

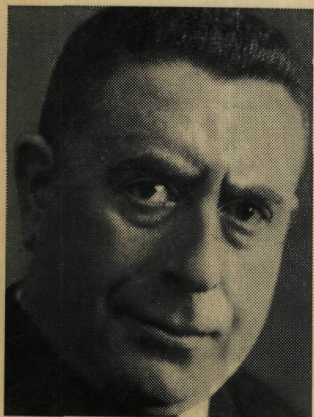
HERMAN HEIJERMANS



wat niet kon

en andere verhalen

GROTE
ABC



Jarenlang heeft Herman Heijermans onder het pseudoniem Samuel Falkland in het Algemeen Handelsblad korte stukjes geschreven, die door het publiek werden verslonden, maar door de officiële literatuurkritiek als niemendalletjes, kleine misstapjes van een groot schrijver, werden beschouwd. Maar zo heeft het publiek een betere smaak dan de critici. Dat wordt bewezen in deze bundel, die Simon Carmiggelt, een grescurfjesschrijver van ónze tijd, heeft samengesteld. Het verschijnen van deze (grotendeels reeds lang niet meer verkrijgbare) Falklandjes valt samen met de herdenking van het feit dat Heijermans honderd jaar geleden, in 1864, werd geboren en veertig jaar geleden stierf. Een goede gelegenheid om hem te gaan ontdekken als de man die, behalve de beroemde toneelstukken en romans, ook juweeltjes van verhalen vol échte (en dus moderne) humor, ragfijne observaties en schitterende dialogen kon schrijven!

Wat niet kon



1. S. VESTDIJK *De nadagen van Pilatus*
2. LOUIS PAUL BOON *Dag aan dag*
3. GEORGE ORWELL *1984*
4. RUTGER VAN ZEIJST *De autocraten*
5. S. CARMIGGELT *Oude mensen*
6. EDUARD MESSER *Foei Amsterdam!*
7. ALPHONSE ALLAIS *De meneer met het houten been*
8. AYA ZIKKEN *Dán misschien*
9. LOUIS PAUL BOON *De Kapellekensbaan*
10. W. HARTOG *Daar loopt een hond*
11. ELIO VITTORINI *Vrouwen langs de weg*
12. S. CARMIGGELT *Kinderen*
13. HERMAN HEIJERMANS *Wat niet kon*
14. MARTIN BEHEIM-SCHWARZBACH *De luistervink*
15. SAKI *Kwartelzaad*
16. KEES STEPELS *Rook in het hoofd*

WAT NIET KÖN

EN ANDERE VERHALEN

DOOR

HERMAN HEIJERMANS

BIJEENGEBRACHT

DOOR

S. CARMIGGELT

ABC-BOEKEN • AMSTERDAM

MCMLXIV

Copyright 1964 by N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam.

Omslag: Hans Barvelink.

Inhoud

Wat niet kon	7
Trouwen	61
Liefdadigheid	67
Malse haan	73
Weer vrij	80
Huissleutel	86
Aan de schrijver van 'Onder de mensen'	93
Trots	101
Verbroken huwelijk	107
Dieven	112
Geluiden	118
De uitkomst	124
Leed	130
Dag bij Sien	137
Wanhoop	142
Basje	147
Schande	153
Naschrift	159

Wat niet kon

I

Languit had-ie in de zandkuil gelegen, de ogen in de schaduw van de neerhangende hoed, en de steking der zonnestralen, de ongewone broeiing, na 't gure gedrens der laatste dagen, was 'm 'n lúst geweest.

De knieën hoger trekkend, keek-ie naar 't mateloos blauw van de hemel, waarin flardige melkstrepen dreven.

Zij, over 'm, de schoenspitsen onder de rok uit, sliep.

De overgegeven cadans van 'r adem hoorde-ie door 't zuchtend gewiegel der helmen heen — soms vervaagd en verslokt door 't spichtiger wrijven der stengels, dan weer rustig en sterk en weldadig, o heerlijk-weldadig door 't weten dát ze 'r was . . .

Sloot-ie de ogen, met 'n wrevelig-pijnlijke natinteling der wondjes, die de zonschijn erin had gebeten, luwde 't geel-fel gespikkel in de afgrond achter de oogleden — van winkel naar winkel stappend, 't monster-valies in je hand, verleerde je 't frank de luchten in kijken! — sloot-ie behaaglijk de ogen, de weldoende, bezinning-stollende geruchten beluistrend — 't gonzen der duindoorns — 't ritslen van liesgras en helmen — 't verre rumoeren der zee, brandingslag

na brandingslag, donker van echo in de wijde ruimten van hemelblauw — 't verliefd-teder geroep van 'n vogel — dan bóúwde-ie bij 't ademgeluid van 'r lippen, de snit van 'r kleine mond, de ovaling der zwarte ogen, de ruige lijn der saam-gegroeide brauwen, de oortjes met de bloedkoralen knoppen, de smalle neus met de gestadig-werkende vleugels, de als 'n lins zo bruine en ronde moedervlek in 't blank-wit van 'r hals, 't was-bleke, bijna tanige van 'r gezichtje, dat je te avond bij kunstlicht niet opleette — dat bij de malsheid der zon en 't breed-groene duinland zeer dee.

Hij hield van 'r — dat wist-ie wel zéker — zoals-ie nog nooit van 'n ander had gehouden — en als-ie dacht an de ontzetting van 'r thuis — 't belabberd rendez-vous, waar-ie 'r tegen de avond afleveren most — werd 't in z'n hoofd zo bevend-licht, zo ros-vlammend en klaar, of-ie z'n ogen geopend hield en 'n brandende toorts 'r laaiingen dreef.

Plots wakker, uit z'n evenwicht van daarstraks, stutte-ie op.

Ze lei als 'n kind, een arm straf omhoog de bloemenhoed beplettend.

Enkel 'r kin was te zien en 't, de à-jour-gewerkte blouse doorkleurende, melk-witte vlees van 'r armen en hals.

Rond de hard-lelijke, door de zon fel-ontrafelde kunstrozen en lelietjes van 'r namaak-panama, traagde 'n gonzen-de bij, gouden spetjes op 't harige lijf.

Met 'n zet dook ze naar 't glanzen der oranje bottels en de angel boog in gretige zoeking.

Dan, rap weer uit-schietend, gromde ze 't helmenvlak langs.

De handen onder 't hoofd had-ie angstig gekeken, bang dat 't diertje 'r hand zou bestrijken.

Nu zat-ie opnieuw, de duingolving bedromend, de hemel-diepte instarend.

Van de zeezij, langzaam toeschuivend, kroop 'n wolkgevaarte, bergland van sneeuw en kristallen flonkers.

Recht op de zon drong 't aan, kreeg in de kartel-rand wonderlijk-lichtende stuiving en 'n zilverblinkend geweeft van splinters en brekende naalden.

Twee vogels van 'n duinkam aanscherend, zwartten erdoor, vlerken van transparant marmer, schreeuwden schrill en ontdaan, of ze opgejaagd werden.

In 't ouwe getob, dat 'm de hele nacht had wakker gehouden, begon-ie 'n pijp te stoppen, en stugge rookwolken spuiend, vouwde-ie de krant, die verkreukeld in 't zand lei bedolven. De potlood-streepjes wáren 'r nog, bijna scheuren in 't zachte papier.

... 't Was 't énige.

... 'n Andere oplossing bestond 'r niet.

Als ze wakker kwam, zou-ie nóg 'ns z'n anloop nemen, taai, geduldig, tot ze ja zei. Zó kon 't niet langer, most 't niet langer, mocht 't niet langer. Nee, bij God niet . . .

Ordelijk als-ie álles dee, vingerde-ie de pluizen van z'n zondagse broek, gladde de krant dubbel, stak 'r in z'n binnenzak — en voorzichtig berekenend of-ie zou toekomen, telde-ie 't zilvergeld uit z'n beurs.

Als ze straks allebei 'n hálve biefstuk met gebakken aardappelen, ieder 'n glas gerste in 't goedkope koffiehuis op 't Plein namen, schoot 'r voor de avond nog 'n kleine vertering over — was-ie rut voor de maand.

't Beroerdste was, dat-ie 't ouwe mens, dat niet voor 'r plezier van hém afhankelijk was, twee maal had moeten beliegen.

Dat kon je misschien en tégen je zin nog één keer doen, maar dan kreeg ze 't door — ze was niet van gister . . .

En 'n tweede voorschot op de provisie vragen — 't was zo goed as je nek afsnijjen. Consideratie had de patroon genoeg met 'm gehad. 't Werd 'n zinkput om angstig bij te worden — en 't ouwe mens — as je dacht hoe goed ze 't eens had — hoe ze zich zonder 'n woord in de ellende van 't faillement had geschikt . . .

Met de beurs in de hand bleef-ie wikken en soezen.

Op 'n duintop, vlak bij de zee, waren spelende kinders geklommen.

De vrolijke stemmen, klinkend en watelend, sloegen van wand naar wand.

En bij 't uitgelaten vallen en buitelen van de top in 't dal, wipten de spillebenen der meisjes in 't tollend gezwiep der flappende rokjes.

Meer naar de zij van 't dorp liep 'n geitje te grazen, 't touw achter zich aan, al maar door in 'n kring.

Soms, bevallig van sprong, dartelde 't de duinglooiing langs, tot de paal in de grond de lijn met 'n ruk recht dee veren.

In die frisse, weelderige stilte, de beurs onbewogen, tobde-ie nog, toen ze lachend opbonsde.

Met 'r tengere, bleke handen mepte ze 't zand van 'r schoot, en de haarpennen uit 'r hoed trekkend, schaterde ze 't uit: 'Wat doe jij met je beurs? Heb je je duitjes geteld?'

'Ja,' zei-ie mee-lachend en met gedwee's in z'n stem: 'nog ieder 'n halve biefstuk — en 'k leg 'r 't loodje bij neer ...'

'Zit je daarom met zo'n begrafenisgezicht?'

'Ja.'

'Ben je wijs, zeg? 'k Heb nog niemand zo zwaar op de hand as jij gezien! Da's vandaag geloof 'k de zesde maal, da-je over centen miert. Daar schiet je mee op! 'k Heb nooit gehoord, dat 'r bij níks door tobben bij komt, hahaha! Hier hè-je mijn beurs — mét merg, hahaha!'

'r Knipje met 't platte buideltje wipte tegen z'n hoed, en na-lachend, begon ze 'r gezicht met eau-de-cologne te betten.

Nou kwam 't gezeur nóg is — dat voelde — zag ze an z'n ogen.

Voor 'n verzetje 'n dag uit — 'n volle dag aan 't strand —

'n weertje om te zoenen — en van af 't ogenblik dat ze in de elektriske waren gestapt, 'n gezanik, 'n blikke-domineestootje, 'n telkens op 't zelfde neerkommen, dat je 'r spijt van kreeg niet bij Carmen en Anna thuis te zijn gebleven.

't Was 'n hartelijke vent, 'n góéie vent, 'n jongen met ogen zo trouw as 'n hond — en houwen dee ze werachtig van 'm — z'n centen, nou, nou! — maar as-ie een bui van ouwbakken koekedeeg had as vandaag, wer je 'm zát!

Nou niks zeggen — as 'n kalf luisteren . . .

Net as ze dacht — daar kreeg je 't nieuwe kapittel . . .

'k Wou dat je is eindelijk 'n tikkie verstand kreeg, Lee — 'k ben niet enkel voor me genoeg met je na Zandvoort gegaan — nee, niet énkél voor me genoeg . . .'

'... Ik wel . . .'

'Ik niet — 'k wou met je praten . . .'

'As 'k dát nog niet wist! Je had middernachtzendeling motten worden, jij . . .'

'... Geef nou niet zulke antwoorden — 'r is niemand die 't zó ernstig met je meent as ik. 'r Is niemand die zó van je houdt. Nou lach je — vanavond bler je weer — zoas je 't de laatste maanden zo dikwijls heb gedaan. Ik láát je niet na de verdommenis gaan. Daar zal 'k tegen véchten . . .'

'Zou je de rest niet liever vertellen ná de halve biefstuk — met 'n lege maag luister 'k half . . .'

'... Nee. Hier kunnen we babbelen. In 't koffiehuis ben je niet vrij.'

'... Jij mot me weer meenemen! In plaats iemand op te vrolijken, doe je niks as klessen, gebed zonder end! Of je 'r veel of weinig woorden over vuil maakt, en of je as 'n doodgraver na de wolken kijkt — 'r is niemedal an te veranderen. Jij bent 'n armoedzaaier en ik doe 't niet voor me lol . . . Schud 'n wonder uit je mouw — *ik* maak me niet moeilijk . . .'

'r Hoedepennen had ze door 'r panama gestoken, en met

'n spijtig, door de warmte nog bleker gezicht, keek ze naar 't spel der kinderen in de verte.

Z'n ogen hield-ie niet van 'r fijn profiel.

Onder 't geel van de strooien rand, met de bloedrode rozen en verlepte lelietjes, leek ze zo anders en bekoorlijker, dan wanneer ze 'r ruw, loslippig op los praatte — tegen de dingen, die ze 'm vroeger zo dikwijls gezegd had, in.

'Jij maakt je niet moeilijk,' sprak-ie met dogge-geduld en amper bedwongen zwaarmoedigheid — niets scheen vandaag vat te hebben — : 'en da's juist 't lamlendige — 'n meid van nog geen tweeëntwintig, die terug zou kunnen, as ze terug wóú . . . '

'Dat lieg-ie — ik ken niet terug — dat weet je zo goed as ik . . . '

'... Dat weet 'k niet! 'k Heb je vanmorgen zes, zeven advertenties angestreept — voor juffrouw-van-gezelschap — voor kinderjuffrouw — voor winkeljuffrouw . . . '

'... Jammer dat 'r geen baker, geen min bij stond!'

'... Met grapjes schieten we niet op . . . '

'... Dat doen we net niet. Zónder getuigschrift nemen ze me met likkende vingers, hahaha!'

'Heb je 't al één keer geprobeerd?'

'As 'k gek wor!'

't Ellendige is, dat je je niét de moeite wil geven . . . '

'... 'k Wou dat je ophield! Jij begint me de keel uit te hangen! Heb je wat voor me? Nee! Heeft een van je kennissen wat voor me? Nee! Denk je da'k lust heb in 'n katoentje te lopen — met 'n dienstbooienmuts op? Niet voor tien gulden in de week! Of jij praat, praat, praat — praten is goedkoop — en hoe goedkoop!'

'Ik heb méér gedaan as praten,' zei-ie over 't zand naar 'r toeschuivend, en 'r hand in de zijne nemend: 'ik heb je gezegd — dat zeg 'k je nóg is, dat 'k je trouwen zal, zodra je uit je stinkend rendez-vous weg ben — en zodra ík 'n huishouen kan velen.'

't Zou 'r niemendal gedaan hebben — tien maal had ze 't zelfde gehoord — as z'n stem niet zo vreemd had geklonken.

Naar 'm toedraaiend keek ze of-ie zo gek, heus zo bezopen was te huilen — maar z'n ogen waren star van 'r af, en toen ze z'n kin in 'r hand nam, hield-ie z'n nek schrap, bang zich te verrajen.

'Toe, Dirk,' praatte ze verveeld: 'begin nou geen nonsens! Trouwen . . . Trouwen . . . Je moeder mot nodig 'n schoondochter as ik hebben! — Ze ziet je blazen — En dan nog — as ik op jóú mot wachten — in de eerste drie, vier jaar heb jij ommers geen kans . . . '

Ze was 'r week bij geworden.

An zo'n ernst kon je niet denken.

Zij — zij, met 'n verleden, van af 'r zeventiende jaar — zij, met 'n toekomst die 'r heet van wanhoop maakte — as ze dórst prakkizeren — as ze 'n ogeblickie tot bezinning kwam en 't onder de dekens uitsnikte — zij tróúwen!

Hoeveel hadden 't 'r niet voorgeleuterd — bij 'n fles rooie of champie? Jawel. Jawel. Je doe maar.

De jaren dat ze dié praatjes geloofde waren voorbij. Dat meende ze tot vandaag. En nou zat die hartelijke vent naast 'r met tranen in z'n ogen — tranen waarvoor-ie zich geneerde — omdat 'n man 't liever in z'n eentje dee.

Ransel, as van 'r moeder, vróéger, was beter te slikken as dát. Wat 'n kwiebes! Je zat 'r mee in. Voor geen goud zou ze 't Anna of Carmen verteld hebben. Ze werd 'r stil van.

'Luister nou is voor 't laatst — dan zal ík je met rust laten,' begon-ie onvast: ' . . . as jý wil, wil ik. Maar je mót helpen. Je mót. Toen we vanmorgen 'n glas melk in de boerderij dronken, ben je bleek geworden toen je beesten zag, die ze met 'n ijzer 'n merk in d'r bast hadden gebrand. En 'toen keek je verwonderd omdat ik je zei, dat 'r ook 'n hoop ménsen met 'n merk rondlopen. Jý bent getekend — ík ben 't . . . !'

‘Jij? . . .’

‘Ik. Als je met me wíl — terugkrabbelen doe ’k níét! —
hoef je niet te geloven dat ’k jóú ’n dienst bewijs — ik heb
’n portie gedonder achter me rug, die ’k geen twééde keer
zou willen doormaken. — Net als jij, heb ’k ’r tegen opge-
zien, maanden én maanden, om me op advertenties an te
biejen. De eerste keren heb ’k me kop gestoten — en toen
’t eindelijk lukte, was ’t beroerd. Zelf ’n zaak uit de handen
van je vader overnemen — patroon zijn — van geld geen
waarde weten — je firma op de fles zien gaan door éigen
schuld — en as reiziger van ’n ander je broodje bédelen —
voor ’n winkel staan drementelen óf je, al of niet, zal binnen
gaan — ik heb gelejen — en met jou begint me geluk — as je
dúrfst . . .’

‘Jessis, jessis,’ zei ze enkel — z’n toespeling nauwelijks
oplettend.

Daar zat ze erger as gebluft bij.

Dirk ’n éigen zaak — petroon geweest — en as ze ’t goed
begreep, benul van dát soort dingen had ze niemedal — geen
centen genoeg om ’t vol te houden . . . Wie kon dat ruiken?

Netjes in z’n manieren wás-ie, maar meer as ’n gewone
kemie had ze nooit achter ’m gezocht . . .

Hij bewoog niet.

Met z’n handen had-ie ’n schep gloeiend zand gestoken,
liet dat nou zachies tussen de gleuven van z’n vingers siepe-
len, of ’t ’n zandwijzer was.

De zon blonk ’r langs, de ragfijne stralen met vonkende
spetting besproeiend, gouden kwarts-spartelingetjes, bevend
van glittering, val van fonteinen en golfjes, als ’t gedein van
korenaren bij wind, barsting van heenstortend pulver, room-
geel bij de vingertoppen, en in rook-suizing kringlend ver-
dwalend.

’t Was ’n spelletje van licht en zand, dat z’n aandacht
scheen te houden.

Z’n pijp, uitgegaan, kromde de kin over — de haartjes

van z'n snor — 'n snor als 'n wenkbrauw zo dun, met witte vel-plekjes tussen de haren — krulden de mondhoek om — 'n poes kon 't niet zuiniger hebben.

Kemiek dat-ie zo'n klein hoofd, zo'n katte-snorbaard, op zo'n stiere-nek en zulleke gemeen-sterke schoeren had.

Kemiek dat de man, die 'r twee tegelijk andorst — as-ie begon was-ie gemeen! — verlegen as 'n kind dee — en inene over z'n vroeger leven loskwam, zonder dat ze gevraagd had . . .

'Ik dacht,' babbelde ze — nou-ie z'n mond bleef houden —: '... ja, ánders heb 'k niet gedacht — dat jij je héle leven — hoe oud ben je? ...'

'Zevenentwintig ...'

'... Zevenentwintig? ... Je ziet 'r over de dertig uit. Dat jij je hele leven kemie was ...'

'Nee — dat ben 'k nog geen jaar ...'

'Ben je vroeger zelf báás geweest? ...'

'Patroon — van 'n grossierszaak — we deën in 't groot ...'

'Hoe komt 't dan, dat je ...'

'Dat zei 'k je al — 'k liet alles an me bedienden over ...'

'Zit je nou op te hakken — of is 't waar?'

Onprettig lachend wreef-ie 't zand van z'n handen, keek 'r an.

'Wáárom zou 'k ophakken?' vroeg-ie verwonderd.

'Da's nogal glad,' lei ze dadelijk uit — lam als ze uit de hoek kon komen — : '... we hakken állemaal op! Je mot Anna horen. Die d'r vader en moeder hebben 'n groentekelder en as ze met de heren praat — was 'r pa — 'r pá, zeg! — officier en 'r ma — 'r ma, vanachter de kar: hoe vin je 'm? — 'r má, 'n freule of zo iets ... Ik heb nog nooit kennis an 'n doodvreter gehad, of ze deën as studenten — allemaal ijo-vivat! — óf ze liegen dat ze toneelspeler zijn ... Je mot ze kennen ...'

't Is niet zo'n bijzondere eer,' praatte-ie tam tegen 'r ongelooft in: 'om 'n blok an je been te hebben. Noem jij 't

ophakken, as je bekent — hoe je voor je hele bestaan — naar menselijke berekening in de zorg mot blijven...?’

‘Hóéveel bedienden had je dan?’ informeerde ze, moeite doend om ’t botte van ’r niét-geloven in ’r stem te maskeren.

‘Zes...’

‘Zes! — Was jij baas over zés bedienden?... Dan was je ’n Piet — zeg!’

‘Dat was ik,’ glimlachte hij pijnlijk, voelend dat ze ’t als ’t gezwets van een bij-’n-pot-bier opnam: ‘’k was ’n belabberd diertje, enkel voor sport en vrouwen levend — enkel op kantoor komend om geld op te nemen, geld, geld... Waar ik ’t gelaten heb, weet ’k niet... De arme bliksems, die bij me op kantoor voor ’n schijntje werkten, hadden ’n hondebestaan. Die snauwde ’k om ’n kleinigheid af — over ’t paard getild as ’k was! Wat zag ’k op ze neer — of ze ’n minder soort waren!... Tot de bom barstte — de ene deurwaarder na de andere ’t kantoor platliep — en ’k op ’n morgen na ’n fuifnacht, katterig en ziek, de boel gesloten vond — beslag gelegd... Begrijp je?’

Ze knikte. Nee, ’n lolletje was ’t niet. Dat merkte ze. Wat ’n beroerdigheid had die vent an z’n kop gehad...

‘’t Ergste,’ hernam-ie zo vertrouwelijk, als-ie in geen jaren met iemand gepraat had: ‘’t ergste was ’t voor me moeder, die ’n onbezorgde ouwedag voor zich had — die van toeten noch blazen wist — ’r kapitaal in de zaak had steken. Daar had je bij moeten zijn, Lee — diezelfde morgen, toen ’k als dronken thuis kwam om ’r voor te bereiden. Ze wist ’t. De oudste bediende was ’t gaan zeggen — had ’r de papieren van de Rechtbank gebracht... Ja, dat ken jij niet állemaal snappen... En da’s bijzaak — We waren niet alleen alles kwijt — de paar eigen huizen...’

‘... Hebben jullie éigen huizen gehad?’

‘... Ja,’ vertelde-ie bijna vrolijk, omdat ze niét langer twijfelde: ‘eigen huizen — ’n eigen spannetje... Binnen

twee maanden alles verkocht — hield 'k 'n schuld zó groot, dat 'n burgergezin van de rente had kunnen leven. En nooit, nooit heeft moeder 'n woord verweten . . . '

' . . . Da's mooi, he?'

'Of 't mooi was? Dat mens is 'n engel. Uit 'r éigen huis, is ze naar 'n verdieping drie-hoog getrokken. Uitgaan doet ze niet meer. Daar heeft ze geen behoefte an, zégt ze — ze sluit zich liever op . . . '

' . . . En wat ben jij toen begonnen?'

'Wat 'k je zei. Toen 'k insolvent was verklaard — dat betekent, dat je geen zaken meer doen kan — heb 'k 'n poosje in het buitenland geschooiert. Daar leggen de baantjes niet opgeschept — en moeder had niet te eten. As 't zover met je is gekomen, heb je twéé kansen — 'r 'n eind an maken — of je luie nek buigen en fatsoenlijk wérken. Ik heb 'r geen eind aan gemaakt — anders zou 'k hier niet in 't zonnetje babbelen — ik heb in je zuurste appel gebeten — ben naar Holland teruggekeerd — heb weken lang advertenties gelezen — kantoren afgelopen — de gemeenste, vuilste veranderingen ondergaan — ben angekeken, of 'k uit de gevangenis was ontslagen — of 'k gestolen had — eenmaal op de fles, ben je diéf! — om 't in me betrekkingen 'n paar weken uit te houden — m'n handen stonden verkeerd. 'n Jaar gelezen, bofte 'k met 't baantje dat 'k nou heb — reiziger in kramerijen — 't hele land door — de ellendigste gaten . . . Nou bén 'k 'r. Maar 't begin — 't begin! Daar ken jij je geen voorstelling van maken. Als 'k daaraan denk, wor 'k ziek. Met je monster-valies, de eerste dagen, voor 'n dure winkel staan — verlegen as 'n kwajongen — zonder moed de deurknop te vatten — van de ene etalage-kast na de andere — met je houding geen raad weten — denken dat ieder je nakijkt — je schuilhouen als 'n kennis voorbij komt — en dan eindelijk báng voor de winkeljuffrouwen en bedienden naar de patroon vragen . . . Dan 't koninkie spelen van zo'n patsertje — zo'n koninkie ben 'k ook is geweest, hah-

ha! — 't behandeld worden als 'n marskramer — lompheden slikken — en omdat je 'tuk op 'n ordertje ben, met een glimlacherig, onderdanig smoel je mond houen . . . Ik geloof — da's waar — dat je 'r minder courage voor nodig heb, om je in 'n oorlog door vijanden heen te slaan, as dag aan dag, as niemand je nog ként — winkels en bazars af te snorren. Ik, die zo verwend was geweest, die de dandy uit had gehangen, met rekeningen van acht-, negenhonderd gulden voor overhemden en dassen — ik, die de mensen niet anders dan met de hoed in d'r hand had gekend, die op wedrennen en sportfeesten met geld sméét — ik, most me laten — welgevallen. Daar waren winkeliertjes, die me 'n half uur lieten wachten, terwijl ze d'r kadetjes zaten te soppen — daar waren 'r, die me niet eens te woord stonden, die me drie maal terug bestelden — voor niemendal — daar waren 'r, die je permitteerden uit te pakken en je weer afscheepten. As je dan in de trein, derde klasse, in 'n hitte om bij neer te vallen, je orderboekje nakeek, op je tien vingers kon narekenen, dat je zo'n dag geen droog brood had verdiend — steeg 't bloed naar je kop, most je je geweld andoen, om je vervloekte monsters niet uit 't raampie te smijten. Ik geef je m'n woord, da'k wel 'ns in zo'n smerig logement — hóé 'k 't anlee, was 't te duur — als 'n kind heb leggen grienen. Tóch heb 'k doorgezet — wat 'k vast had, heb 'k vastgehouden — tot 'k óver m'n laksheid heen was. As je 't niet opgeeft, krijg je wat je wil . . . '

Zonder 'r an te kijken, klamppte-ie de handen om de knieën, met z'n sterke rug naar 'r toe.

Toen, omdat ze niet antwoordde, met gesloten ogen languit bleef liggen — streek-ie nors 'n lucifer af, bezoog 't helder vlammetje. Traag slierden de blauwe rookkolkjes z'n hoofd om.

't Bleef stil.

't Donker slaan van de branding kreunde met zwakke echoën tussen de duinen.

'n Krekel, ergens in 't warren der helmen, zong met schrapende kalmte — de geit, benard door de volheid van de uier, riep met klaaglijk gedrens.

Zich plotseling driftig omdraaiend, verbaasd over 'r zwijgen, zag-ie 'r gesloten ogen, 'r gevouwen wimpers, 'r als in denken genepen lippen.

'Slaap je?' vroeg-ie met 'n opwelling van spijt, dat-ie zich had laten gáán — straks hoorden 't de vriendinnen — zouden ze 'm in de maling nemen . . .

'Nee,' zei ze zacht, zonder op te kijken.

'Waarom zeg je dan niks?' drong-ie aan.

'Omda'k leg te dénken,' antwoordde ze haperend.

As ze in 'r eentje geweest was — op 'r kamer — zou ze 'r hoofd in de kussens hebben gedrukt.

Nou had ze moeite.

Waar-ie bij was — néé. 'm Te zoenen — ook nee. Dan kwam 't los — liever beet ze zich 'r lippen stuk.

Hij — híj kon dat beginnen — as mán — as allemans-scharrel, keken ze niks van je door de vingers. 'r Was geen proberen an. Nonsens! Nonsens! Hoe haalde-ie 't zich in z'n hoofd . . .

Voor haar was 't uit, uit, uit — voor haar bestond niks meer — enkel de dood — waarover je makkelijk práten kon — maar waarvoor je god-zo-ángstig was.

'r Vuisten gebald, lei ze in 't zand, zwaar-ademend, met zenuw-trekkende lippen.

'Wat scheelt je?' vroeg-ie ongerust.

'Mijn — niks,' zei ze vinnig opzittend, maar 'r bleek, gespannen gezichtje maakte 'm bezorgd.

'Dus — je wilt níét?' zei-ie nog eens ernstig.

'Nee.'

Kalm stond-ie op.

'Laten we dan gaan eten,' sprak-ie, plots poenig van onverschilligheid, en z'n handen sloegen 't zand van z'n knieën.

‘Da’s goed,’ antwoordde ze bedrukt.

Alleen liet-ie ’r de duinglooiing afsukkelen — tegen z’n gewone attenties in, en op de weg tussen de heuvels liep-ie zo ontstemd, of ’r krakeel en ruzie geweest was.

‘Jij bent ’n mispunt, hoor,’ begon ze na ’n poos — ’t was gezellig — dat je eigen gedachten opvreten! — : ‘heb ik jóú iets in de weg gelegd?’

‘Je kan toch niet willen,’ zei-ie stug, en zo snel voortstappend, dat ze ’m haast niet bij hield: ‘dat ’k lách, nou we ons galgemaal gaan gebruiken . . .’

‘Ach kom — morgen is nog ’n dag . . .’

‘Niet voor ons . . .’

‘Waarom niet?’

‘Omdat ’k zó niet doorga . . .’

‘Malle! . . .’

‘’k Begin ’r niet voor de zoveelste maal over . . .’

‘Dus is ’t me láátste halve biefstukkie?’ . . .

‘Ja — morgen trek ’k voor ’n maand na ’t noorden — terug zie je me niemeer . . .’

‘Dat zég-ie . . .’

‘Dat dóé ’k — jij geen lust ’n fatsoenlijke meid te worden — ik geen lust met cénten bij jou te kommen . . .’

‘Da’s ’n verliefdheid, die jij ’r op nahoudt — da’s om na te vertellen! . . .’

‘Wat doet ’t ’r toe of ík op jou verliefd ben — as jij niet dát om me maalt!’ zei-ie driftiger — dreigend voor ’r stilstond.

Even was ze bang. Z’n grijze ogen keken ’r vijandig aan.

Voor ’t eerst na de schulden-ellende van voor jaren, had-ie door haar onverschilligheid en zijn pássie, z’n leven in de war laten schoppen — glee-ie opnieuw naar benejen.

‘Ik hou wel — ik hou te véél van jou,’ zei ze bevreesd: ‘maar tróúwen ken niet — ken niet . . . Je moeder . . .’

‘Over mijn moeder hoeft jij je niet ongerust te maken!’ viel-ie scherp uit.

‘Wat wil jij nou toch!’ begon ze gejaagd te beweren: ‘as ’t je heus, wéráchtig ernst is — as ik zo dol ben ja te zeggen — kijken ze je dúbbel na — ken je niet in de stád blijven wonen . . .’

‘D’r zijn meer plaatsen in ’t land . . .’

‘En dan — dan — gooi je me later alles voor me voeten . . .’

‘Ik jou? — Jij mij, hahaha!’

Voor ’t eerst sinds ze in dat hippe-leven rond-modderde, keek ze in twee mannen-ogen, die ze niet begreep, die ’n raadsel voor ’r waren, waarvoor iets als ontzag in ’r angstigde — voor ’t eerst sloeg ze ’r armen om z’n nek.

‘Hou je me niét voor de mal, Dirk?’

Je voelt zélf, hoe ik ’t met je meen . . .’

‘Dus — jij wilt me bij je moéder . . .?’

‘Dat wil ’k . . .’

‘En je zal ’r niks vertellen . . .’

‘As je — zonder ’n dag te verliezen — ’n betrekking zoekt . . .’

‘Geef me je krant,’ zei ze, afwezig, in koortsend besluit . . . : ‘dan zal ’k wat jij angestreep heb . . .’

Uitpraten liet-ie ’r niet.

Als ’n verliefde dwaas greep-ie ’r in de duin-eenzaamheid in z’n armen — en z’n vrolijkheid werd zo aanstekelijk, dat ze in ’t Volkskoffiehuis op ’t Plein, bij ’t paarse biefstukje en de bleke aardappel-schijfjes, nog laat zaten te zwammen en plannetjes te stoven.

II

’t Hele benedenhuis, flodderig van geel-zijden gordijnen met vergoorde kanten, schreeuwde in de kniezige zorgjes-sstraat van vervelozе kozijnen, bloempotten, groentewinkels en neringjes-voor-de-buurt.

Nou, op die zondagavond, na 't drukkend gezwoel van 'n onweer dat niet los wou komen, dat de vadsige lucht tussen de daken en schoorstenen en tegel-muren en witte keien geknauwd hield, was 't 'r van 'n tam-lijnende, bevreemdende leegte.

De al maar door roezende, drensende, lawaaiende kinderen-van-de-sstraat, moe van 't gespeel in de zondagse kleren waarvoor-ze-voorzichtig-mosten-wezen, leien in de bedsteden — de mensen zelf, bezig zich uit te kleden, avondboterhammen brokkend, bedachtzaam kauwend en prakkizerend over de dingen-van-morgen, bewogen met slappige schaduw en achter de hanggordijnen.

Enkel 'n paar, bang voor de hette, de broeienis binnen, zaten in hemdsmouwen en nachtlekken voor d'r deuren — en 'r stemmen-van-plezier, nou ze nog 'n úúrtje hadden en 'r 'n tochtje zoog, klonken met verjeugdigd rumoer, als in de beslotenheid van 'n kelder.

Diep in de grijzige donkering bij de school, waar de lantaarns op stoeprand en muur rosse rondingen groeven en 'n opspalkend dakraam 'n hijsblok beblonk, toeter-klaagde een harmonika, zacht-lijzig van haal, dwaas-vrolijk van schaaklende galmpjes.

Tot aan de deur met 't betralied kijkgat — zwart kruis over 'n mat-lichtend glas — had-ie 'r gebracht, nog even in de duisternis van 't portiek gefluisterd, gelachen — toen had ze de sleutel in 't slot gestoken, was op 'r kousen naar 'r kamer gegaan.

Benee waren ze op, leken ze met bezoekers mot te hebben, zó as ze tegen mekander in, met schelle, onenige stemmen tekeer gingen.

Lekker dat ze 'r niet hoorden thuiskomen, dat ze 't gevraag en gekles 'n poosje ontliiep.

't Zeil als 'n poes zo donzig bestappend — kraken as de lamme planken deën! — stak ze de petrolielamp an, hing 'r goed aan de haken, schoof 't raam op.

't Was om te stikken.

't Luchtje van de gestoofde lappen met uien, die ze voor d'r zondag hadden gegeten, leek door de kamervoorwerpen, 't beddegoed, 't behang, als door 'n spons gezogen. Bij zo'n warmte raakte je de odeur in geen uren kwijt.

Voor 't raam, in je onderlijfje, met 't beetje wind langs de blinde muur, knapte je op, kon je blazen, op je gemak zitten soezen, óf je 't ze zou zeggen, óf je je mond open zou doen, óf je op slag 't gezanik en gewurm an zou halen . . .

Nee, nóú niet — niet voor je zekerheid had — niet voor ze bij 'r eigen had uitgemaakt, dat ze 't helemaal beslist doen zóú — zóú . . .

D'r lee zo'n afstand tussen, he, wat . . . ?

Eer-ie uit Groningen, Leeuwarden, Franeker, hoe 't daar verder hiette werom was, duurde 't minstes 'n week of drie . . .

Wat ha-je je te haasten . . . ? D'r kon zo'n vracht gebeuren.

Misschien nam-ie zelf z'n draai. Want de mannen — de mannen — nou! Om op te schiéten . . . !

Nee, nou zat ze te liegen en gloeiend ook. Hij was ánders — zo waar 'r 'n goeie God bestond — ja, die béstónd — daar had ze de klare bewijzen van dat-ie 'r z'n hand toestak — zo waar God 'r hielp — Dirk was ánders — hóé anders kon ze niet zeggen — daar vond je geen woorden voor — ánders, ánders . . .

Van 't eerste begin was-ie ánders geweest — om de duvel over in te hebben — zwaar-op-de-hand, krimmeneel vervelend, om 'm te laten stikken — maar dat lieve gezicht van vandaag waarmee-ie had leggen anhouden — en zoas-ie kijken kon ánders as de ánderen — en zo zéker, as 'n uitgemaakte zaak as-ie 'r arm door de zijne had gehouden an 't station van de Elektrische toen-ie familie tegenkwam — nou ze z'n vróúw wier — z'n vróúw — allemachtigste God, hoe gek 't in 't leven liep — 'n jongen die-ze voor twee maanden niet kon — die-ze nóú — die-ze niemeer, nooit meer zou kennen

missen, al speelde ze komedie met 'm, omdat je 't 'n man nóóit moest laten mérken, wou je je-zelf niet in je vingers snijden . . .

De handen onder de kin, de elbogen op 't kozijn, zat ze 't klimop van de blinde muur te dromen.

Die grote knot schaduw in de glimmende blaadjes — was zīj, zīj . . .

En as 't wóú, as 't meeliep, had ze hier d'r langste tijd verzetten — wier 't mogelijk goed met tante, die ná moeders dood as 'n sloof voor 'r gesjouwd had — én met 'r broer die godweet-waar uithing. . .

Wat zouen díé zeggen as ze *in de krant* zouden lezen . . . 'Getrouwd Mina de Beuker — Lea! Stel je voor dat ze zich Lea noemde! — Mina de Beuker met Dirk . . . Dirk . . .'

Al leën ze d'r op de pijnbank — z'n ván wist ze niet, most ze 'm de naaste keer vragen. Die was goed, zeg! De ván van je aanstaande niet weten — om je 'n breuk te lachen . . .!

Maar de advertentie móst 'r kommen. . . En niet zuinig. . . Wat 'n toestand, wat 'n toestand . . . !

'r Armen waren op 't kozijn vergleden — 'r hoofd, mee-verzakt, stak buiten 't venster.

Benee glimmerde 't gaas van de kippenren in de schijn van 't keukentje, ruitjes en draadjes, as van zilver, boven 't witte kalkpuin, dat de stukadoor 'r gister in had gesmeten.

Daarnaast groende, fleurig als bij dag, de uitgebloeide rarbarberplant, met gaten as vuisten, zó as de rupsen 'r huis hadden gehouen — 'r om heen glansde 't kiezelsteen-paadje, met 't dauwspettend gevonk van 'n vertrapte glassplinter.

'Moe' most benejen in 't keukentje an 't scharrelen wesen.

Telkens tegen 't kussen van klimop, zag je de schaduw van 'r vette, gebogen schouders — en vreselijk kemiek as je alles afloeren kon: de wasem uit de ketel flapte met schokken uit de tuit. Zeker an 't kofffiezetten, nou de heren

langzaam pies vort gingen . . . Voor haar niet. Wie lustte koffie in die hette?

Dan werd 't weer stil.

't Licht most afgedraaid zijn — alleen de bovenste slingers van 't klimop bleven door de lamp in de kamer beschenen, wiegelden door 't sterker stoten van de wind om de hoek.

Of je in de duinen zat, zo rul begonnen ze te woelen. . .

Ach, ach, wat 'n idee — je éígen huishouden — erges in de nieuwe buurt — proberen je potje te koken — wat zo glad niet zat. Ze had 'r nog nooit 'n poot an uitgestoken — an geen aardappel zelfs.

Affijn, as éélke getrouwde vrouw 't kon, was 't geen heksenwerk.

En as-ie 'n zuur gezicht zette, as ze stijf op tafel kwamen, zou ze is an z'n slappe endjes snor trekken, om 'm in z'n sas te brengen. Die snor van 'm, nou! Stukkies serpentin, die in 'n goot hadden gelegen, hahaha! Die most 'r af — d'r was niks mee te beginnen . . .

Met 'n kinderlijke blijmoedigheid, in zich zelf lachend, was ze opgestaan, om 'r huisblouse an te trekken, nou 't werempel inene zo koel werd, dat je je onlekker voelde.

Of ze had 'n beetje koorts van de overgang an zee — of je kreeg pestillent weer.

De krant, die-ie 'r gegeven had, stak uit de split van 'r rok, zou ze vergeten hebben.

Effetjes inkijken. Daarvan bedierf je niet. En misschien — misschien ja. 't Geluk lee in 'n hoekie . . .

Op de rand van 't ledikant, 't haar tegen de kralen franje der lamp, hield ze 't papier gestrekt, om de vouwen en kreukels te gladden . . .

'In een klein, stil gezin — terstond — een nette kinderjuffrouw — enig kindje — op de hoogte van de fröbel-methode — tevens voor de linnenkamer — eenhonderd zestig gulden . . .'

Jammer dat ze 't niet gelezen had, waar-ie bij was. Verroest, wat wouen ze van fröbel-methode...? Fröbel... Fröbel... Nee hoor! Wat 'n kouwe drukte voor nog geen drie gulden in de week. Ze zou ze zien ankommen! En nêt as ze gezeid had — 'onnodig zich zonder goede getuigen aan te melden'...

Goeie getuigen! Jawel. Ze mosten in de buurt na 'moe' d'r relaties informere... Die d'r naast was beter... 'Terstond — bij een zieke dame op leeftijd — in de buurt van Hilversum — een beschaafd meisje van onbesproken gedrag...' Vraag wat die zieke dame 'r mee te maken had, of je gedrag al of niet besproken was — en in de buurt van Hilversum — nogal niks, om de nagels van je vingers te kluiven...!

Geduldig bleef ze wat-ie angestreept had lezen, tot ze door 't weerlichten buiten opgeschrikt werd. 't Most ver wezen. Donderen hoorde je niet — om de haverklap leek 't plaatsje met de blinde muur en 't klimop door 't venster binnen te schieten.

Angstig — bang voor onweer was ze van 'r vroegste jaren geweest — borg ze 'r schaar en 'r zilveren gesp, die op de tafel slordigden, in de kast. Wat blonk haalde an. Dan, gedrukt-ademend, traag van willoosheid, als ze meer op de late nacht was, lei ze 'r handen op 't kozijn, terug-schuwend als 't licht wilder 't plaatsje intuimelde, sloot de ogen tot 't voorbij was. Lang stond ze 'r niet. De wind, in 't beklemmend donker opgestoken, kolkte zo nijdig tussen de muren, dat de dikke blaren van de rabarberplant de stengels berukten — als 't vleugelgeklepper van 'n kwaadaardige vogel de kiezelsteentjes verschoven.

'n Ouwe krant door 't schurend geweld gegrepen, zwol tot 'n buil, besmakte de kippenren, onthutste de haan, die ineens zo schrill en zo schor in 't leghok schreeuwde, dat ze 'r 'n hartklopping van kreeg, 't raam met een bonzende stoot neerhaalde.

Benee an de trap werd geroepen, zó as ze 't hoorden.

'Is d'r iemand?' vroeg Anna, hees-van-angst, dat 'r boven 'n *kerel* was — stel je d'r voor . . .

'Ik ben 't,' zei ze, zélf blij dat ze niet alleen was.

'Wel allemachtig,' zei 'Moe', nou ook in de gang, en omdat ze geschrikt was, klonk 'r stem zo kurkig en hijgend, of ze pas 'n trap op had gelopen — soms most ze door 'r astma gaan zitten — 'wel allemachtig — wat doe jij?'

'k Heb me uitgetkleed — voor de hette . . .'

'Ken jij,' blies 'Moe', 'r gezicht dat zwom van de koffie, afvegend, 'ken jij niet fassoenlijk goeiavond kommen zeggen — mot je as 'n dief 't huis inlopen?'

'Ik . . .' begon Lea — maar met 'n schok van angst, bijna de traptreden afstruikelend, zweeg ze, omdat 'n eerste, als 'n ontploffing zo zwaar knallende donderslag, 't huis dee dreunen. De ruiten rammelden na.

'He . . .!' zei Anna zwakjes — en in de plonzende stilte, die de gang scheen te verwijden, spraken ze geen woord meer, voor de benedenkamer-deur 't benauwde vertrekje besloot.

'Moe', dadelijk in 'r pluchen leunstoel gezakt, en zó as ze zat de verharende, dove kees, die op champagne-kurken gedresseerd was, op 'r schoot had gekregen, schoof 'r koffiekom nijdig over 't tafelzeil, en opgewonden pratend, ademzuigend tussen elke twee, drie woorden, hernam ze 'r spijtige aanloop: 'Wat bennen dat — voor streken — voor streken — om binnen — om binnen te sluipen — da-je iemand — iemand — de stuipen — op z'n lijf jaagt . . .?'

'Toe moe,' suste Anna, wier neus door de schrik scheen vergroot, 'toe, maak geen ruzie, as 't zulk noodweer is . . .'

En met dat ze 't zei, knetterde 'n fijne rateling, door 'n beukende slag geslokt.

'Jezis-mirande!' schrikte Carmen, naar de neerhangende gordijnen kijkend of buiten iemand stond, die de kamer inloerde. . .

'Moe', de hete kamerlucht met 'r staag-werkende lippen

snoepend, sterk door 'r neus snuivend, en met longen die piepten, of 'n scharnier los had gelaten, droogde zich nog eens 't bezweet gelaat met 'n tip van 'r bonte voorschoot.

Ze was in geen stemming om 'r mond te hóúen — al sloeg de bliksem in: 'r wrok van de hele dag most ze luchten.

'Zal me weer — zal me nog is gebeuren — da'k jou de huissleutel — de sleutel van me huis geef — geen dag — geen dag krijg je meer vrij . . .'

Op de punt van de sofa, los van de leuning, om 't bevend gedreun na elke donderslag minder te voelen, was ze verveeld gaan zitten.

De afmattende warmte der kamer, met 'r lucht van uien en knoflook, tabaksdamp en koffie-waseming, gaf 'r congesties.

As 't nog effen duurde, 't nijdasserig gekwebbel van 't mens, dat je door 'r moeilijk praten nog benáúwder maakte, verstopte ze zich in de kelder bij de lege wijn- en champagne-flessen tot 't lichten voorbij was, of — in godsnaam — kroop ze in bed onder de dekens.

Dat kon ze net nóú hebben. Niet de minste komplementen wachtte ze af. Schuld had ze niet . . .

'Nee, geen dag meer — geen dag,' hardnekkigde 'Moe' die bij zulk weer 'n humeur en 'n gestel had om te stenigen, 'dat komt maar — dat komt binnen — dat gaat uit — dat mot met 'n — met 'n armoedzaaier — 'n kemie, te nakend om z'n achterwerk te krabben . . .'

'Hou je op!' viel Lea giftig uit, 'of 'k smeer 'm . . .'

'Ze smeert 'm — ze smeert 'm — déé je 't,' zei 'Moe' driftig, en kwaadaardig de hondeharen van 'r schoot slaand, liep ze naar 't hoekbuffet, om 'n paar slokken lauw water uit 't karafje te slurpen.

Je hoorde 't 'r keel inklukken, zo gulzig as ze slikte.

Dan met 'n bolle woede, om 't ontzag 'r in te houden, zich bijna verslikkend, accentueerde ze nog eens: . . . 'As je 't maar weet — da's uit — da's uit — ik leef niet van de wind! — da's uit . . .!'

‘En óf ’t uit is!’ zei Lea, van de sofa opstuimigend — de bedenking van straks glad vergetend — ze stikte in ’t gebroei, met dat ángstig leven buiten —; ‘ik ben ’r beu van, juffrouw . . .’ — nog langer dat wijf, met ’r inhalige streken, voor de aardigheid as de anderen ‘Moe’ noemen, ’n moe godbeter! — : ‘ik ben ’r méér as beu van! ’t Is nóg niet te laat! Daar zel je van lusten . . .’

Moe ging ’r bij zitten.

De eerste onverwachte donderslag had ’r niet zo van ’r sokkels geslagen as dát — dát — de gehitste, verregaande brutaliteit van een, die nooit ’n woord tegensprak — álles an ’r te *danken* had.

’r Vette hand-kluifjes op de tafel, de lippen in aamborstig gemummel, zon ze vóór ze loskwam — toen was ’t dubbel-raak:

‘Je ken op slág!’ zei ze hijgend. ‘Wie houdt je tegen? Vulnis! We motten weer is ’n prakkie vlees met uien bewaren! Da’s me dank — me dank — horen jullie? Ze is d’r beu van! Ik ben jou zó lang beu . . .!’

Dat was de dooddoener, dacht ze — daar kon ze ’t bij laten, maar ’t meisje, wakker door de herrie om niemendal, vreemd-wit door ’r moed om ’t ineens, gewoon-weg te zeggen, liep tot an de deur en met de knop in de hand, schijnbaar kalm, troefde ze ’r zó, dat ze nog onbewogen stond, toen de deur alweer dicht was.

‘. . . Goed hoor. Best, hoor. Morgen ga ’k op ’n betrekking uit — en as je meer wil horen, mot je ’t me vent vragen — ’k ga tróúwen . . .’

‘Wat heit ze gezeid?’ herhaalde ‘Moe’, van ’n zó overkillende bedaardheid, of ze wou weten hoe laat ’t was.

‘Ze gaat trouwen,’ praatte Anna, glimlacherig de anderen aankijkend.

‘Trouwen...?’ vroeg Carmen, ’r niet zóveel van snappend.

‘Ach kom! — Ach kom!’ zei de juffrouw, in de pluchen leunstoel terugschokkerend.

De keeshond sprong opnieuw in 'r schoot, en terwijl ze nog eens, wereldwijzer, 'r ach-kom her-sprak, kreeg ze 'n hoestaanval die 'r garstig gezicht tot in de mondhoecken verpaarste.

Boven, diep onder de dekens, krimpens bij elke donderslag, lei Lea te huilen.

Helemaal zónder ellende had zich 't voornemen niet ingezet.

Mórgen zou ze 't in 't stille, kleine gezin proberen.

As God hielp . . .

Tot de spreij toe, had ze over 'r hoofd getrokken, om niet één licht-schamping te zien.

Zo, in smorende broeiing, gejaagd-ademend als 'n dier in nood, en met verkleumde voeten — bád ze.

Wát ze bad wist ze niet.

Ze flapte 'r de ene wartaal na de andere uit — dingen zonder zin en gedachte, zo troebel en hopeloos-verhaspeld, dat ze telkens met *zich zelf* lei te praten, ieder ogenblik de kluts kwijt was, om bij een nieuwe, rauwe, 't ledikant-bedreunende slag, koortsachtiger met de ánder — met-die-daar-bóven te brabbelen.

In geen tijden had ze gebeden. Wat had zij te vragen? Gewend as ze onder mekaar waren met álles te spotten, met de mensen die 's zondags deftigies na de kerk dreutelden, met de pastoors in d'r lange soutanes en d'r zakken vol kamfer, die 't straatje door kwamen, ja, gieren van 't lachen as ze deén om de ongehoordste smeerpijperijen, waarover gelovigen verwoed tekeer zouden zijn gegaan — zou ze nog an geen schiétgebedje hebben gedacht.

Maar na de gebeurtenissen van de dag, 't beetje horizon dat in 'r leven scheen te komen en na 't gemoker der donderslagen — zonder aanspraak — most ze praten, doorpraten, in één joeling voort.

Stokte 't, was ze afgedwaald, opnieuw in de rumoering van eigen avonturen en herinneringen, met 'n dwazig ver-

doezelen van 't Ongekende, waarmee ze gemeenschap zocht, dan kon 't plots bij 't beven der kamer, 't huilen van de wind, 't aan-kletteren van de regen, in 't gíeren van angst dat-ie 'r toch niet hóórde, dat-ie maling an 'r ellende, 'r gegrien en gewurm had — ná zonden die ze niet op 'r vingers dorst tellen . . .

'As je d'r ben — ás je . . . geef dan 'n teken, één teken, éf-fetjes,' — kreunde ze, 'r handen wringend, de nagels in 't vlees kervend . . .

De donder rommelde zwakker, soms vér weg als 'n kar over keien, soms bol van stoot als 'n kist die verschoven wier.

't Kraakte nog wel 'ns boven 't huis, maar de verschrikkelijke knallen en ontploffingen schenen zwakker echo's te stuwen — en 't weerlicht, paars van zweving nu de kaars bij 't bed 't bloemen-behang be-geluwde, verloor z'n kracht en z'n woest-bleke val door 't venster.

Afgebeuld zat ze op. Door de tulen gordijnen schimde, zwonk 't klimop — de kaarsvlam week en bewoog op 't onrustig gaan van 'r adem. Van benee warde gepraat en gelach. Alweer bezoek. Drukke nering vandaag — met 't onweer! 't Most de notaris voor Anna wezen — die met z'n hangbuik en z'n valse gebit, dat-ie in 'n glas water zette, as-ie 'n héle nacht bleef . . . Pang, 'n fles champie . . . zag ze Kees op de kurk toevliegen om 'm na de mand bij de piano te slepen . . . Pang, of de bliksem geknald had . . .

Eerst tóén — as iets dat 'r te binnen schoot — zei ze 'amen', vergeten as ze 'r bidden was — en mal as 't stond 'r geen end an te maken . . .

Carmen, die naastan sliep, voor niemendal an de deur had geklopt, omdat ze geen asem gaf, tikte nog eens tegen 't beschot, toch 'n wel hartelijke meid, al lee ze ook met 'Moe' onder één deken, en al was ze op de penning-dertien, om van te kikken.

'Zeg, doe nou niet of je slaapt!' riep ze, 't dunne wandje bebonzend. 'Leg-ie?'

'r Vaste plan was geen antwoord te geven, maar 't heerlijk-opluchtende van de rust buiten en 't prettig gevoel van 't veilig-onder dak zijn, dee 'r vanzelf praten.

'Ja, 'k leg . . .'

'Doe je deur effen open — om 'n ogenblikkie te klessen.'

'k Versta je zó wel.'

'Wat zee je beneden? Was 't ménes — of wou je 'r moe tussen nemen . . .?'

'Menes, hoor!'

'Ja, je zal mijn verlakken.'

'Geloof 't niet . . . !'

'Vertel dan,' drong Carmen aan.

'Vertellen? 'k Ga slapen. 'k Ben moe. Mórgen.'

'Is 't met Dirk?'

'Nee.'

'Met wie dan?'

'Met niemand. 'k Heb geen trek. Me ogen vallen toe. Dag!'

Ze blies de kaars uit. En terwijl de ander scharrelde, hield ze hardnekkig 'r mond.

Ze had geen trek door 't beschot te schréeuwen.

't Wier toch alles overgebracht en de notaris, die met Anna naar bed ging, had 'r allerminst mee nodig . . .

De geluiden van 't huis beluistrend, 't geschuur van Carmen achter de wand, 't kort, mal gefluit van 'Moe', die Kees aan de straatdeur uitliet, 't gedempt gesmoes en gelach in Anna d'r kamer — jessis, jessis, wat 'n rot bestaan, as je dácht — lei ze 'n poos met open ogen bij 't verzwakkend weerlicht-gesidder.

'r Angst, nou 't niet meer donderde, enkel de regen op 't kozijn spatte, was voorbij.

Je kon 'r bij tellen — een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven — dan zág je 't klimop, 't tulen gordijn, de figuurtjes op 't behang, de vierkante lichtplas in de spiegel . . .

Wat was ze moe . . . Wat was 't zálíg te slapen . . . Wat híéld ze van de goeie lieverd . . .

En wat ze mórgen zou antrekken, 'r rooie blouse, de donkere, of de witte van vandaag, as ze 't mens van de advertentie opzocht? . . . En hoe 'r praatje te maken? Ze zou zien — ze zou zien . . .

De handen onder 't hoofd was ze ingedut, behaaglijk en zéker, maar nog in 't diepst van de nacht schrikte ze door 't dichtslaan van de huisdeur en 't naar boven stommelen van Anna, die de notaris uitgelaten most hebben. Gek dat de kerels bang vor daglicht waren . . .

Hoe ze verder woelde en dee — wakker bleef ze.

Here-god hoe onzinnig dat je 't op de klok van de dole-rende kerk vier, halfvijf, vijf hoorde slaan, dat je van links na rechts woelde, om de slaap weer te pakken — en dat je je uitgerust voelde, helder en fris of je uren en uren gemaft had!

't Huis was van 'n lekkere stilte. Gebeurde ook niet dik-wijls — énkél vrouwen. Alleen Kees, die voor onraad in 't keukentje opgesloten wier — voor die dove opvreter zouen de diefies wegblijven! — snurkte of Patjepoe, Carmen d'r liefie, die 'n motorfiets had en op de renbanen gokte naastan logeerde.

Een keer, toen Carmen na Carré was, was-ie met háár na boven gegaan — báh! — báh — báh . . . Je most spoegen as je an je leven dácht, dácht, dácht . . . En ze raakte 'r nooit meer uit, nóóit . . .

De moeder van Dirk, zou 'r zien ankommen.

Voor schoondochter 'n hipfaldera — as je eigen huizen gehad had. . .

Tegen de late morgen — de tram belde in de straat achter de woning en bakkerskarren beschokten stampend de keien — sliep ze in, maar al die uren, die trage, eindeloze, klaar-duidelijke uren, die uren van wrevel en toch felle zekerheid, wikte ze vinnig en aanhoudend over 't zelfde.

Wat ze zich ook in 'r over-wakkere, onwezenlijk-lucide stemming voornam, om aan te denken, om 't star getob kwijt te raken — 't lukte niet.

‘Moe’, over tien en opgestaan, en ’r dag ruziënd met de groenteboer aan de voordeur begonnen, klopte ’r nijdig wakker.

‘Leáááá! Leáááá!’ schreeuwde ze achter de deur. ‘Ben je van plan te blijven leggen? Over elven! Mot de thee nóg langer koken? Alloooo! Allooo . . .!’

‘Nou! Nou!’ verweerde ze zich slaapdronken. ‘Zet ze dan af — is me dat een gebler op de vroege morgen!’

‘De vroege morrege — de vroege morrege,’ lijsde ‘Moe’, op nieuwe herrie belust — ’n smerige kroppies sla, as de kerel onderan had gestopt! — “k zou vannácht opstaan — en me eten op me bed laten brengen! Kwárt over elven! Kwárt over elven!’

Met sjokte ze de trap af, de handen zuigend langs de leuning, en bij iedere stap leken de treden mee te hijgen.

Even was Lea door ’t lawaai opgeschrikt — nu lag ze met ogen die ’t licht niet konden verdragen, en met ’n pijnlijk, zwaar hoofd.

’t Liefst had ze zich omgedraaid, lam en ellendig als ze zich voelde, maar dan kreeg je ’t zure gezanik benejen. Vijf minuten konden ’r bij. Als ’t dan toch zo laat was . . .

Alles hinderde ’r — de krakelige stem in de gang — ’t geschrob en geplas van de schoonmaakster op ’t plaatsje — ’t gepiengel van Carmen, die de ene toets nog niet van de andere kon onderscheiden, op de piano — ’t timmeren en schaven in de timmermanswerkplaats naast de blinde muur — ’t geraas van de straat, dat scherper naklonk, omdat de voordeur anstond.

Ze kwam wel ’ns meer met een zó bloed-leeg hoofd wakker — vandaag — door de drukte en vermoeienis van gister — scheen ze geen hersens te hebben.

Eerst langzaam, als ’n ding uit ver verleden, traagde ’t zitje in de duinen in ’r — ’t gelach in ’t Volkskoffiehuis bij de taaie biefstuk — de belofte — ’t voornemen in z’n zonderlinge *zekerheid* van de nacht.

Hoe had ze daarover kunnen zeuren . . . Ze dácht ’r niet an

— niet met duizend gulden toe — niet met twee bankies — om op de schobberdebonk bij 'n mens, dat je niet kende, an te bellen!

Stel je de reuze-bak voor! Met 'n kind in 'n wagentje of an je hand hele dagen rondslokken — en kouwe komplemen-ten van iedereen . . .

Zulke gékke invallen had je alleen, as je kop van streek was . . . En ás-ie bleef tamboeren, most-ie 't maar an Anna of Carmen vragen. . . De flauwe kul. De bák! Te gaan bedelen, as je niemand dankie te zeggen had — as je geen kip kende, waar je om máálde. Nee, om niemand. Om hem net zo min.

Nou ze met hersens van steen, na 'n nacht zonder slaap, wrokte, wou ze enkel met rúst gelaten worden.

Als ze 'r boterhammen, met de inkt-thee, gegeten had, en 'r kamer angeharkt, bleef ze leggen tot ze geroepen wier.

Niks, niks interesseerde 'r — hij niet, niemand niet. En die smerige krant, met Dirk z'n idiote invallen, ging in de vulnisbak.

'n Arm over 'r ogen, om 't licht te weren, lei ze in verstikkende lusteloosheid.

'n Hen, lang-klaaglijk kakelend in 't leghok, had ze 'n trap kunnen geven — 't schapig zingen van Anna, die in 't keukentje aardappelen jaste, klonk als 'n treitering. Ze was beu, beu van alles — en omdat ze zich in die downheid zo diep-rampzalig voelde, dacht ze 'r over op te staan, om door de deurkier na benejen te roepen, dat ze ziek was, in 'r bed bleef — wat ze meer had gedaan.

Maar toen ze de knop in 'r hand nam, zag ze een ansicht-kaart, die met de eerste post moest gekomen zijn, over de drempel geschoven — een die-ie 's nachts gepost had — een, waarop enkel *Dirk* stond. Die zond-ie 'r meer voor 'r album.

't Dee 'r niemedal. Daar had ze net nóú idee in. Maar eenmaal op, begon ze zich te kleden, en voor 't spiegel-
tje

schrikte ze van 'r geel-bleek, verlept gezicht, met de wallen onder de ogen.

As 'n man 'r zo 's mórgens kon zien, zonder dat ze zich gepoeierd had, kreeg-ie z'n bekomst . . .

't Hoofd in de handen, te moe om te huilen, zonk ze op de stoel voor 't raam.

De regen, gestadig neer-druilend, had de paar grasbandjes verdronken, en de door de wind geknakte rabarberplant sleurde in 'n modderig papje.

Uit de dakgoot van de bovenburen morste 't water met klukkende smakken op 't kozijn en de tegels.

En van de losgewoelde klimop-ranken, als in diepste verveling, saai en futteloos bungelend, tekkerden kruipende drupjes, die 't gaas van de ren, waar de kippen en de door 't water geplukte haan tezamen kniesden, binnen-sputterden.

't Was of 't fel-zekere getob, de besliste resoluutheid van de nacht, ná 't ontwaken, als 'n loden last op 'r hersens drukte.

Ze kon niks — geen sikkedit. Alleen de *gedachte* an geloop door natte straten met zwarte plassen en modderkuilen — 't gesukkel met 'n parapluie in de wind — 't ophouden van glibbernatte rokken en slierende stootkanten — maakte je moe, dee je verveeld-huiverig an, verlamde je.

En bij 't verwijtend opleven van Dirks ogen — nou je bij God weet wat gezworen en gevloekt had, dat je 't dóén zou, dat je geen dág langer bij 'Moe' zou blijven, schokte je kregel je schouders — dat je je wat angehaald had — dat je de tijd had . . . ás je 'r toe kwam.

In die apathische, dodelijk-verslapt, kapotte stemming kwam ze benee, bereid bij 't geringste van zich af te bijten, weer dadelijk naar 'r kamertje te vluchten, om te rústen, te rústen . . .

De ontbijtboel slordigde op tafel — 'n kleut margarine met deuken van haastig-grijpende mespunten — twee klamme

kadetjes — en as 'n extra: drie schijfies leverworst, bruin an de randen en nog met de vel-slurfies van de rest van 't onsie. Ernaast kookte de thee op 't spiritus-stel.

'Moe' zat met Kees in 'r schoot voor 't raam-met-de-bloemstandaard — en 'r vlezige handjes leien 'n kom koffie om, die builende dampen rond 'r bigge-gezicht sloeg.

Slurpend met kleine vochtige oogjes-van-behaaglijkheid, zei ze geen woord.

Ze keek naar de pendule op de schoorsteen — de vergulde pendule onder de stolp — en van de pendule naar Carmen, die op de piano-kruk omgetold was, om Lea te zien binnen-chagrijnen.

En omdat ze geen opmerking maakten over dat ontbijten — bij twaalf — op slag van twaalf — en de lievigheid hadden gehad d'r thee tóch warrem te houen — besloop 'r 't gevoel van ze-bennen-zo-kwaad-niet.

As ze nou maar één hártelijk woord hadden gebabbeld, zou 'r bui op den duur zijn gezakt.

Maar aan de tafel, nog met de trekpots in de handen, hitste 'r 't sarrend gezwijg, 't geblaas in de koffiekom, 't mekaar judasserig aankijken van 'Moe' en Carmen — of ze zich voorgenomen hadden 'r te pesten.

Zonder op te zien — knap as ze wat merken liet! — smeerde ze 'r broodjes en toen, om zich 'n houding van onverschilligheid te geven, ging ze quasi de krant, die voor de kruimels over 't zeil lag, lezen.

Anna, klaar in de keuken, herriede met 'n galmstem de kamer in — hield vals-druk op bij 't vijandig-hatelijk gezwijg van 'Moe' en de anderen.

'Jessis — bè-je d'r al!' kwam ze leuk los. 'We dochten — niewaar Moe? — da-je na 't Stadhuis was, om je boterbrieftie te halen, hahaha!'

'Ik zeg niemedal,' zei 'Moe' achter 'r kom. 'Mijn ken ze as getuige krijgen . . .'

'En mijn om polleke-mezuurka's op d'r bruiloft te spelen!'

schaterlachte Carmen, de piano-kruk met 'n ruk omzweepend en al de toetsen tegelijk met 'n schuiver van 'r wijsvinger aanstrijkend.

't Doorjenkte de kamer allerkomiekst en nóg komieker was Carmens gedraai op de taboeret, de handen om de knieën, als 'n bromtol zo vlug.

'Moe' verslikte zich 'r van in 'r koffie, hoestte met piepende stuipjes en Anna, neergekwakt naast de piano, lachte dat de tranen 'r over de sproetenkonen liepen.

Toen kwam nog de schoonmaakster 'r bij, die an de deur had staan opletten, of de visboer, van wie 'Moe' 'n pondje aal had gekocht, geen dikke met dunne verwisselde — en met 't bakje bloedrige, slijm-kriellende beesten voor 'r buik, bleef ze vragend-lacherig in de deur-opening, niet snappend waarom de juffrouw met twee van de meissies zo'n plezier had en waarom de derde as met zere kiezen kauwde.

'Sien!' lach-schreeuwde Anna, 'r knieën beklappend en 'r oranjewimpers saam van leut, 'Sien, me krijgen 'n bruiloft — waar, hoor! — Lea gaat 'n betrekking zoeken en ze tróúwt! . . .'

'Dat zel je an je hart voelen,' zei Sien droog.

'Werachentig,' zei 'Moe' nog eens — en ze giechelde met 'r roestige strot zo schraperig-benauwd of ze d'r in zou blijven, 'werachentig, Sien! Vedaag worden de kaartjes gedrukt en an de vrinden rondgezonden . . .'

'Bè-je wel wijs!' praatte de schoonmaakster. 'An de ketting gaan leggen!'

Gebogen over de krant, langzaam-bedaard kauwend, om ze met d'r kalmte werom te treiteren, bleef Lea de karte-lende letters bestaren.

Ze had moeite zich in te houden, moeite te slikken.

Daar zat ze met 'r barstende kop, met 'r beuheid-van-alles, met 'r verhavende wil — en daar deën ze of 't 'n geintje was.

As ze 'r hadden laten gaan, zonder 'r van te kijken — zon-

der sarren, zou ze tegen de avond misschien zélf mee hebben gelachen.

Nou maakte 't 'r hels, zat ze zich op te winden dat ze 'r wil most tónen, dat ze geen kwaje meid was, dat ze *b* zei as ze eenmaal *a* had gezeid. . .

'n Half kadetje met nog leverworst 'r op, liet ze in ijsige kalmte staan — en terwijl 'Moe', wereldwijs as ze was, en ondervinding as ze jarenlang van de kuren van de meissies had, in de voorkamer bomen opzette — sloeg ze verwoed 'n manteltje om, en 'r parapluie uit de bak trekkend, dreunde ze de huisdeur met opzettelijk geweld achter zich toe, om goed te laten horen hoe kwaadaardig-zeker — op dat ongewone uur — ze de stad inging om te zoeken, te zóéken . . .

III

Pietersen, de kruidenier op de hoek van de eerste dwarsstraat, was ze al voorbij, energisch en vlug aanstappend, eer ze wist wat ze dee.

De egaal-grauwe hemel strakte de daken en hijsbalken langs, zonder wolken-schaduw, zonder lichtere diepte.

De mensen liepen tegen 't gezwiep van de wind, de glimmende paraplu's voor zich uit, en van de uitstalkasten in de winkels waren de ruiten beslagen.

Kniezig, bijna verlaten, kromde de straat naar 't plein, waar 't rode koepeltje van 'n kiosk boven de grijs-door-drenkte zeilen der verkoopkarren stak, en waar 't markt-schreeuwen van venters en wijven tegen de natte puien ru-moerde.

Bij de kar van 'n botboer, zich niet tegen 'r wilsverslapping verzettend, stond ze stil, meekijkend naar 't jopen van 't mes, dat uit de wond bij de kieuwen 't groen-builend vuil wipte, 't met lillende smakken op 't plankje van de koppen, staarten en ingewanden smeeet.

Tussen de maansikkels der wagen-wielen, vaal, lijkkleurig zonder 'n krimping van leven, lei 'n slijmerige heuvel, door de regen bespet — en daarin kraalden de oogjes der botten, bruin en met blauw-paarse glansing, of ze 't kluitje vrouwen en meiden, onder de druiping der paraplu's, lodderig bekeken.

Niemand sprak. Als 't levertje, de gal, de blaas, uit de kieuwgaping waren gelicht, 't mes vinnen en staart had gekapt, en naast de snelwijkende duim van de boer de kerfjes-aan-spaakten, glee de vis in 't netje van 'n juffrouw, die de hengels gespalkt hield.

En dan gaapten de mensen weer naar 't nijver gedoe der handen die 'n nieuwe bot grepen.

Ze had zo'n poos kunnen staan, suffig, zonder besef dát ze 'r stond, als door de juffrouw die 't netje toeknoopte, geen ruimte gekomen was, en de boer niet gevraagd of ze geen zootje most.

In verdwazing knikte ze nee, en met de verlegen aanvoeling, dat ze niet nodig had bij de wagen te wachten, wrikte ze 'r paraplu van onder de andere uit, en als met 'n doel voortstappend, kregel omdat ze 'r in de weg liepen, stak ze 't plein langs de kiosk over, om in de weer stille straat bij 't hulppostkantoor, in gejaagde besluiteloosheid, al maar drentelend, te overwegen.

Maar omdat 'n dienstbode in helder-katoen japonnetje, met 'n lekker wit mutsje op de kuiving van 't haar — en 'n brievenbesteller in de donkerte van 'n portiek naar háár zij lachten, en 't 'r andeed of ze iets mals an 'r zagen, of ze 'r nakeden, bewoog ze opnieuw, tot ze 'n eind verder bij 'n lantaarn stilstond en op 'r horloge, dat al lánq niet meer liep, keek — als om zich zelf te overtuigen, dat ze reden had, juist dáár en op dát ogenblik en voor dát benejenhuis-met-lancaster-gordijnen op te houden.

As ze 'r zin volgde zou ze rechtsomkeer hebben gemaakt — maar dan 't lacherig gezicht van 'Moe' — en de lol van

Anna en Carmen — voor geen goud! Ze bleef net zo lief de hele dag zonder eten en drinken — en bij de weg.

Je ontbijt, met nog een half kadetje-met-leverworst, woedend in de steek laten, en de deur op de manier waaraan 'Moe' de smoor had, achter je dicht bonzen — en dan of 't anstellerij van je was, binnen 't kwartier aanbellen — dat ging niet — dat verdraaide ze, al voelde ze zich lam as 'n hond.

Wat ze dan wél most, wist ze niet.

In 'r beursje, met 't zilver knipje, dat ze van Pet cadeau had gekregen, dat ze nog gister tegen Dirk z'n hoed had gekieperd, toen-ie z'n centen zat te tellen, was geen rooie duit.

Zaterdag had ze 'Moe' 't 'pension', de nieuwe blouse, de flessies stout afbetaald, omdat Dirk 'r op stond, en de daalder, die ze Anna in 'n gekke bui had geleend, om 'n paar nieuwe toffels te kopen, had ze net nóú kennen terug vragen — gesteld dat 't 'r an zat . . .

Daar dárde ze. In dat verrekke weer. Met schoeren die nat begonnen te worden.

Daar darde ze, zonder 'n cent, om in 'n melkinrichting 'n kop koffie te drinken — zonder 'n kennis in de hele stad — zonder anspraak . . .

Alleen bij Fie was 't te proberen — as die tegen twaalf uur bij de hand — en as h́j niet thuis was. Maar wat schoot ze 'r mee op? As Sofie vroeg waarom ze met 'Moe' en de anderen mot had, kon ze niet uitpakken. 't Goeie soort! Fie met 'r knoppen, 'r dure boeltje, 'r herdershond — was de rechte persoon, om in 't geval van Dirk ráád te geven.

Ze was een endje heen, 'n endje terug gelopen — of ze iemand wachtte — onverschillig voor 't gedruip langs de baleinen van 'r paraplu, niet meer de plassen ontwijkend, omdat ze toch natte voeten had.

Even was 't geraas van 'n brandweer-wagen, die de morgensige keien bedaverde, en 't sloom gelui der schel 'n afleiding geweest; even was ze tot aan 't plein terug-gesukkeld —

toen, voor 'n winkel in dames-artikelen, die uitverkoop hield, dacht ze traag en verveeld, dat *ás* ze na 't adres wou — van die mensen met 'r gefröbel — ze 't kon probéren — zo maar — voor 'n lopie — en om is te kijken, hoe 't 'r uitzag — daarvan bedierf je niet — of je hier of daar kletsnat wier . . .

Maar dan liep ze zich weer te beredeneren, dat ze *nét* nou poes-wat-hebbie-'n-mooie-jongen kon spelen — met 'r natte rommel an 'r lijf — en 'n humeur as 'n spin. En met de stellige ingeving, dat ze maling an 'Moe' 'r biggesnuit en an de twee judassen had — en dat, as ze onder de dekens kroop, ze geen bek behoefde open te doen, *vóór* de gestoofde aal op tafel kwam — stak ze nog eens, bij 'n stortbui, die damp uit de keien sloeg, 't plein over, en de smalle straat doorhaastend, zou ze angescheld hebben, as ze in 't spionnetje naast de verschoten geelzijden gordijnen geen *hatelijk-lachend* gezicht had *menen* te zien.

Plots, zonder 't minste wils-voornemen, had ze zich omgedraaid, met de paraplu zo ver mogelijk over 'r rug. Nee. Nooit.

As ze vanmiddag zouden leuteran, dat ze — binnen 't half uur — terug was gekomen, zou ze 't vierkant hieten liegen, tegen allemaal.

De eerste dwarsstraat inslaand, met 't gewrijf van de natte rokken tegen 'r knieën, beet ze zich in heftige, machteloze verwoedheid, op de lippen, en de hand die de rokken hield, omspande, kneep de stof, of ze zich wréekte. De adders, 't tuig . . .

Dan, zot-snel van besluit, in de ouwe grilligheid van 'r gestel, dat 'r uitgelaten, gierend-van-vrolijkheid, hinderlijk-druk of prikkelbaar-ellendig en levenszat kon doen zijn, dat 'r tot de uitbundigste daden-van-goedhartigheid dreef, 'r dee beven van meelijden als 'n ander verdriet had, en 'r weer in vermoeide uren uitsluitend op 'r éígen ik, 'r éígen hebben, 'r éígen gedootje aanwees — dat 'r onhandelbaar maakte, met de vreemdste nerveuze explosies, of zacht en charme-

rend op 't kinderlijke af, dat 'r al ééns in 'n bui van teleurstelling iets had laten drinken dat ze dácht dat vergif was, terwijl ze tegen de avond om de 'bak' had gekrijst van 't lachen — in de onevenwichtigheid van 'r gestel, kwaadaardig over 't gegrijns in 't spionnetje, woest op zich zelf omdat ze door de straten bággerde, as 'n gekkin, zonder buut — liep ze ineens met volle zekerheid, zonder 'n hapering of twijfel, naar de Herengracht.

Ze déé 't.

As iemand 'r nóú had tegengehouden, zou ze zijn losgekomen, 'm op z'n falie hebben gegeven.

Ze dee 't om te tónen dát ze 't dee — dat ze zich niet liet pésten.

De gedachte an de handelsreiziger, nou ook an 't werk, de gedachte an Dirk, zat 'r niet dwars, was 'r geen slapste prikkel.

Omdat ze niet wist op welke hoogte 't nummer der advertentie was, wandelde ze bijna de hele gracht af, huis an huis naar de cijfers kijkend. Dat bekortte de lengte.

Soms werd ze zenuwachtig, glimlachte ze bizar, trok ze 'n gezicht-van-vrindelijkheid en lievige-praatjes, as ze zich voorstelde hoe ze over dat mens zou zitten, en as aanbeveling zou ze zeggen hoe handig ze met de naald kon omgaan . . . As ze dát niet kon, na de jaren op 't atelier, toe ze nog goed met tante was, nou . . . !

De brede waterbaan tussen de hoge wallen leek door 't stadig regen-geprikkel 'n grauw-stalen zeef met spichtige gaatjes.

De weelde van 't groen aan de bomen, mals en zwaarmoe-dig, hing er als een sluiters in af, zachtken gewiegeld, en een enkele pui met 'n molm-trillend dakje en witte kozijnen in aarzlend gedein, schimde op uit 't groene gezweef in de diepte der gracht.

De deftige rust van de huizen met de hoge bordessen, de

stilte der straat, zonder venters, zonder geraas van kinderen, zonder de gore uitstallingen en rommel-kelders, die ze dagelijks zag, dee 'r als iets plezierigs an.

Misschien zolang as ze leefde had ze hiér niet gewandeld.

Na 't Kalfie já — en is 'n eind na Diemen já — en 't Vondelpark — en de Kalverstraat — maar de grachten, daar kwam je niet toe — daar dacht je niet over. . .

Ze wisten wat ze deën, de mensen met centen . . . 't Was 'r uit 'te houden, hoor — met geen bovenburen, geen mangelhuis an de overkant — geen loodgieterij met jonges, die over de horren-met-de-witte-letters as vlerken met je begonnen, de vuilste dingen schreeuwden, as je éffetjes voor 't raam zat — geen snoepwinkel met polkabrokken, kalksuikers, neutjes — niemendal van de éígen straat . . .

'n Eind voor ze 'r was, had ze 'r haar gladgeduwd, 'r natte blouse ángetrokken, 'r neus gesnoten — toen viel 't 'r tegen.

't Was bij lange niet zo'n breed huis as de andere, erreg ouwerwets, met óók wel een hoog bordes, maar smalle raampies.

Je kon niet geloven, dat daar ríjkdom woonde, zo as 't afstak. . .

Maar toen ze, na 'n paar maal voorbij te zijn gelopen, éíndelijk schelde, de koel-galmende slagen door de stilte waren verslurpt, en de deur zonder 'n kraking, als 'n spiegel van soepel-lichtende verf, de vestibule met 'r weelderigheid van borden ontsloot — en 'n huisknecht, bejaard al, met grijze bakkebaardjes en 'n roze-doormarmerd jasje over het vest van vergulde knopen, nog voor ze iets had gevraagd, 'r verzocht binnen te komen — toen hakkelde ze van verlorenheid, zo verdaan en pover en daar-niet-thuis-horend, as ze zich voelde.

De ouwe knecht maakte 't 'r niet makkelijker, scheen, door z'n omgang met mensen van betere stand, wat ánders over zich te hebben gekregen.

Dáár had ze lak an — an die kouwe bereddering, maar nat en slap as ze over 'm stond, terwijl-ie 'r opnam, en fatsoenlijk as-ie 'r uitzag, raakte ze 'r driestheid, 'r gewone bewegingen kwijt.

'As u maar meegaat,' zei-ie, stug, of-ie zó zag dat dát niemendal voor mevrouw wezen kon — en zich dadelijk weer omkerend verzocht-ie-of-hij-de-baas-was: 'en wil u uw voeten vegen, asjeblijf?'

't Lag 'r op de tong 'm 'n afhap te geven — en 't lamste was, dat-ie gelijk had — 'r ene voet stónd op de smyrnase looper, die de diepte der gang beleï.

Toen, correct, reikte-ie 'r 'n stoel in de wachtkamer, en voor-ie de deur achter zich sloot, zei-ie nog: 'u mot geduld hebben — mevrouw luncht . . .

De vingers met de natte handschoentoppen in de schoot verstrengeld, misselijk door 'r vochtige schouders en door-drenkte laarzen, zag ze zich in 'n penant-spiegel.

't Violet vensterglas leek 'r bleek gezicht in 't getemperd daglicht, dat door de gordijnen schuwde, te verjeugdigen.

Opstaan, rondkijken, dorst ze niet, omdat 't alles in 't huis zo stíl was — over de dikke looper kwammen ze de kamer in, eer je 't wist . . .

't Duurde, 't Duurde benauwend.

Soms snerpde 'n elektrische schel, maar 't over de trappen lopen, 't gepraat, de rumoerigheid as in ieder huis, hoorde je niet.

De elbogen op de knieën, gespitst bij 't minste gerucht om zich 'n houding te geven, bleef ze in wachtting.

En omdat 't eindeloos scheen — en de doffe schemer der kamer 'r beving — en de koorts waarmee ze 't ná 't grijnzend gezicht in 't spionnetje ondernomen had, in 'n mateloze moeheid was verslipt — lei ze de dampende vingertoppen tegen de oogholten die 'r zich gloeiend aan-zogen.

. . . Dóód blijven — ineens — zonder pijn — zonder lijnen — je geen stap moeite meer geven. . . De één die om 'r gaf —

ás 't gemeend was — zou zich troosten — vrouwen zat — zát — zát . . .

De deur was open eer ze rechtop stutte — en voor ze nog stond zei 'n *stem*: 'blijft u zitten.'

't Gelaat zag ze niet, omdat de dame met de rug naar de vensters ging zitten.

'Kom u op de advertentie?'

'Jawel, mevrouw.'

'Hoe oud is u?'

'Tweeëntwintig.'

'Is u in betrekking?'

'Nee, mevrouw.'

'Dus u zou dádelijk kunnen?'

'Jawel, mevrouw.'

'Bij wie was u 't láátst — en kan ik daar informeren?'

'Ja, mevrouw,' zei ze verward.

'Bij wie?' herhaalde de *stem*.

'Ik heb nog nooit gediend, maar 'k zal m'n bést doen . . .'

Ze zei 't onderworpen en met iets zo afgemáts in 'r doen, dat 't de mevrouw interesseerde.

'Nog nooit gediend? . . . Verstaat u 't met kinderen om te gaan — zoals we gevraagd hebben mét de fröbelmethode?'

'Ja,' loog ze.

'Leven uw vader en moeder nog?'

'Nee, mevrouw — ik ben jarenlang wees . . .'

'Bij wie kunnen we navraag doen?'

'Bij meneer Dirk — Dirk — Dirk . . .' hakte ze — ze had 't met 'm afgesproken — en z'n ván wist ze niet.

'Dirk? Is dat 'n áchternaam?'

'Ja, mevrouw,' praatte ze suffig, 't adres ken 'k sturen.'

'Doe dat,' zei de dame, die 't meisje wel sympathiek vond, 'dan zal ik nader berichten. En u draagt zwarte japonnetjes, nietwaar?'

'Jawel, mevrouw.'

'En met de linnenkamer kan u omgaan?'

‘Jawel, mevrouw.’

‘En u is gezond?’

‘Jawel, mevrouw.’

‘En uw adres?’

Ze antwoordde niet onmiddellijk.

Machinaal had ze op alles já gezeid, om ’r van af te wezen — telkens bij zich zelf denkend: wat-’n-bak, wat-’n-bak, ’r komt geen luis van! — nou zat ze vast.

‘Ik vroeg ’t adres,’ herhaalde de *stem*.

‘Ik heb geen adres — híér in de stad,’ brabbelde ze, en om zich ’r uit te redden: ‘ik logeer bij ’n nicht . . .’

‘En waar woont díe?’

Toen, met ’n glimlach, gaf ze ’t adres van ‘Moe’ — de naam van de stráát, die ze haast niet uit dorst te spreken.

Ze keek ’r niet bij op, stroopte in de stilte, terwijl de dame schreef, de natte handschoentoppen van ’r ene hand, wreef ze weer nerveus terug, beluisterde ’t gejaagd stoten en wrikken van de adem in ’r neus.

‘Dus — dus,’ overwoog de *stem*, na ’n schijnbaar eindeloos gezwig, en met iets ’r in, of de enkele klank van de straatnaam ’n verkillung had gegeven: ‘. . . dus juffrouw Mina de Beuker. . .’ — godnogantoe, wat ’t slijmerig klonk — of je ’t niet zélf was — of ’n ander op je stoel zat — ‘dus juffrouw: u woont tijdelijk bij ’n nicht . . .?’

‘Ja, mevrouw,’ zei ze, suffig naar de onderste hoek van de penant-spiegel kijkend, die de voeten en knieën van ’n koperen crucifix, zwakjes-glimmend, weerkaatste — Hij most erges áchter ’r hangen . . .

‘Ik zal,’ zei de dame — en ze bedrukte de elektrische knop aan de gaskroon, ‘ik zal bij uw nicht informaties inwinnen, en in elk geval berichten, juffrouw.’

Omdat ze opstond en knikte, stond ook Lea op.

De zotte, rammelende, gierende woorden — uw nicht — informaties — inwinnen — inwinnen — hadden ’r hoofd leeg gesmakt.

'r Natte schouders broeiden — 'r vochtige knieën vijandigden tegen 'r rokken — 'r zwemmende, weeïg-hete voeten doorklukten de wijde bottines — toch glimlachte ze, zo-as je glimlacht, as je op bezoek ben, en de kompelemente voor iedereen achterlaat.

Ze glimlachte de koele voornaamheid der gang in — be-glimlachte de huisknecht — de strakke vestibule, de ouwe borden, vlammend van geel, blauw en groen — en vanuit de stilte van 't huis, de wonderlijke, nog-nooit-gehoorde stilte, 't hoge bordes afgaand, glimlachte ze nog om dat alle-jezis-gekke — om de dubbel-verroeste inval van maar raak 'Moe' te zeggen . . . 'Moe' . . . 'Moe' . . . in plaats van de duvel, of Patjepoe, of Anna d'r pá en má in de groentekelder — of Carmen d'r notaris met z'n hangbuik en z'n valse gebit, of, of . . .

Stel je voor, dat ze vandaag of morgen an kwammen bel-len . . .

Informaties . . . Inwinnen . . . Inwinnen . . .

In de bocht van de gracht stond ze stil, besluiteloos, niet wetend wat en waar.

En eerst hier, alsof ze nóú pas wakker werd, schrikte 't onthutsend in 'r, dat ze 'n paraplu most hebben, dat ze 'r héél zeker mee had gelopen, dat-ie nog in de vestibule, bij de gele en blauwe borden, most staan. Maar 'r nog is voor an-bellen — nee hoor. Die gaf ze cadeau. Dat verdraaide ze.

Van de kouwe drukte, de flauwe kul, had ze 'r buik vol.

De anstellerij — de krimmenele anstellerij! 'n Gang om in te dansen — en misschien aardappelen met lawaaisaus op tafel . . .

Dat wijf, om 'r as 'n snotneus te behandelen . . . de kunst om fassoenlijk te zijn as je d'r knechts op na hield — geen poot uit had te steken . . .

Kletsnat, bleek van lamlendigheid, kwam ze óver enen bij Sofie binnenvallen.

Zo, zo druipend en beroerd an 'Moe' 'n kop koffie vragen, had ze voor geen goud gekund.

En ze bofte. Hij was op reis, keerde eerst tegen de avond terug.

'Wel allemachtigste God!' riep Sofie met de deurknop in de hand. 'In hoeveel goten heb jij gelegen . . .?'

Ze kon niet antwoorden.

't Kropste in 'r keel. Met 'r natte rommel op de verschoten pluche van de gemeubileerde-kamer-sofa kwakkend, barstte ze voor 't eerst van die morgen los, al 'r gift om 't gepest bij 'Moe' en 't gemier met 't wijf-van-de-gracht, uit-spuwend. ' . . . Ik maak 'r 'n end an! Ik heb zo'n gedonder an me kop! Die vuiliken . . . !' snikte ze 'r kwaadaardig op los, in de behoefte iemand de schuld te geven, en 'r haat op 'Moe' concentrerend.

'God schaaap, mot je je dáár wat van antrekken!' zei Sofie goedig. 'Je mot lak an alles hebben, an de duvel en z'n moer! Ik huil nog niet as ze me kiezen een voor een trekken! Doe je hoed af, dan kenne me samen ontbijten . . .'

Dat was zo'n goeie meid — zo'n échte vriendin, as ze voor je vóélde . . . Ze hielp 'r as 'n moeder, waarachtig, an de doorgelopen hoed, 't zwart-geregend manteltje, en omdat je de schoeren van de blouse *wringen* kon, hingen ze ook die over 'n stoelleuning.

Toen, in 'r blote armen, en met 'r blote voeten — drijven deën 'r kousen! — in de pantoffels van de getrouwde advocaat, die Fie kamerde, schoof ze behaaglijker an de ontbijt-tafel — vóór enen ontbeet Sofie nooit.

De meid-voor-halve-dagen was eieren wezen halen en voor traktatie, omdat dat gekke-dier-van-'n-Lea zo griende, drie ons magere lappies, en 'n ons appelstroop.

Je kikkerde 'r helemaal van op. Als Sofie d'r vent niet zo'n jodeneus en zulke kanjers van platvoeten had gehad, zou ze 'r om 'r zitje, 'r meubeltjes, 'r slaapkamer, 'r herdershond, die as 'n mens zo verstandig op de derde stoel aan de tafel op z'n brokken brood met saus zat te wachten — hebben benijd.

Eerst aarzelend, dan met zenuwachtige herrie, vertelde ze Sofie van Dirk z'n nónsens — van 'r *krankzinnige* streek.

Die lee krom van 't lachen, toen ze hoorde dat ze já had geknikt bij de vraag van dat mens, of ze ook *fröbelen* kon — fröbelen — fröbelen — de lef van die malle!

Maar toen ze van 't informaties inwinnen bij 'Moe' zei, kreeg ze 't zo op 'r heupen — gilde ze zo luidruchtig en gierend over de vernikkelarij, dat ze niet tot bedaren was te brengen.

Ze zag in 'r verbeelding hoe de huisknecht bij 'Moe' op visite kwam, hoe 'Moe' met Kees op 'r schoot, as 'n ongesmeerde katrol te adem-piepen zat . . .

En 't gezicht van die op de gracht, as ze 'informaties' kreeg . . .

'Mens, mens!' lawaaide Sofie in 'n lachstuip, die de aren van 'r speknec verpaarste, ' . . . wat haal jij 'n góvergeefmese streken uit! Je bent 'n halve gare, júffróúw Mina de Beuker . . . '

't Regenen had opgehouden.

In 't doorbrekend zonlicht zilverden de druppels aan de blaren der bloemrekken met tintelrakkettende stralen.

De ramen hadden ze opgeschoven, en nou ieder in 'n luierstoelel achter de horren, Lea in 'r onderlijfje, Sofie ongegeneerd in 'r matinée, 't haar met de krulklemmen hooggebost, babbelden ze over duizend uit, zorgeloos, schelvanlachen, de voorbijgangers 'r tussen nemend.

'Dat had jij kennen wezen,' grinnikte Sofie, toen op de overzijstoep 'n zich vervelende, vadsig-geeuwende kinderejuffrouw, 'n wagentje in de huizen-schaduwstrook voort-

schokkerde — en dadelijk daarop, bij 't zien van 'n als klerk gekleed heer, al z'n leven 't liefie van de juf, die onverwacht naast 'r kwam lopen, gierde ze schaterlachend: ... 'enne werachtig ... daar hebbie Dirk!'

'Dan ken-ie lang wachten, eer-ie mijn mét 'n kinderwagen achterop komt!' schetterde Lea, gulzig 'n sigaret bezuigend.

'r Hoofd liet ze achterover op de stoelleuning zakken — met gesloten ogen blies ze rookspuiers voor zich uit.

'k Doe 'n tukkie,' zei ze — en omdat Sofie in 't keukentje had te scharrelen, bleef ze in die houding, onbewogen, de vingers gestrengeld, 't lege mondstuk der sigaret tussen de lippen.

Wrevelig, vermoeid, hoorde ze 't bewegen in de straat, 't verwijderd geroep van 'n koopman, 't aangrommelen van 'n kar, 't getik van 'n naaimachine, bij een van de burens — 't sjilpen der mussen op de daken.

En 't overkwam 'r weer — 't nameloze, ontzettende, zich afgemat en diep-vereenzaamd voelen — wég van de wereld — uitgeput en leeg — of ze stierf — in 'n kwellende, vaal-grijze, eindeloze, laffe diepte vergelee.

Ze zag 'Moe' met 'r bleek-gele biggehandjes — en de voorwerpen der kamer — en de lamp boven 't tafelzeil — en de kerels — de dieren van kerels — of 't Dirk was of 'n ander — eender — eender — eender ...

't Kon 'r niemedal schelen — niks ... niks ...

As 'r hart waarvan ze de klopping — klók — klók — klók — tegen de spanning van 'r korset voelde — nou as 'n afgelopen wekkertje, dat ze vergeten hadden op te winden, bleef stáán — was 't gedaan — ás 't gedaan was — en je nog niet is van voren af an erges most beginnen — érges ánders — op 'n andere plek van de verroeste, belabberde, duizelig-makende, krankzinnige diepte, waarin je geen houvast had ...

'Hahaha!' lach-gilde Sofie, de kamer in-rumoerend: 'Verdorie, wat leggie te snurken!'

Opschrikkend, met 'n hoofd dat pijn dee, stutte ze in 'r

stoel, moeite doend om te lachen, 't oog-wit rood-dooraard, 't gelaat bruinig-verlept.

'Jessis,' praatte ze moeig, 'wat voel 'k me rôt . . .'

'Dat komt,' zei Sofie, en in 'r ogen lichtte de plotse hartelijkheid van de ene wormstekige voor de andere — wat kon de meid 'r bij tijen uitzien! — : 'dat komt omdat je voor 't open raam gaat maffen . . . Lus je 'n borrel?'

Ze knikte. Voor haar part kreeg ze 'm om. Dat waren van die dagen, van die pestillente, verrekte dagen — wat, he? . . — da-je ráák most doen, om je hersens kwijt te raken . . .

Tot bij zeven hadden ze brandewijntjes met suiker en geraspte notemuskaat, 't ene glaasje na 't andere, zitten hysen — toen, terwijl ze 'r allebei haast kachel van werden, was Fie d'r advocaat, as 'n bom komen binnenvallen.

Die wou 'r óók meenemen om te eten, maar dat had ze vertikt.

Jessis nee. Met zo'n barstende koppijn, da-ze d'r van zweette, in 'n koffiehuis te kijk zitten, enne de bek van 'Moe' om 't helemaal niet boven water kommen — nee.

Ze ging fijn 'n paar uur leggen.

Onvast lopend, met gloeiende handen en in 'r hoofd stekende ogen, belde ze an.

Kees blafte in de gang — Carmen dee open.

En zo as ze binnen was, joelde 't van de voorkamer op 'r toe — de stemmen van Piet, die in de medicijnen studeerde — en van lange Jaap, die 'r op d'r voeten zat 'te trappen as-ie bóven tafel met Anna vree — en van een die ze niet kon.

Eerst at ze in de keuken 't kliekie van aarpels met aal, met 'n glaasje bier — toen kwam ze binnen.

'Moe' zee niks, in d'r noppies as ze was, dat 'r champie gedronken wier — al de dérde fles — en beroerd as 't was téllekes met de meissies te veranderen.

Kees droeg 'n vierde en 'n vijfde champagnekurk naar 't mandje bij de piano — in geen tijd was 't zo'n bák geweest.

Om half twaalf werd 't huis stil — waren de kamers bezet, at 'Moe' in 'r eentje 'n boterham met boterhammenworst, slaperig over de nukken die dan is dit dan weer dat meissie had, lijzend.

Lea had de student, die vanavond voor 't eerst was gekomen — een zonder snor, met 'n gezicht as 'n bakvis — enne zo bleu of-ie nog nooit bij 'n vrouw was geweest.

Om vier uur 's morgens met de dag an de hemel, most-ie weg. Want ie woonde nog bij z'n má in, zei-ie — en omdat-ie te veel broekie was om nee te zeggen, gaf-ie 'r eerst 'n riks — voor haar alleen — toen nog 't kleine geld dat-ie in z'n beurs had — vijf kwartjes, drie dubbeltjes en 'n hoop losse centen . . .

Op 'r blote voeten en in 'r nachtpon, liet ze 'm uit, dee de ketting weer op de deur, kroop in 'r bed, lei de kokende handen om de knieën, soesde voor zich uit.

't Kon 'r niks bommen. Niks. Trouwen . . . Trouwen . . . Daar most je voor deugen . . . Haar 'r zorreg . . ! As-ie niet meer bij 'r wou slapen, most-ie 't láten . . . Tien, twintig as hij . . . 'Moe' was zo stom niet . . . Jessis, jessis, wat 'n dag as 'n buitenbeentje . . . Fröbelen . . . Fröbelen . . . Die dolle Dirk . . . Die blikken domenee . . . Met z'n gemier.

Tóch . . . zond ze 'm, toen ze 'n briefkaart met z'n vólle naam kreeg, 'n pracht-van-'n-ansicht — naar 'n logement in Groningen — 'n juffrouw-met-belegsel-van-gouddraad op 'r baljapon en ogen as amandelen.

Met 'Moe' en de anderen liep 't weer van 'n leien dakkie nou die malligheid voorbij was — ze 'r *verstand* terug had gekregen.

En de dagen sleurden, roesden — 'n week was vort eer je 't wist.

Soms, as ze slap, energie-loos, ziek-van-downheid, op 'r bed lei, wou ze nog wel 'ns *opzettelijk* an 'm dénken, 'm door 'n nevel tot zich halen — z'n smalle mond — z'n vlas-snorretje — z'n staal-grijze ogen — z'n aan de slapen grijzend

haar — maar dan kreeg ze 't land over 'r sentimentelig gezanik, waarmee je niet véder kwam . . .

'n Mens was een buiig díér, dat de ene dag met paarden-ogen rondkeek — de andere morgen as 'n mol in 'n hoop wroette . . .

. . . Nou en de mollen waren de verstandigste van allemaal — die laptén alles an d'r zolen — uitstappen most je tóch . . .

As ze an die nacht-van-'t-onweer terugdacht, toe-ze-meende dat ze 'm niet zou kennen missen — stel je voor — of je 'n meissie-van-de-kostschool, met korte rokkes, was — en an 'r onverschilligheid van-nóú, 'r kwijt-zijn van z'n gezicht . . .

Wit as 'n lijk werd ze, die zondagmorgen — veertien dagen na 't Zandvoorts uitstapje — toen ze voor 't spionnetje zat te lummelen — 't raam half-open, om naar 't zingen van 'n grammofoon in de buurt te luisteren — híj recht op 't huis anstapte.

As ze langer gesoesd had, zou-ie 'r hebben gesnapt.

Met 'n schok was ze van 'r stoel, de kamerdonkerte in, en vóór de schel 'n kik had gegeven, riep ze Anna in 't keukentje an.

'Ik ben úít, hoor!'

'Uit,' zei Anna verwonderd, 'wat heb 'k nou an 't handje?'

'Híj is 'r . . .'

'Wie . . .?'

Gelijk ging de schel, snel-kleppend, in gonzing verstervend.

'Dirk . . .' zei ze angstig.

'Mot je 'm niet . . .?'

'Nee! Nee! Ik ben uit — klés maar toe!'

Met treden sprong ze de trap op, bonsde 'r kamerdeur toe, en of-ie 'r nazat draaide ze de sleutel in 't slot.

In de holte der gang — goddank dat 'Moe' niet thuis was

— zich 'r niet mee bemoeide — klonken de stemmen — die van Anna schel en vals-zeker — die van Dirk zwakker en grommend.

Omdat ze 'm niet verstond — toch wou hóren — wrikte ze zachtjes de sleutel, bevreesd voor 't knarsen — en door de kier luisterde ze gejaagd, óf-ie 't geloofde — óf-ie weer ging . . .

'Uit? Uit?' stond hij, met 'n gedoe in z'n stem, of-ie 'r geen zier om maalde, te herhalen. 'Wáár is ze na toe?'

'Weet ik 't?' zei Anna zo raar, dat je 'r 'n opduvel had kunnen geven. 'Ik hei d'r niet an 'n touwtje . . .'

'Hoe laat komt ze terug?'

'Tegen de avond — óf morgen — weet ik 't!'

Daar zee ze 't weer — 't lamme 'weet-ik-'t!' — waaran-ie álles kon merken.

Plat en grof, 't natuurlijk begrijpend, viel-ie uit: 'Sta je me voor te liegen, zeg?'

'Die is goed, hoor! As je me níét gelooft — kom 'r in, ken je wachten tot Moe werom is — de koffie is warm.'

Wat of-die meid iemand verlakken kon . . . Stel je voor dat-ie ja zee — dan was je gepierd . . .

't Bleef stil — bezwarend stil.

Toen had je weer Anna's felle stem, als in verdediging van 'n ding waarbij-ie geen woord had gesproken.

'Sta nou niet met je handen an 'r mantel te morrelen — de flauwe streken . . .'

'Is ze zonder mantel, zonder handschoenen uitgegaan?'

'Dat zie je . . .'

Met 'r voet tegen de deur, trillend, 'r adem inhoudend, klaar om bij 't eerste nader gerucht, 't slot óm te halen, voelde ze z'n ingehouden woede, de bedwongen heftigheid die de aren in z'n hals dee zwellen, witte voren om z'n neus trok — ze zág 'm nou — zág 'm . . .

'Is ze hier nóg niet vort geweest?'

'Vort? Weet ik 't . . . !'

‘Zo, zo,’ gromde-ie, of-ie stikte.

Door de open voordeur, als ’n kinderstemmetje zo mal en smal, slierde ’t geluid van de grammofoon — en Carmens wekkertje, achter ’t beschot, tikkerde met ’n haast, ’n schrilleid, ’n koorts of ’t in ’r hersens zat.

Dan begon Anna weer te praten — of ze meelij met ’m had.

‘Kom-ie niet effen binnen . . ? Je hoeft niet in ’t portaal te blijven . . .’

‘Da’s goed,’ zei-ie mat, ‘dan ken ’k ’n paar woorden voor ’r achterlaten . . .’

De voordeur slipte in ’t veiligheidsslot — de tochtdeur piepte in de scharnieren.

Als in reflex had ze ’r kamer gesloten, ’t paneel beduwend, bang voor de lichtstreep op de gang — dan klappertandend, zó as de zenuwen ’r dwars zaten — god-nog-toe as-ie ’r zaddoek op de vensterbank zag en ’r zondagse hoed op de piano — jessis as-ie ’t in de gaten kreeg, dat ze zich verstopt hield . . . — klappertandend beluisterde ze de zwakke geluiden in de voorkamer.

Verstaan dee ze niks.

’t Leek eindeloos — eindeloos, voor Anna’s stem in de holte der gang sterker op-klonk.

‘’k Zal ’t ’r geven — as ze thuis komt . . . Nou dag!’

Met dat de deur dicht-dreunde, was ze de trap af-gevlogen.

Op de tafel lei ’n visitekaartje met nerveuze potloodkrabbels — of-ie ’n telegram had geschreven . . .

Ben hier geweest. Geloof niet, dat je uit ben. Moeder is plotseling gestorven. Moet je spreken. Dirk.

Ze had ’t al twee maal gelezen, toen Anna met ’n pretvoor-zes — dat-ie afgepoeierd was — de kamer in-rumoerde — minder luidruchtig, nou ze over Lea ’r schouder, dat van de moeder-die-dood-was, zag.

‘Wat ’n taaie, zeg — gelooft ’t nóg niet! ’k Had ’n dobber

an 'm! Telkens keek-ie de trap op of-ie niks snapte — en toen-ie an de tafel zat te schrijven, trok-ie 'n gezicht om bang van te worden, toen-ie je hoed op de piano zag leggen. Hoe kom je zo stom, daar niet an te denken!"

Lea had voorzichtig 't raam dichtgeschoven, uitkijkend of ie wég was, niet ergens an de overzij stond te loeren — nou op dezelfde stoel waarop hij had gezeten, bleef ze staren — Anna's gesnap en geginnegap haast niet horend.

Eerst toen 'Moe' en Carmen met dikke spekbokkings voor twaalf-uur terugkwamen en Carmen — die jarig was, 'n fles advocaat uit 't vloetje wikkelde en 'r zakken met zoetigheid op tafel leegde — smeed ze 't gesappel uit 'r hoofd.

Uit was uit. — Ze wás na de Heregracht geweest — hád de bák uitgehaald — hád 't adres van 'Moe' opgegeven — hád zich 'n week lang voor de mal laten houden — hád 'r paraplú werom gekregen.

Na wat vérder gebeurd was, kon ze 'm niemeer in z'n oge — die grijze, zekere ogen die voor twee keken, zien . . .

Morgen zou ze 'm 'n briefkaart sturen, om 'm met z'n moeder — dat was óók onverwacht, nou! — te condoleren — en 'm meteen schrijven — schrijven ging makkelijker as zeggen — *dat 't niet kón*, niet kón . . .

Bij de advocaat kreeg ze zwemmende ogen — denkend an de beroerdigheid waarin-ie zat — z'n moeder dood, de éníge waarvan-ie hield — maar met 't herenbezoek in de avond, 't gelach, de rondjes, kwam 'r onverschilligheid los.

Je had an je éígen meer as genoeg . . .

Drie maal tegen schemer was-ie 't huis langs gekomen, zonder te bellen — drie maal was ze van 't venster gevlucht.

Zolang 't lijk van z'n moeder boven aarde stond, had ze 'm niet gezien — ook de dag van de begrafenis niet.

En nou dat geloop heen en weer, of-ie 'r zócht, of-ie iets van zins was, 't maakte 'r doodsangstig.

Wát wou-ie? As je zó duidelijk geschreven had, as zij —

diezelfde zondagavond nog — en-ie schildwachtte, zonder te bellen . . .

Most ze de straat op, dan keek ze 't spionnetje af, in 'n onrust as ze nooit had gekend.

En in de winkels in de buurt, stak ze 'r hoofd buiten de deur voor ze dorst.

Ze was báng.

De grimmige beslotenheid, die ze van 'm wist, die de spieren van z'n kaken dee strammen, as-ie iets wóú, waarmee-ie 'r de baas was, as-ie 'r ankeek — hitste 'r as 'n dreigende schaduw, 'n altijd door beklemmend obsederend ding.

God wist of-ie niet in staat was 'r 'n messteek te geven, as je zo dikfels in de kranten las — omdat ze 'm liet stikken — na d'r wóórd te hebben gegeven . . .

Dat vervolgde 'r zo, dat ze 's avonds Anna of Carmen boodschappen liet doen — en 't luikje der voordeur opende, as ze hóórde wie 'r stond, wíe binnen wou.

Toen gebeurde 't onverwacht — ánders as ze 't zich voor had gesteld. En die ene ontmoeting gaf 'n korte verstoring — 'n gevoel van felste katterigheid.

Anna had 'm de vorige dag gesproken — en 'n eind was-ie met 'r opgelopen, zonder zich voor 'r opzichtigheid te generen — dat zee wat — as 'n kakelbonte kaketoe zag ze d'r uit . . .

De ene vraag na de andere had-ie gesteld — an één stuk door. Wat-ie dol met 'r was. Onbegrijpelijk.

Om 't inene uit 'te maken — met Lea d'r angsten om 's avonds geen boodschappen te doen, kón 't niet langer — had ze 'm klare wijn geschonken, 'm alles verteld — ook van de morgen toe ze zich weg had gehouen — en boos was-ie hélemaal niet geweest — hij had enkel gezeid: dank-je-wel en nou-weet-ik-'t-teminste — en toen was-ie of 'r niks was gebeurd 'n winkel binnengegaan om sigaren te kopen.

De volgende morgen, of 't toeval 'r mee speelde, had ze 'm zelf voor 't láátst van 'r leven ontmoet.

'n Trammetje naar de Dam pakkend, zat ze raak over 'm — schuin over 'm.

Hij wás 'r al, toen zij ging zitten.

'r Hart bonsde van schrik — van sufheid en verwarring wist ze zich geen houding te geven.

Maar omdat-ie niet bewoog, 'r niet ansprak en met z'n monstervalies op de knieën achteruit leunde of-ie 'r niet oplette, kreeg ze 'r rust terug — keek 'm stilletjes an, as hij 'r geen erg in had.

Dat van z'n moeder moest-ie zich an hebben getrokken.

Z'n gezicht was langer, bleker geworden, en omdat-ie in geen weken geschoren was, leek-ie ouwer, as in geen nachten op bed geweest. Wat stelt-ie zich an, dacht ze, verzittend en verschikkend om de aandacht te trekken — wat 'n flauwe vent om te doen of je d'r niet ben, of-ie je niet ziet.

Bij 'n halte stapte 'n juffrouw naast 'r uit, schoof ze récht over 'm, zei even aarzelend 'Hum', keek mee in 't geglim van de ruit achter de wagenvoerder — hij, met z'n bleek-behaard gezicht, boog zich over het valies, waarvan-ie de riempjes sterker anhaalde — toen kreeg-ie 'n krant uit z'n binnenzak, begon de advertenties te lezen.

Die kalmte en laksheid, terwijl-ie zó kort gelejen om 't huis had gedraaid, 'r de stuipen op 't lijf had gejaagd, prikelden 'r, maakten 'r nerveus, bijna nuffig.

Ook terugleunend zette ze 'n trotsig mondje en 'r oogleden leien neer op de koelte van 'r gezicht.

Dat kon ze zo goed as hij.

Wie 't 't langste uithield — met dat gekop — . . . Hij leek Carmen. Die dee net zo, as ze gehumeurd was . . .

Omdat-ie blééf lezen, zonder van iemand notitie te nemen, zonder op te zien of en wíé 'r aan de halten in- en vooral uitstapte — klemde ze de handen om 't leren tasje — en rede-neerde óf — óf-ie 'r had zien binnenkomen?

Na wat Anna gisteravond verteld had, van 't gesprek wel 'n half uur lang, was 't gos-onmogelijk . . .

'r Stem klonk 'r als 'n bevreemding, 'toen ze plots met de conducteur hárdop praatte — enkel om de aandacht . . .

'Wat is de eerste halte vóór de Dam, conducteur?'

'Wil u daar uitstappen?'

'Asjeblief.'

Onwezenlijk, met 'n verlegen lachje, keek ze straf voor zich uit naar 'n reclame-prent op 't glas — toen in de glim-ming der ruit die de passagiers kaatste — toen, als toeval-lig naar hém. Hij las. In dezelfde houding, met geen trek op z'n gezicht dat-ie gehóórd had. En gehoord móst-ie hebben, móst-ie.

Opgewonden — opnieuw ángstig — wat of dat betekende na 'n kennis van máánden — liet ze de halte waarom ze ge-vraagd had passeren — en op de Dam bleef ze zitten met hém en nog één passagier.

De krant had-ie neergelegd en met de ouwe spanning van z'n kaakspieren — of-ie zich opwond — beleunde-ie z'n elle-boog, onbeweeglijk tot de conducteur voor 't Centraalstation waarschuwde.

Daar sprong-ie van de tram, zonder om te kijken, zonder 'n tik tegen z'n hoed.

Thuis zei ze geen woord, bleef ze stil, in zich zelf gekeerd.

. . . Ook 'n nukkige vent . . . Hollen of stilstaan . . . Trouwen of mekander niemeer ankijken. Rot, hoor! Misselijk! Of Anna had te veel gebabbeld . . . Haar 'r zorg . . ! Ze zou 'r beetje wel rondkomen . . .

Doch die nacht, goddank alléén, had ze weer een van 'r miserabelste huil-buien — en eerst bij de koffie kwam ze met zwart-omkringde ogen en 'n oud verlept gezichtje bene-jen.

Trouwen

Suus schildte aardappelen. De bak rondde in haar schoot, de emmer stond aan haar voeten. Telkens spatte het water tegen het paarse voorschort.

Anna, aan de overzij van de keukentafel, haalde boontjes af, knapperde ze in tweeën, wierp ze in het geëmailleerd steelpannetje.

‘Suus, ’t is kwart over negen,’ waarschuwde ze.

‘Alle tijd,’ meende Suus.

‘Kom nou maar liever wat te vroeg dan te laat,’ drong Anna aan, ongerust.

Suus zette de bak op tafel, schudde het voorschort met vengende handen, begon voor de kleine keukenspiegel de papiljotten uit het blonde haar te draaien.

‘Schil jij de aardappels terwijl af,’ zeide ze.

‘Jawel, jawel,’ knikte Anna.

De kam ging door het haar, wolde het op tot glanzig gepluim. Langs de oren streek ze het glad, trok het verschoten jacquetje uit.

Dan met koket beweeg, de blote armen opheffend, handen zacht-van-gebaar, drukte ze sliertjes wat weg die nog wilden hippen uit ’t haar.

En haar zondags jacquetje van hel-pompadour trok

ze aan, opstrelend de poffen der armen, netjes toeknippend de ijzeren ogen.

‘'k Had me hande 'toch eerst maar gewasse’ —, knorrig zei Ant: ‘Zó met je aardappelhande an je japon... 't Is zonde van 't goed... 't Is óp eer je 't weet...’

‘...Hè-'k ze dan niet geveegd an me schort?’ — zei Suus met verwondering.

‘Nou já’ — zei Ant.

Terwijl had Suus met stevig gewring de taillebanden ge- haakt, knipte de haakjes en oogjes van de ceintuur — zwart van fluweel met een nikkelen gesp.

En haar zondagse hoedje zette ze op, tikjes slaand tegen het haar, dat het rustiger hield onder de bloemen.

‘Nou dan tot straks,’ zei ze kalm bij de deur, ‘en schil jij de aardappele af.’

‘Véél plezier,’ wenste Ant met het mes in scherend ge- haal langs de bonen.

‘As 'k terugkom breng 'k 'n dubbeltje tarètjes mee... Zet jij dan wat koffie,’ zei Suus met de knop van de deur in de hand.

‘Da's 'n idee... Met róóm hoor!’ riep Ant nog na in de gang.

Suus de rok wat omhoog gelicht, wandelde stil naar 't Stadhuis.

Het was een rustige dag, niet veel lawaai.

Om de hoek van de straat zag ze de klok der kiosk: ‘'k Heb alle tijd... Véél te vroeg,’ dacht ze na. ‘Die Ant jaagt 'n mens toch zo op’ —, en ze keek naar korsetten, zo snoezig en chic met kanten, met zij héél gevoerd, in een winkel van damesartikelen.

‘Hoe dóén ze 't 'r voor!... 't Is gewoonweg voor niks... He!... Zó'n korset... Wat 'n écht-Franse chic... Van zwart satinet met zwart-zijjen kant en geel-zijjen lintjes... En niet dúúr ook, niet duur...’

Ze liep verder op, etalages bekijkend, het lángst voor een

winkel die uitverkoop had van overgeschoten lappen en stalen.

Maar zo langzamerhand was 't tijd, kwart voor tien.

Op de gracht van 't Stadhuis stond Jan met z'n vrienden.

'Net op mijn tijd,' zei ze vrolijk.

'Mooi weer,' zei Koos na een poos, omdat niemand wat zei.

Jan was deftig in 't zwart, met een scheef zittend boordje en een veeg naast zijn neus.

'Wat zie jij me vuil,' zei Suus en haar zakdoek met speeksel benattend wreef ze hem schoon. Dan handig duwde ze weg een tip van de werkkieel, die hij aan had gehouden onder de jas — om tijd te besparen. Zijn handen waren nog zwart van het werk.

' 't Is toch maar lám,' zei Jan, 'dat je niet eens fatsoenlijk kan trouwe!'

'Of je nou zó trouwt of zús,' meende Bart, 'trouwe is trouwe en 't is beter te weinig tijd dan te veel — wat jij?'

Nou dát was wel waar, maar lóllig was 't niet. In de winter wist je geen raad met je tijd en 's zomers kwam de ene karwei na de andere.

Nou, Piet die zou wel met Jan wille ruile. 't Was altijd beter je eigen baas te zijn, al was je maar baasje, dan je te late koejenere door 'n patroon, die zelf niks dee en de cente van z'n volk opvrat.

'Nou maar,' redeneerde Jan weer, 'jij heb nou geen zorgen niewaar? En ik nou bij voorbeeld? . . . As mijn karrewei niet klaar is voor zaterdag krijg 'k boete in plaats cente.'

'Maar jij verdient ook zoveel meer. O zo,' zei weer Koos.

Jan presenteerde sigaren. 'Steek ze niet op,' adviseerde Bart, 'je mot zo dalijk naar binnen.'

'Dan steek je ze bij je,' zei Jan.

'Nou maar ik steek 'm wél op,' zei Piet. 'Je heb altijd tijd voor wat trekkies.'

‘En ’k heb ’n zák vol,’ zei Jan.

Nou dan most de brand ’r maar in. Maar Bart, de wijste der vijf dee ’t niet en wel goed had hij gezien want ze werden gewaarschuwd en nu moesten Jan, Piet, Koos en Gijs die nieuwe fijne sigaren weer afschrappen aan een stoeprand, waarmee je ’n goeie sigaar bedierf, net zo goed as die bedierf as die inbrandde.

Suus met Jan gearmd, kalm, en pratend met Koos, liep vooraan — de woensdagse trouwzaal binnen.

Weer buiten werd het nóg eens handen-geschud, gepraat over de ambtenaar die om Suus had gelachen, over ’t komieke van zo twaalf paar gelijk die elkaar de rechterhand hadden gegeven. . .

Suus in de kamgaren handschoenen hield het trouwboekje.

‘Nou gáúw ’n borrel, jongens,’ zei Jan en ze liepen ’n kleine herberg binnen, waar de mannen elk een klare bestelden en Suus ’n flessie citroen-limonade wou drinken.

En dan werd er geklonken: ‘Nou Jan . . .’ ‘Nou Koos . . .’ ‘Nou daar ga je . . .’ ‘Nou juffrouw . . .’ ‘Nou Piet . . .’ ‘Nou Bart . . .’

Uit de panden van de geklede jassen — Gijs alleen droeg ’n colbert — haalden ze de sigaren met zwart-geplette stompen, rookten gemoedelijk.

Suus zat kalm op een stoel. De mannen hokte te zamen. ‘Nou sla ’m is om Gijs!’

Jan gaf ’n tweede rondje. Ze proefden met slurpende lippen, kalmer nu drinkend en Bart tapte mopjes op de hoge hoed van Piet, die niet recht op z’n hoofd wilde staan.

‘En nou komme jullie zondag bij me, hoor?’ —, inviteerde Jan, en dan betaalde hij, kwamen ze buiten, zeiden elkaar goeiendag.

‘Dag Suus.’

‘Dag Jan,’ — ging Jan weer gauw aan het werk dat za-

terdag áf moest, waaraan hij 'n nacht nog moest zitte om klaar te kome.

Suus met 't papier in de hand, wandelde op door de Hoogstraat, stond hangerig stil bij de etalages.

... Wat 'n kopies toch ... Je keek 'r je ogen bij uit: Ka-toentjes van negentien centen de el, die niet verschote in de was ... 't was te geef ... te geef ... En kijk me is an: boter van 20 en 25 en 40 cent 't pond ... en 'n pond tóé ... en zaterdags nog 'n koek 'r bij ... Zou me ook bóter weze ... Wagesmeer in plaas boter ... Nou maar, die van 40 was bést, gebruikte Ant élke dag en je proefde geen onderscheid ... Sjonge, sjonge wat goekoop ... Je zou zó je laatste cent 'r an wage ... beddelakens met breje zoom van drie en een halleve el voor vijf gulden veertig de zes en slope van zes voor een rijksdaalder en hemde, kant en klaar voor veertig cent 't stuk ... en wat-'n goekope handdoeke ... Sjonge, sjonge ... Kijk is wat 'n keper ... en wat 'n spotgoekope satijnstreep! ...

En dan keek ze weer zoekend naar de uitstalling van 'n smid ... Tweegaatsfornuize van zes gulden vijftig en ledekante van twee vijfentwintig ... 't Was 'n mirakel! ...

En zeegras 't stel van één zeventig ... en gewatteerde de-kope satijnstreep' ...

En weer voor 'n slagerswinkel, verderop, las ze de prijzen van osselappies, dertig cent 't pond en van gehakt voor 'n kwartje en van rollade voor vijfendertig ... Nou maar as dát geen paardevlees was ...

Dan bleef ze staan voor een banketbakker, keek naar de taarten op witte schalen, taarten van geslagen room en confituur, suikerbonen, kleingoed, kletsoppen, gebakjes, potten jam, en denkend aan de belofte kocht ze vier taartjes van twee-en-halve cent.

Ant zat nog rustig de aardappelen te schillen.

'Zo bén je d'r al? Da's gauw klaar,' zei ze, opkijkend.

'Heb je koffie gezet?'
 't Water kookt . . . Nou vertél is . . .'
 'Nou wat mot 'k vertelle? . . . D'r ware wel twaalf andere
 pare.'
 'Nou . . . en Jan?'
 'Nou, niks . . .'
 'Vroeg-die niks?'
 'Wie?'
 'Nou de burgemeester.'
 'De burgemeester die was d'r niet bij.'
 'Was-die 'r niet bij? En ware d'r mênse?'
 'Nou dat schikt nogal . . .'
 Ant zette koffie. Suus kleeedde zich uit.
 Op het bord lagen de taartjes, twee kleine droge met schil-
 fers-amandel, een met een rood-confituur oog, een met een
 kwakje gele gelei.
 Ant nu gemakkelijk slobberde koffie en Suus roerde haar
 kopje.
 'Welk taartje wil jij?' vroeg Ant, de vier overkijkend.
 'Nou neem jij maar 't eerst.'
 'Nee jij ben getróúwd. Jij het de keus.'
 'Neem jij nou maar eerst.'
 En dan Ant met aardappelvingers díe met het kwakje ge-
 lei nam en Suus díe met het rood-confituur oog en dan na-
 men ze ieder nog een op de rand van hun bakje.

Liefdadigheid

Moeder en Sara liepen op en neer voor het gesticht, télkens weer kijkend door de ramen der eetzaal.

‘Of ze ’t hier goed hebbe!’ —, zei Sara. ‘ ’n Rijkeluis-leven! . . . Kijk me is an.’

‘ ’t Lijkt wel een hotél,’ meende de moeder.

‘k Wou dat ík ’r ’n maand mocht logere,’ knikte Saar. ‘ ’k Heb ’r zo dalijk ’n ziektetje voor over.’

‘Bezondig je niet,’ zei moeder.

Voor het hek keken ze aandachtig. De gordijnen hingen half neer voor de opengeslagen ramen. Er stonden twee lange net-gedekte tafels met hagelwitte tafelkleden — een bord voor elk kind — een glas melk voor elk kind — een eierdopje voor elk kind — een ei voor elk kind — stapels gesmeerde boterhammen en krentebrood op schalen in het midden. Aan het hoofd van de tafels waren armstoelen voor de verpleegsters. De grond was van helder wit hout met glanzend zand bestrooid. En de zon vriendelijk-schijnend door de ramen der achterzijde gaf een fond van jeugdige vrolijkheid aan de zaal, alsof een feestmaal wachtte.

Ze keken nog toen de directrice, een statige dame, haar binnenwenkte. Moeder beminlijk-lachend met véél lievigheid op ’t gelaat ging het eerst, Saar die de mand droeg, kwam na.

‘Nou wou ik u nog eens laten zien hoe ’t kind is bijgekomen . . . Kom er even in,’ zei de directrice vriendlijk, haar voorgaand door de lange corridor over de loper van purperen bloemen. In de kleine kamer waar ze geweest waren toen ze Esther brachten, zat het kind met rood-behuilde ogen.

‘Kom, grote meid,’ sprak de directrice met tact, ‘niet meer huilen, hoor! Mag je huilen als moe je komt halen? Je komt toch ’t volgend jaar weer terug niet-waar? . . . Ga nu eens op de bascule staan . . . Niet verwegen, hoor? . . . Kijk eens aan! . . . Wat zegt u ervan . . . Ze is twee kilo en drie ons aangekomen. . . Dat is knap, niet?’ . . .

‘Ja da’s ’n bóél,’ lachte moeder, verlegen.

‘Twee pond en drie ons,’ herhaalde Sara.

‘Twee kilo,’ verbeterde de directrice.

Er kwam een kleine verlegen stilte om ’t afscheid. Er moest iets gezegd, bedáñkt worden, wat moeder verlegener maakte, maar de directrice met grote tact, gewend om met ‘mindere’ mensen om te gaan, voorkwam ’t.

‘. . . Hier is haar pakje, juffrouw . . . Nu maar goed op het kind passen en véél versterkende middelen. . . Elke dag ’s morgens en ’s middags en ’s avonds ’n halve kan goed gekookte melk mínstens, en zoveel eieren als ze maar lust . . . En vooral veel in de buitenlucht als er zon is, liefst tegen ’n uur of elf, twaalf . . . En goeie wárme sokken . . .’

‘Jawel, jawel,’ knikte moeder verlegen: ‘k mot u nog dúízend maal, dúízend maal danken voor de goedheid . . .’

‘O, da’s niet nodig . . . Mevrouw Meyer zal ook ’t volgend jaar wel aan u denken . . . Hebt u nog meer kinderen?’

‘Nog vijf . . . drie jongens, twee meissies en Esther da’s zes . . . D’r zussie begint ook last van klieren te krijgen . . . ’s Morgens en ’s avonds zweet ze zo verschrikkelijk . . .’

‘Zo-zo . . . Wel da’s niet plezierig . . .’

‘Zeg u dat wel . . . Zeg u dat wel . . . Kom Esther dank mevrouw nou is, he?’

Maar het kind, leunend tegen een stoel, begon weer te snikken, zoals ze 't 's morgens gedaan had, toen moeder kwam.

'Wat is dat nou?' klaagde moeder. 'Mag je zo verwend zijn? . . . Hieb-ie 't dan niet goed gehad?'

'k Wil hier blijve! . . . hier blijve!' — snikte het kind.

'Kom, kom, Esther,' zei de directrice, 'niet huilen, hoor! . . . Je bent twee maanden hier geweest, nietwaar? . . . En er zijn nog méér zieke kindertjes, niet? . . . En die willen allemaal weer gezond worden, niet? . . . Ga nou zoet met moeder mee, dan mag je 't volgend jaar terugkomen hoor?' . . . En buigend gaf ze 't kind een zoen op 't voorhoofd.

Esther liep tussen moeder en Saar in, heviglijk snikkend. Er was nog een half uur tijd voor de tram ging en even wou moeder de zee zien. In het zand tegen een duin op kwamen ze te zitten, Esther nog stil, pruilend. Vaal stak het oude verlepte gezicht van moeder af tegen het gebruinde snoetje van 't kind —, Sara's gezicht leek er geel bij.

't Is hier wel om gezónd te worde, moeder,' zei Saar.

'Twee kilo en drie ons,' rekende moeder, 'hoe is 't gósmogelijk as je weet hoe ze d'r uit zag toen we d'r brachte.'

'Nou Esther je heb me 'n leventje gehad,' lachte Saar om 't kind op te wekken.

'Tot an 't end van me dagen,' wenste moeder.

'Ze ziet 'r *unbeschrieje* goed uit,' zei Saar. 'Hoest je nog Es?'

'Nee,' knikte het kind.

'Wil je wat ete?' vroeg moeder, de mand opendoend, waarin dikke boterhammen waren — overgebleven van straks.

'k Héb gegete,' zei 't kind, zachtjes nog nasnikkend, zenuwhik door 't lijfje.

Maar de vreugd van het rijden in de trein maakte het tongetje los, toen de locomotief had gefloten en het ijzer gegrom van de wielen onder de wagen kreunde.

‘Vertél nou is wat ... Es. . En wat at je ’s middags?’ ..

‘O ...’ vertellend begon het kind, schitterend van ogen, “s middags kregen we zóveel ... zóveel ... Eerst vlees ...’

‘Elke dag vlees?’ informeerde Saar, het gele gezicht dicht bij de schijn van het raam.

‘... Elleke dag ... élleke dag,’ blufte Esther, ‘en aard-apple en groente ... en zóveel as we maar woue ... En dan rijst na in water ... of gries ... en eens, weet-u, toen de juffrouw jarig was toen-e ... toen-e hebbe we taart gehad met sjelij ... en om twalef uur sjokola ... En die juffrouw Anna die was zó lief ... zó lief ... Die vertelde van rood-kappie en de prinses ... En verleje week ... toen-e ... toen-e kwam de barbier en toen-e werd ’t haar geknipt van Rachel en Betsy en van Rosette en van mijn ...’

‘En kreeg-ie élke dag om twalef uur eiere?’ —, vroeg moeder, die de visie nog had van de lange gedekte tafels met het vele wit en de gezellige regelmaat der eierdopjes naast de borden.

‘... Eiere ... en koek ... en boterhamme en krentebrood en melk ...’ verhaalde het kind ... ‘en de juffrouw die at twee eiere ... Nou de juffrouw mag wel twee eiere hebbe, nietes, moe? ... En dan ginge we naar ’t strand, allemaal met ’n emmertje en ’n schoppie en dan maakte we vestinge zó hoog, nog hoger dan hier en de jonges die liepe met d’r blote voete in ’t water ... maar ik mocht niet om me kliere, zei de juffrouw ... en dan moste we ’n half uur gaan slape ... gek, he, moe?’

... En we hadde allemaal ’n bed, helemaal alleen ... En, o moe, de meid die het is gespookt met ’n beddelaken en toen moste we zo lache ... want je zag wel dat ’t de meid was ... En die jongen van Roosie dat was zo’n vieze, die dee ’t nog in z’n bed net as Jacob ... en dan zei de juffrouw: as je ’t weer is doet zal ik ’t an Sin-Nikolaas vertelle en toen dee-die ’t wéér ... en toen moest-ie thuis blijve voor straf ... en die Betsy die is is met d’r jurk in ’n plas gevallen ... En

die dokter was zo'n arige man . . . Die dee zo gek . . . En dan most-ie hore door 'n maschien hoe me asem zat . . . En dan zei-die díép-ase . . . díép-ase . . . En dat krielde zo . . .

'En wat kreeg-ie 's morges?' informeerde Saar, nieuwsgierig, zwakjes-afgunstig.

'O . . . 's morreges moeste ze allemaal in de zee . . . allemaal een voor een . . . eerst de meissies en dan de jongens . . .'

'In de zee?' vroeg moeder.

'Ja maar ikke niet . . . ikke niet . . . De dokter zei dat 't niet goed voor me asem was . . . maar Betsy en Rachel en Rosette en Anna . . . En dan mocht ik kijke . . . En dan kreeg ze jurrekies an . . . En as we dan thuis kwamme atte we brood en melk . . . En die Simon die had is met krijt op de muur geschreve: Rosette is 'n spinnekop . . . En toen was de juffrouw zo boos . . . En as 't regende dan zatte we in de veranda en dan deje we blindeman en allemaal spelletjes . . .'

In Haarlem stapten ze uit om tante Serre op te zoeken, nu ze tóch op reis waren. 't Ging in één moeite door en zo gauw was je niet weer uit Amsterdam weg. Eerst tegen de avond kwamen ze in de Jodenbuurt. Isaac zat voor de deur, slaaprig, moe. 't Werd een kort bekijken van 't kind. De burens van één, twee en drie-hoog die moesten het zien, verwonderd over de pracht van een kleur die 't had. Er werd gepraat, geredeneerd over de twee kilo, drie ons, maar 't kind, moe, gewend aan vroeg-naar-bed-gaan in die twee maanden was in slaap gevallen in de armen van Saar.

'Leg jij d'r effe na bed, Saar,' zei moeder, warm van de reis.

Saar sjokte de trap op, twee-hoog, doorliep het portaal waar een zoet-muffe stank was, deed open de deur. Bij het licht van de maan, die zwakjes de kamer doorzilverde, kleepte ze Esther uit, wier hoofd telkens loom op zij glipte.

Op het matras op de grond lagen David, Moos, Rebekka en Jacob.

Saar trok de deken wat weg, lei 't kind naast Jacob, die nijdig zich omdraaide en de deken weer stoppend om de lijfjes der vijf, ging ze naar beneden, erover denkend dat het matras wat klein werd voor zes en David er wel weer af zou rollen, als zij er strakkies bij zou komen.

Malse haan

Ze liepen nu een beetje te ravotten op het erf. Moeder was naar de stad om de wekelijkse inkopen te doen — vader en de meiden hadden druk werk op 't veld, waar de koeien te hoop liepen om gemolken te worden.

Voor lei de landweg, krommend tussen glanzend-groene greppels. De knotwilgen, doorbarst en gespleten, stonden knorrig, met verwaaide koppen en benauwde gezichten, beu van de zonnewarmte, de hete gestadige hitte die alles bedroop, de witte weg, het kroos in de slootjes, de grasvelden, het erf.

Op de mestvaalt waren kippen aan 't wroeten, sporend de kurkige kluiten, en achter de hooiberg klonk het moddergespat der varkens die in de greppel waren gekropen, nou snorkten van louter behaaglijkheid.

'Jij ben 'm!' riep Dirkje.

'Nee — 'k schei d'r uit,' zei Geertje, 't zwetend gezichtje drogend.

'Toe dan, meid . . .!'

Z'n klompjes beklepperden het stenen wegje.

Maar ze déé 't niet.

'Je bezwijkt van de hette,' blaasde ze, hurkend in 't gras bij het kinderserviesje.

D'r blote voetjes staken uit 't rood-katoenen rokje — d'r rood, grappig snuitje, met 't wipneusje en de blonde krullen, schreeuwde van jeugd en gezondheid onder 't ouwe vergoord strohoedje dat van moeder geweest was en netjes verkleind met 'n paar witte banden.

'Toe dan, méid!' zei Dirkje, grote-mans-schreeuwerig.

Z'n kaaskopje glom van 't gestoei. Echte spelletjes as ze altijd verzonnen!

'Nee, broer,' weigerde 't moeder-zusje, nét één jaar ouder, 'we zalle nou effe ruste . . .'

Plomp, op z'n buikje, plankte hij neer, tollend als een jonge hond, stofwolkjes wentlend uit 't droge, verzengde gras.

Zij languit, verzakt in schaduw van 'n struikje, tuitte het kindermondje, blies naar de warme lucht.

De zon saterde 'r geweldstralen op 't afgebeuld veld, adem-smorend. In de stofbuilen bij de mestvaalt leien de kippen verwroet, vaal van grondstuifsel. De hond aan de ketting kreunde, wrong 't lichaam terug naar 't duister van 't hok.

Er was een stilte van hijgenis en gedruktheid. Klaaglijk alleen, kort van roep, loeide een koe en bijkans fris spette het happen der eenden die snapten en vraten van 't kroos.

'Speel je niemeer?' vroeg na gerol en gewentel 't kaaskopje.

'Wátte dan?' — zei zij, warm en vermoeid.

'Wille we koke?' . . .

'Jesis, nee,' zei ze met viezig lippegetrek. 'We hebbe al gekookt . . .'

'Nou en íkke ga koke,' hield hij verwend aan. 'Ikke ga soep koke . . .'

'Goed,' praatte ze, verveeld van luistring — ze had wel trek om te slapen.

'Doe je mee?'

'Nee.'

‘Dan kook ’k alléén . . .’

‘Mot je eerst kénne — jongen!’

‘Zo, ken ’k niet koke,’ verweerde hij zich, over het gras naar haar kruipend en sprekend met harde, zekere stem. Ik ga ’n háán sláchte en van de haan koke we soep . . .’

Hij zei ’t om te bluffen, om ’s te tonen wat-ie wel kon en dórst, maar nou-ie ’t zo stévig gezeid had, met leuk-donkere-mansstem, hurkte zij op de ellebogen, keek hem aan met strakke ogen waarin het fantastisch geval, het geval dat haar kinderverbeelding ráákte, met grote aandacht lichtte.

‘En ás j’m geslacht heb . . .’

‘Nou dan pluk ’k ’m,’ knikte hij.

‘Enne dan?’ vroeg ze dromerig, hét latende komen, hét, ’t verhaal van gróót-doen.

‘Dan snij ’k ’m open — enne dan zout ’r bij — enne flink stoke — enne dan vreet ’k ’m op . . .’

‘Enne krijg ik niks?’

‘Jij krijgt ’n kluifie — Zal ’k ’r een vange?’

Zij zat geheel wakker, de warmte niet meer voelend.

‘Enne as moeder . . .’

‘. . . Moeder,’ herhaalde hij — even ondergaand de angst van ’t woord, maar dadelijk kláár met z’n antwoord, ‘moeder mag méé-ete.’

‘Ja, moeder mag mee-ete,’ zei ze opspringend, in de handen klappend.

He, wat ’n prettig spellètje — doen wat vader en moeder zo dikwijls deën — ’n haantje slachten. Dicht op elkaar liepen ze naar de ren, waar ’n twintig hanen bewaard werden, om vet gemest te worden.

Dirkje opende ’t deurtje, wrong z’n jongenslichaam erdoor en voorzichtig kruipend, joeg-ie de hanen op, die angstig kakelend voor hem vluchtten.

‘Die daar,’ zei Geertje, meelopend langs de ren, ‘da’s tóch zo’n vechtersbaas.’

‘Hou dan je bek, meid! Ga dan weg, meid!’

Hij most 'r wel waarschouwen, want de hanen, opgejaagd en beangst, vlogen langs z'n hoofd, over de stokken heen en 'n stuiving van kalk en zand verblindde 'm.

Maar 'n goudkop, die niet om dorst kijken en al maar door hevig bevreesd de kop úit het hekwerk stak, naar een vluchtopening zoekend, kwam net onder z'n hand.

'Hei-je 'm?'

'k Hei-d'm.'

'Geen zeer doen,' waarschuwde Geertje, bang kijkend naar 't kleppren en spartlen van 't dier.

'k Dóé 'm ommers geen zeer,' schreeuwde Dirk. 'Kischt! Kischt! Jaag ze is op!'

Werom door de ren, grijs van stof en vuil, kwam-ie gekropen, het schreeuwend dier in de hand en als 't deurtje gesloten was, keken ze allebei naar de schuwe kralen oogjes onder de rode kammen.

'Is 't geen kánjer?' — vroeg Dirkjes grote-mansstem.

'Nou,' zei Geertje.

'Enne nou gaan wij jou koke, rakkért,' redeneerde 't jochie, klomplklotsend over het erf. 'Wij gaan jou lekkertjes koke. Meid, haal dan de bijl!' . . .

'De bijl!' zei ze angstig. Nou 't op uitvoeren ankwam, werden d'r ogen groot van schrik.

'Toe dan, stommerd! — Je ken 'm toch met je pote z'n kop niet afhákke!' . . .

'Nee, dat ken niet,' zei ze, kleine pasjes nemend naar de schuur waar de houtbijl hing. Timide klom ze op de bank, lichtte de bijl van de haak en ganselijk vreesachtig, stapte ze naar Dirk. De zon schetterde kwaadaardige stralen op het staal van de bijl. 't Leek of 'r zilversprankels af vlogen, of ze er zó mee sloeg in blinkend water . . .

Dirkje zat op de bank voor de deur. 'Zo,' herhaalde hij kinderlijk-monotoon, 'nou gaan wij soep koke . . .'

In de twee handen hield-ie de jonge haan, een hand om de gele vlerken, een om de poten.

‘Nou zal ik ’m vasthoue,’ commandeerde hij — ‘Dan leg ’k z’n kop op de bank en as ’k dríé zeg, hák jij ’m ’r af.’

‘Nee — ikke hak niet,’ zei Geertje. ‘Ikke dúrf niet.’

‘He,’ schreeuwde Dirkje blufferig-spottend, ‘meiden zijn áltijd bang. Hou jij ’m dan vast, dan zel ik ’t doen . . .’

Voorzichtig om ’m niet te bezeren nam zij ’t haantje over, streelde de kop, sprak kinderlijk-zoetjes.

‘. . . Wees jij maar niet bang hoor, beest . . . Wees jij maar stil hoor . . .’

‘Kles niet,’ zei Dirkje. ‘Née — z’n kop lager, nóg lager en je vingers weg — anders snij ’k je . . .’

Ze hield de kop en de vleugels vast, keek naar de bijl die zilverschubde, heftig vlamde in ’t zonlicht.

‘Klaar?’ vroeg hij met de ogen knipperend.

‘Ja,’ zei ze en mét zakte de bijl.

’t Was mis. Nog geen veertje had-ie geraakt.

‘Dat komt dat-je je pote niet stil heb gehouwe,’ ruziede Dirkje.

‘Je kén ’t niet!’ verweet ze, even *in* het spel.

‘Ken ’k ’t niet? — Wacht is — Hou je vingers weg!’ . . .

Weer vlamde de bijl, weer cirkelde-die neer in gespetter van vonken en glansjes.

En tegelijk bonsde Geertje terug, wild schreeuwend en krijzend.

De kop van de jonge haan, de gouden kop met de gele veertjes lei in ’n klein rood kringetje op de bank. Als ’n vinnige fontein was het bloed, sissend langs de vlammen en glanzingen der bijl in het gelaat der kinderen gespoten, spettend over de kleertjes, de haren bepurperend.

Maar dát was ’t ergste niet, nóg niet het ergste.

Het lichaam, losgelaten, koploos, waggelde voort alsof ’t dronken was, vóórbij de bank, óver de steentjes, en eerst in ’t gras, stuiptrekkend, schokte het neer.

De gele vleugels klepten in ’t bloed, de poten trokken, de borst bewoog sidderend.

‘O,’ zei Geertje, bijna huilend de bloedspetten van haar gezichtje vegend.

‘O,’ herhaalde Dirkje, angstig.

De bijl was uit z’n handje gevallen, lei in ’t gras met wat rode róéstplekken te schitterglanzen.

‘O, o, me jurk,’ snikte Geertje, ‘dat víéze, smerige blóéd...’

‘Zag-ie ’m lópe?’ praatte Dirkje zachtjes. ‘Jessis, ’n haan zónder kop...’

‘O, o — wat zal moeder zegge...’

Ze spraken niet meer van soepkoken, nóch van spelen, keken benauwd naar de kop met de gesloten witte oogleden, staarden naar het lichaam dat met ’tere huiveringen nabewoog in het droge vertrapte gras, naar de nekstomp die al maar bloed gulpte...

‘La-we de kop ’r bij legge,’ schuchterde Dirk.

‘Ik hei ’t niet gedaan,’ huilde ’t meisje.

‘Hei jij ’n niet vástgehoue, meid? — Toe pak dan de kop!’

Ze bekeek de kleine vuile handjes, roodgeverfd — liep naar de greppel, bukte, wies het róód weg.

Hij, bang, maar brutaler, tipte de kop tussen z’n aarzlen-de vingers, smeeet ’m naar ’t lichaam in ’t gras.

Dan bevreesd voor de trillingen in de vlerken, schopte die snel, liet zich door haar het gezicht wassen. Zorgzaam schepte ze krooswater in de handjes, wreef de bloedspetten...

Zó betrapte ze moeder die van de stad kwam. Eerst zag ze het bloed, toen de bijl, toen de kinderen bij de greppel.

En in haar woede sloeg ze erop los, links en rechts. Zulke rakkers! Zulke deugnieten! Van niks konden ze afblijven. Kijk zo’n haan is!

Kwaadaardig patsten ’r handen. Vooral de grote meid — de kwaje meid die op ’r broertje zou passen...!

‘Wat ’n geluk,’ zei ’s avonds de vader, ‘dat de ááp zus niet met de bijl geraakt heit...’

‘Tja,’ zei de moeder, ‘hándig as-die ’m op z’n kop getikt heit. *Ik* had ’t ’m niet verbeterd . . .’

De volgende dag — anders namen ze zo’n lekker happie alleen ’s zondags, maar met ’t warme weer kon je ’m niet bewaren — kwam de haan op tafel, gebraden in een bruin-smijdig sausje.

Vader kreeg de twee achterpoten, moeder de voorvlerken, Dirkje ’n grote kluif, Geertje ’t hart, de maag én ’n kleine kluif.

Mals as-ie was . . .

Weer vrij

Stoom had-ie zat. En alles glóm. Je mocht 'm zién.

De een of de andere scheelde. Piet kon dan zúinig stoken, maar netjes op z'n bullen was-ie-niet. 'n Toer om z'n smurrie van de koperen pijpen te poetsen. En 'n vet overal. 't Leek wel of-ie spek-pannekoeken an 't bakken was geweest . . .

Stug-dampend zat-ie op de treeplank van Nummer Zeven, de pet schuin langs 't hoofd, de benen hoekig geschurkt.

En terwijl de rooksliertjes z'n harde kop omvaalden en het grommend watergemor, in de ketel achter z'n gebogen rug, lawaaide, keken z'n grijze ogen naar het weiland met de huizen in aanbouw van de overzij.

Nee, — de boel gladde nog niet.

Zoveel blauwe lucht inééns, zoveel wijdde kon je niet dádelijk hebben.

Z'n ouwe schoenen klemden asof ze gekrompen waren en de pijp smaakte op z'n niet eens nuchtere maag asof-ie voor 't éérst rookte. Je most 'r weer an wénnen — an álles. Van Nummer Zevenennegentig na Nummer Zeven was 'n te grote overgang . . .

'Wel allemachtig!' daverde een stem in de holte der machineloods. 'Ben jij 't Koos . . . ?'

De man op de treeplank der tram-locomotief nam de pijp uit z'n mond, glimlachte. Z'n geelbleek gelaat leek witter door de roetstriemen onder z'n ogen en over z'n jukken.

'Ja — ik ben 't,' zei hij rustig — en de handen werden geschud, twee zwart-vettige, plompe handen, twee handen als van duivels.

'Wanneer ben je losgekomen . . ?'

'Eergisteren — eergisteravond . . .'

'Nou — je hebt 'n boel wármte gemist,' trooste de ander en kalm z'n pruimsop wegsputterend: 'd'r zijn dage geweest da'k wel met je had wille ruile . . .'

'Ik met jou ook,' zei de man op de treeplank, naar de weilanden kijkend, ' 't is me iets — drié maanden . . .'

'Je mot maar denke: 't is voorbij . . .'

'Ja dat mot je denken . . .'

Soezelig belurkte hij z'n pijp — en de ander, het boterhammenzakje in de zwarte knuist, stond in bepeinzing.

Er zong een leeuwerik zilverzoet boven de populieren van de weg en door het vochtige gras van het veld stapte een melkmeid, de groene emmers aan het robuust schouderjuk.

Anders was er niets in de dampige vroegmorgen.

'En kon je je d'r nogal in schikken?' vroeg opnieuw de ander, na een zwijgen dat te lang duurde.

'In 't eerst niet, later wel . . . 't Is 'n sjouw drie maanden in zo'n cel . . . drie maanden erwten zoeken . . .'

'Most je érwten zoeken?'

'En bonen . . . En geen woord spreken . . . D'r zijn ogenblikken dat je denkt gék te worden . . . As 'k 't niet geworden ben, is 't 'n merakel . . .'

De pijp zakte in z'n dromende hand — z'n ogen betuurden de wei, vreemd-lichtend in het zwart-wit gelaat, het gelaat van vel, roet en baardstoppels.

De ander zweeg.

'Ja . . . ja . . . Die 't uitgevonden heit most geradbraakt

worden . . . 'k Laat net zo lief me ene poot afhakken dan weer zo drie maanden as 'n beest in 'n hok rond te lopen . . . En waarvoor. . ? Omdat 'k niet gebeld heb — zéggen ze. Ik zei van wel, maar wat helpt 't as je 't zeit en anderen zeggen dat ze 't niet gehoord hebben . . ? Mijn schuld was 't niet, dat de boer overrejen werd. Wie zal d'r zo stom zijn om niet te bellen as je iemand op de rails ziet, he? Wat . . ? Enfijn ik vandaag — morgen jij . . . Wil je geloven dat 't moeite kost om te spreken, as je drie maanden geen bek heb opengedaan? En an tabak ben je net zo ontwend as 'n jongen . . .'

Grimmig klopte hij zijn pijp tegen de treeplank — dof keek ie naar de vierkante stompen van z'n stoffige schoenen.

Z'n al-grijzend haar piekte van onder de leren pet, pluizend langs de oren, die wit schelpten tegen het roet der wangen. In z'n gewone doen was-ie zwart en vuil als Dirk, die over 'm stond — maar in de gevangenis knapte je op, wer je zo blank as 'n juffrouw van de eerste klasse.

Dirk kauwde met sappig beweeg — hij had geen haast — eerst om acht uur ging de tweede tram. — Het boterhammenzakje bengelde in z'n hand.

'Alles thuis wel?' vroeg-ie.

'Dat zit nog. Me vrouw leit in bed — met koorts. Die kon me niet eens kommen halen. Gister, zondag, heb ik bij d'r thuis gezeten. Vandaag is me eerste uitgaansdag. Half geld al die weken gehad — wat nóg mooi van de directie is — en de anschrijving om dalijk in dienst te trejen lee klaar. Heb jij de tweede tram?'

'Jij — de eerste?'

'Ik de eerste, ja. 'k Ben verdraaid suf. An zo'n cel wén je — wil je gloven?'

'Dat zal wel . . .'

'En as 'k me *Nieuwsblad* nog had maggen lezen en 'n pruim kauwen — Maar, nee hoor. Ze vinden 't zó misdadig dat je in de avond 'n dronken boer overrijdt . . . dat . . . En-

fijn, afgelopen. 't Wordt me tijd . . . 'k Ben benieuwd of 'k de weg nog kan vinden . . . '

'De rails leggen d'r nog,' lachte Dirk. 'Nou ajuus — over 'n week ben je 't vergeten.'

Sjokkend liep-ie de loods in naar z'n machine.

Koos stopte 'n nieuwe pijp. Hij most an de tabak wénnen. Vroeger kon-ie 'r niet buiten. 'n Liefhebberij most je niet verwaarlozen. Dan, uitkijkend of de wissel goed lee, duwde hij de stang over, die de stoom afsloot en zachtjes-trillend, vlug als 'n ree, gleed de machine de bocht door.

Haast niks geen geraas zónder wagens. Voor je plezier zou je zo rijden. Met de ene hand hield-ie de stang, met de andere het leer van de schel. Geen kip te zien. 't Was nog te vroeg. 'n Stilte als in 97.

Maar in de rijtuig-remise zaten Big, de lampenpoetser en Dikkers de conducteur te kletsen. Big die al 'n spatje op had — van 's morgens tot 's avonds dronk-ie — schreeuwde de hële remise door, toen-ie Koos op z'n machien zag: ' . . . 'Zo boef? Hoeveel zakkies hei-je geplakt . . . ?'

Van de gevangenis had-ie verstand. Twee maal hadden ze 'm vrij logies bezorgd voor dronkenschap, eenmaal omdat-ie met 'n kruier gevochten had.

Dikkers, de conducteur, lachte, maar dan hartelijk, klom-ie op de machien en de pootjesgeverij werd druk.

'Heb-ie je bekomst an rats gevreten?' vroeg Big, de ruiten van 'n wagen stoffend.

'Nou!' zei Koos sullig, met een prop poetskatoen de buik der machine nawrijvend — goeie boel was 't leven as je wéér vrij was en je je kameraden ontmoette — goeie boel — bijna werd-ie vrolijk.

'En is de erretesoep nog zo dun?'

'Nou!' herhaalde hij goedig — Big verstond 't, om je over lamlendigheid heen te helpen — die had om de drommel geen buien gehad dat je hersens kookten en je denken in vlammen nevelde . . .

‘Had je óók ’n telefoon?’

‘ ’n Telefoon?’

‘Toen *ik* zat,’ verhaalde Big, met brede zwaaien de ruiten bewrijvend, ‘toen kon ’k spreken met me buurman door de buizen. Ellek woord kon je verstaan. We zatten mekaar moppen te vertellen tot de majoor langs kwam . . .’

‘Daar heb ik geen idee in gehad,’ zei Koos, ‘ik wil wel weten dat ’k gekniesd heb en dat ik . . .’

Gráág had-ie verteld van z’n ellende, van z’n slapeloze nachten, van z’n krankzinnig getob — gewend as-ie was an de buitenlucht, ’t voorbijstormen van huizen, bomen, dorpen . . . Maar Big, die al lang door ’t leven én drank verstompt was, ketste z’n sentimentaliteit . . .

‘ . . . Je mot niet kniezen, vent! . . . Al stoppen ze me voor ’n jaar in de bak dan knies ’k nog niet. Kniezen doe ’k as ’k in de tram rij en door ’t schokken de valse kiezen uit me bek vallen! Hohoho! Hohoho!’

Z’n dikke lach smakelijkte door de remise. Dikkers lachte mee en Koos keek grinnikend naar ’t glas van de manometer.

‘Kom,’ zei Dikkers, ‘we zullen inspannen, wat? ’t Wordt tijd . . .’

De pen werd in de verbindingsbout gestoken, de veiligheidsketting aangelegd.

Rommelend bewogen de wagens over de rails, dreunend bij elk sluitstuk.

Voor het station sprong Dikkers eruit. — Koos porde het vuur.

En de passagiers stapten in.

Hangend over het ijzeren deurtje, keek de machinist naar het keienplein, naar het station, naar de mensen die mee moesten. Precies dezelfde van vroeger, dezelfde van de éérste tram. Niks was veranderd. Niks, niemendal. As je dood ging bleef de boel bij ’t ouwe. Niemand miste je. Niemand.

Het fluitje klonk.

Vooruit dan maar. De stang schoof op. Langzaam begon de tram te lopen, voorzichtig over de dwarsrails, voorzichtig door de kromming, voorzichtig over de overweg — dan met volle stoom langs de rechte, kale landweg, waar 't gebeurd was, 's avonds, toen-ie terugkwam . . .

De gele kop, geel van eentonig, jammerlijk celleven voorover gebogen, de ogen starend in de toelijnende schuiving der tramrails, de lippen geklemd op de pijp die al lang niet meer dampte, de pet gewrongen om 't voorhoofd, dat opbleekte boven de zwarte glimming van jukken en neus, stond-ie onbeweeglijk, geschud door de beving der locomotief, de ene zwarte hand om het handvat der stang, de andere om het leer der schel, de voet op het remtoestel.

Het geraas en geratel reutelden driftig z'n hersens door, schokkend en stampend, grollend en klettrend.

In zevenennegentig was 't zó weergaas stil geweest, dat je h  r koppijn kreeg.

Alles werd gewoonte.

Zevenennegentig werd gewoonte.

Zeven gewoonte.

De wind zoog langs z'n gezicht, de hete adem der machine blakerde 'm, de stofwalmen van de weg stoven op, de wielen gromden en joelden, de schel die z'n hand betingelde smeed haar satans geraas om 'm heen, de bomen renden voorbij, de keien schoven als grijze lijnen, de huizen verschimden.

Een ogenblik duizelde hij, stond hij bewustloos, het gelaat lijkwit met roetzwarte vegen, de handen in klagende spreiding.

Het gehamer, gestuif, gewaai waren te hevig.

Dan zakte 't, lachte hij suffig.

Ongewoonte.

Tegen 'twaalf uur vannacht zou-ie 'r weer an gewend zijn.

Huissleutel

Tien uur 's avonds verschrikte de schel het huisevenwicht.

Vader, die z'n avondboterhammetje at, de twee dunne sneetjes bruin brood met kaas, lei de hap in de wangkuil te ruste, naluistrend in beteuterde verschrikking.

Tiën uur — wie d'r nog zijn kon, zo láát?

Moeder, die rustig te slaap-wieblen zat, 'r adem-vol hoofdje zacht cadanserend, de handen warm-slap in de schoot, stutte óp, wijd-uitsparrend de ogen.

'Wordt 'r gescheld?' — vroeg ze, vragend wat ze wel wist.

En Trui, de dochter van dertig, om wie geen mán kwam, Trui die net an 't end was van de leesgezelschappenroman, Trui spichtte 'r neus naar de lamp, wég uit de verbeeldingswereld van belaagde maagden en zoet-blonde jongelinnen...

'Ja, daar wier gescheld,' zei vader, haastig z'n hap doorspuierend en 't mes op 't bord neerstevigend.

'Laat dan nóg maar is schellen,' waarschuwde Trui, báng van 't late geles.

Maar vader, wakker van doen, zette 't huispetje op z'n lange, grijze haren, wrokte de stoel achteruit, schoof 't raam op.

Even stak z'n mager lijf in 't venstergepuil.

Toen zei-die nors: 'O, ben jij 't!' en stompte het raam dicht. An de toon van z'n stem, an z'n stug lichaamsbewegen, an de stroefheid waarmee-die de dunne lippen platte, an 't aarzlend gekijk van de grond naar z'n bord — voorál an de drift van z'n omlaag roepen merkten ze daadlijk dat Henk 't was — Hénk — Hénk — en dat nóú, om tien uur.

Trui flapte d'r boek toe.

Van lezen kwam nou toch niks meer.

D'r kous-voeten zochten onder tafel de door roman-emo-tie uitgewipte sloffen, d'r rooie lees-ogen betastten vaders gezicht, dat in harder plooiën verrimpelde.

Dan, driftig het zwart ónder de tafel doormaaïend, sneller van grijp de toffels zoekend, de toffels die 'r niet waren, die ze straks nog an had gehad — verzette ze d'r stoel, liep met vlugge pasjes de gang in.

En alvast benauwd om de herrie die je weer kreeg, 't gekijf en gezanik — gék leek-ie wel, 't mispunt van 'n jongen, om in 't holle van de nacht te spoken! — lichtte ze de ketting van de haak, secuur nog is roepend achter de deur of hij 't wel was.

'Dág,' zei-die, z'n voeten schuierend op de mat.

'Wat mót je zo laat?' vroeg ze, haast nijdig.

'Niks,' zei-die door-lopend, de handen in de jaszakken, de hoed diep om 't hoofd, de kraag om z'n nek.

Zo stapte-die de kamer in, 't éérst 't fel lamplicht ontwijkend, geen boe of ba verder zeggend.

Op 'n stoel bij de deur ging-ie zitten, met veel modder an z'n broekspijpen, veel witte zorg op 't gelaat, veel oud verdriet in de ogen.

En omdat-ie niks zei, enkel met de lippen nerveus trok, alsof-ie pruimde — en z'n hoed óp hield — en z'n jaskraag niet omsloeg — en de schouders slap liet hangen in de bulten van z'n kleren — en moeilijk door z'n neus snoof — keken de ogen van vader, moeder, zuster 'm an met zonderling vól-levendig begripen.

Toen sprak moeder rarig, om wat te zeggen — en schuw glimden 'r brilglazen d'r man an die nóg stond bij z'n stoel: 'Nou — da's wél laat . . .'

Ze had wel willen zeggen: Henk, jongen, wat scheelt 'r an? — of: he, goddank — of iets ánders — dorst 't niet bij 't dreigend gezwijg van 'r man, na al de vroegere scènes, de ruzies op-vechten-af, de vele, vele herrietjes in de eigenste kamer.

Henk rukte z'n jas open dat 'n knoop naar 't kittig zeil keilde, wriemelde an z'n boord, alsof-ie 't stikkend benauwd had, slikte kurkig, zei toen dof: 'k Wou — 'k wou hier slapen vannacht . . .'

'O,' zei moeder, stillekens verheugd — en opnieuw glansden d'r brilleglazen naar de man.

Het werd een woelige stilte.

Nou-ie dát zei, was 't zékerheid, had-ie 'r 'n end an gemaakt, was 't uit, wel góddánk úit met 't schepsel . . .

Vader trok z'n stoel naar de tafel, boog langzaam neer, be-tuurde stroef van gelaat de avondboterhammen, mumde de lippen alsof-ie wat spreken wou, snee toen met snauwende halen. Op z'n bord blokten de broodvierkantjes.

'Nou — dan zal 'k je bed gaan opmaken,' knikte Trui.

Lam dat vader niks zei. 't Kwam 'r van hoor — as van-ouds. En jawel, bij de déúr hád je 't al!

'Zo,' praatte de oude man hard, 'wou je hier slapen van-nacht — voor hóélang . . .'

'Voor hoelang?' vaagde de zoon, 't hoofd zacht-zoekend wrikkend op 't benauwend boord, en de zwarte diepte onder de tafel bestarend met ogen wier wit bloedrig bewaasd was, zei-ie plots stevig-besloten: 'Ik heb 't úit gemaakt, vást uit . . .'

'Zo,' herhaalde de vader en 't boterhammenmesje kwaad-aardig in de hand klemmend, de lippen in bijtend beweeg, smeeet-ie 'r de ouwe verwijtingen uit: 'Zó! Heb-ie 'r dan le-ren kénnen! Nou je naam overal in opspraak is! Nou je in

de modder gelegen het! — Zo. — Zijn wij nou weer goed genoeg? Wel ja — we houden 'r 'n herberg op na. In geen weken na z'n ouwers omgekeken, in geen weken 'n voet over huis gehad — 'n brutale bek opzetten as we 'm waarschouwden voor dat creatuur, dat schépsel waarvan de halve stad 't leven kent — en nou anschellen in 't holle van de nacht!' —

't Mes ketste wrevelig op 't bord.

'Nou —' suste moeder, 'je ziet nou toch wel dat-ie 'r spijt van het — dat-ie 't ongedaan wil maken — berouw komt nooit te laat . . .'

'Dat weet 'k al niet,' gromde de man. 'Andere ouwers zouden je de deur wijzen! Voor mijn part blijf je — voor mijn part ga je! Da's, as 'k 't wél heb, de derde maal dat-ie 't uit wil maken . . .'

'Nee, nou *is* 't radicaal uit,' praatte resoluut de zoon, stevig het tafelduister toesprekend. 'Vroeger dacht 'k — vroeger geloofde 'k — maar nou heb 'k zélf bewijzen dat ze me beliegt — nou — nou — 't Is uit! Al knielde ze voor me . . .'

Sterk ging z'n stem naar het zwart onder het tafelblad, leefloos dwaalden z'n ogen die gloeiden alsof-ie gehuild en geraasd had.

'Zo,' zei vader nog eens, 'en heb-ie 't 'r gezéid?'

'Nee,' aarzelend verweerde de zoon: 'als 'k 't 'r zég, het ze d'r praatje klaar, palmt ze me weer in — ik zal 't 'r *schrijven* . . .'

'Je zal — je zál,' stug-spotte vader.

'En dálijk!' praatte de zoon beslister.

'Da's heel, heel goed,' moedigde moeder hem aan. 'Heus 't is voor je bestwil. As 't 'n fatsoenlijk meissie was . . .'

'Fatsoenlijk!' barstte de man los. 'Denk-ie dan, dat-ie van 'r hóúdt — niet dát, nee, niet dát! Allemaal slechte driften, driften waarvoor 'k geen naam wil geven in presentie van je moeder en je zuster! — Geef 'm pen en inkt! We zullen kijken. Maanden lang heb je ons verdriet aangedaan —

het je moeder 's nachts gezocht en geklaagd! — Nou slaan we spijkers met koppen of je kan weer net zo de deur uit-marcheren . . .'

'k Zeg toch zélf dat 'k schrijven wil,' zei Henk vagelijk glimlachend, 'en als 'k 't zelf zeg, zou 'k toch menen da'k zelf wil . . .'

'Trek dan je jas uit en drink 'n koppie koffie mee,' vriendelijke moeder, meelijdend kijkend naar z'n bleek, ongeschoren gezicht, z'n verwarde haren, z'n modderige broekspijpen, z'n vetvlekkige jas. — O, ze had God kunnen danken. Beter 'n verloren zoon die terugkeerde as 'n verloren zoon die verloren bleef . . .

Recht onder de lamp zat-ie te schrijven in één zet door.

Maar nog had de pen de handtekening niet gekrast of 't papier lei in snippers.

Zo kon 't niet weg.

Toen schreef-ie bedachtzamer, zinnend over de woorden, doorhalend, verbeterend.

Vader, óver hem, las z'n krantje, om 'm gezelschap te houden — moeder en Trui waren naar bed gegaan — de dag begon vroeg en brieven schrijven om elf uur 's nachts leek erger as nachtbraken.

'k Bén 'r,' zei Henk, 't adres langzaam en netter, met zware krulletters halend.

'Laat 's kijken,' zei vader, wantrouwend het krantje opvouwend en de hand over tafel strekkend, nam-ie de brief, las onder het licht van de lamp . . . 'Mejuffrouw — Daar ik thans zekerheid heb van de burens en van vrienden die ik vertrouw, dat ge mij bedriegt, dat ge zó slecht zijt, dat ik me schaam ooit met u te hebben kennis gemaakt, deel ik u hierdoor mede dat ik met u breek en *niets* meer met u te maken wil hebben — Henk' . . .

'Nou da's wél goed,' redeneerde vader. 'Je het 't 'r nog veel te netjes gezeid. Je had gerust erger kunnen zeggen.

Zo. Geef me je hand. Nou ben 'k waarachtig met je verzoend. 't Wás geen leven wat jij geleid heb. — En doe 'm nou vanavond weg . . .'

'Zou 'k 'm nóú nog posten? As 'k morgenochtend . . .'

'Nee,' raadde de oude man, 'gepost is gepost. D'r is 'n lichting om twaalf uur — je most morgen is . . .'

'Née,' ontkende driftig de zoon, 'nóóit meer! Nooit meer! 'k Heb nog niet eens álles verteld. Dat schepsel is enkel leugen, bedrog! Nooit meer! Daar gaat-ie . . .'

Nijdig stopte hij de brief in het couvert, likte zo woest dat-ie zich de tong sneed, plakte de postzegel op. De klok sloeg elf.

De ouwe gezelligheid van de huiskamer, waarin-ie in geen maanden gezeten had, met vader in zachtere stemming aan de andre zij van de tafel, vader die zo'n best mens was, z'n héle leven hard voor z'n kinderen gesjouwd, vader die driftig was, maar 't goed meende — hoe hád-ie zich kunnen vergooien met . . . met . . . met die slét — de ouwe gezelligheid van de kamer met de lamp dáár en de spiegel dáár — god, wat zag-ie wit! — en de klok dáár en moeders stoel dáár — de hele ouwe gezelligheid van zo'n zitje met vader als de anderen naar bed waren, doezelde op hem toe, klopte van z'n hart naar z'n keel en z'n moeie ogen.

Toen, terwijl-ie voelde dat vader 'm aankeek, leunde-die achterover, uitgeput door 't lang, eenzaam wanhopig gewandel búiten-om en een zware, doffe triestigheid omloomde hem, alsof-ie zinkend was in een eindeloos, dampig nachtzwart, een zwart zonder houvast voor de handen, een zwart waarin z'n lichaam pijnlijk-doelloos vergleed, een zwart met schrijning van smartlijk-hijgend verlangen. Nou maar zo zitten blijven, met je handen slap neer, niet meer lopen en praten . . .

'Wil ik 'm voor je wegbrengen?' vroeg vader bijna zacht. Uit de leegte schrikte-die op.

'Neen, laat mij 't maar doen . . .'

‘Hier heb je de huissleutel . . .’

‘Dank u . . .’

‘En kom gauw weerom . . .’

‘Ja, vader. . .’

‘Links om de hoek is een bus . . .’

De krant ruimde de ouwe man weg en de kopjes en het bordje en het mes en de kruimels — wat z’n avondgewoon-te was. Toen draaide-die de lamp wat neer, trok z’n over-hemd uit, vouwde ’t gladjes op de stoel bij de alkoof. Toen trok-ie ’t gewicht van de hangklok op. Toen scharrelde-die nóg wat, lúisterend, geeuwde, doodmoe van de lange dag. Toen ging-die zitten, wáchtend, scherper luisterend, onrus-tig. Toen schoof-ie ’t raam op, keek ’t endje straat af, tot waar de hóék was met de brievenbus. Niemand. Wel zes maal had-ie in die tijd . . . Maar nou, ongeduldig, plonste hij ’t raam dicht, huiverig door de nachtkilte die z’n borst be-streek.

En in z’n stoel tukte-die wáchtend in, tot iets hards de brievenbus van de deur betikte. Het was vér over twaalf.

Aarzelend stond-ie op, liep de gang in.

In de brievenbus lag de huissleutel in ’n papiertje gewik-keld.

De huissleutel.

Aan de schrijver van 'Onder de mensen'

M'n waarde Brusse!

Ha! Ha! Oog om oog, tand om tand, buil om buil, zeer om zeer, lik om lik, smeer om smeer, interview om interview — vermóéd't ge voorwaar, geachte en voortreffelijke meester en collega, nu ge ná uw drie artikelen over mij en m'n tweelingbroeder Heijermans, in de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' van 13, 16 en 20 januari, ook úw naam aan de dakspits van dit mijn letterkunstig gebouw vindt gestoken — ha! — ha! — de weerwraak, 't publiek aan de kaak (die schandpaal is) stellen van mijn (Brusses) loslippigheden, mijn late-avond-gezwam, mijn rare avontuurtjes in 't rare verleden, mijn lakhebben aan de pagoden des tijds, mijn gesputter over 't kozijn van 'n eerbare Rotterdamse straat . . . Ha! de vermaledijde Gerrit-in-Falkland 'gordt zich ten strijde' op 't pad mijner ziel — begeeft zich ten cancan op de lijfbloothedsbeetjes van m'n stoffelijk hulsel — ha! de smakker, de rancuneuze, bloeddorstig-haatdragende, immer tot bijten gerede, zich nog stuiptrekkend verwerende, 'n pen van venijn en gal soigneus-conserverende Gerrit-in-Falkland, bereidt zich ten offerfeeste, eer 'k 't bewustzijn herkreeg, bungelt mijn scalp terzij van zijn milt . . . Ha! . . .

Wees gerust, vriend — daar ergens in Rotterdam! Toen

'k u 's morgens om zes uur reeds in 't fameuze hotel waar Van Goethem de lakens doet uitdelen, verliet — ja, zó waanzinnig-vroeg om de 'trein te halen, nam 'k als laatste herinnering de visie van uw bottines op de mat van uw kamerdeur mee. Thans na weken en weken, zie 'k ze nog: de gapende enkel-gaten, de lusteloos-puilende lippen, de ietwat verhoogde neuzen — zie 'k ze nóg uw bottines, versleten of slijtend bij 't dorstige gaan 'onder de mensen' — zie 'k de glanzing der schoensmeer in de kille verlatenheid der hotelgang — zie 'k de ene zool die (O, heerlijke zegening de beweging van '80, welke onder 't werk eigen werkwoorden opdringt!) *geachterlapt* dient te worden. M'n vriend, m'n makker, m'n historische kameraad, met de visie van uw bottines op de Van Goethemse hotelmat, ben 'k uit Amsterdam heengespoord — en 'k stak m'n visitekaartje ten teken van afscheid in de ene kleine, donkere schoengrot — 'n kaartje met 'n wens voor je toekomst. Hoe zou ik na zulk een 'tot weerzien' de onwelvoegelijkheid van 'n publiek scalperen bepogen, waar úw scalp daarenboven, nog sluiks aan de slapen, de lokken eens Apachs parodieert?

En dan — vandaag fuif 'k, be-feest 'k me zelf. Uw geëfend, in gave opmerking verschranderd oog heeft ongetwijfeld de rouwrand om 't nummer dezès feuilletons gespeurd, de rouwrand om 't bezwaarlijke . . . 550. Neen, vandaag, oudejaarsavond van 't Falklandjaar, vandaag 'onder de hoge druk' van zulk een compromitterende, in pure *handigheid* gebaarde hoeveelheid, beplengt me de lust met jou — naar de duivel met de hansworsterij! — 'ns kneuig en smeuig en ter kiek voor alle hofjes, spionnetjes en kwebbelgrage kinnebakken *over ons dierbaar vak* te bouwen. Jij, zonder vernikkelarij, geniale kerel — zonder één woord over 't interview dat géén interview wórdén zou aan te tekenen, heb je tot zelfs de zotste details onthouden, met accenten en al neergegrift, of je onder de tafel stenografische aantekeningen smokkelde! — jij reus-in-kopij, jij zo dikwijls frisse fan-

tast in de modderige, grijze, lome, beulende zakenstad, waar 'k op de Blaak voor zeer ruim veertig jaar in 'n wieg blaakte — jij boetseerder van twee feuilletons per week in voornoemde Nieuwe-Rotterdamsche — jij werker en boef, schijnbaar-onvermoeide en krantekolommen-slaaf — jij geen tijd nauwelijks vindend voor de loenzende tijdschrift-letteren — jij met je zorg en je inspanning, je angst om 'fris' te blijven, niet in 'Herhaling' te vervallen, niet te verslappen, noch te beschimmelen — jij met je gehijg om 't hollen van de tijd bij te houden — jij met je toch werken — 'tóch, tóch — óók als je 'ns zalig zou willen luieren, slapen, de hele buurt met je gesnurk wakkerkleppen — jij, Brusse, bent mijn gelijkenis — de andere macht in 't koppel — de peper van 't stel als ik 't zout remplaceer — m'n spiegel en beeltnis — m'n nachtmerrie en in kunstlicht bleek-verstarde facie — m'n eigen vertroebelde grijnslach, m'n stel paternosters, wijsheid, hoogleraar, discipel, voorbeeld . . .

Jij, *onder de mensen* — ik, in m'n *Amsterdamsch Schetsboek*, en bei (waarom 't niet 'ns zwak doch wellevend als wijlen Judas te verrajen?) — bei met 'n ris navolgers in 't weelde-land der zogenaamd-journalistieke observaties en ontledingen — bei met 'n hofstoet van na ons geboren dagbladerige literatoren of literaire dagbladauteurs — jij en ik, maats in éénzelfde fatum sinds jaren, wij scheppers der nieuwe begrippen 'falklandjes' en 'onder-de-mensjes' — wij hebben eenzelfde vader de *zweep*, eenzelfde moeder 't *bestaan*, eenzelfde horizon de *arbeid* — eenzelfde glimlach bij onze tijdgenoten, omdat we *uiterlijk* zulk 'n paar *handige* kornuiten lijken.

Toen jij mij *niet* interviewde, toen je bij de ouwe herinneringen van 'n met 'n luchtballon op de Amsterdamse daken verongelukte hoofdredacteur, bij 't oprakelen van 'n nachtelijke tocht op de tender van 'n locomotief, bij 't lekker-onbezorgd grabbelen in 't verleden (omdat, zou 'k bijna zeggen, 't verleden voor ons 'n goddank *voorbij* ding is), je grap-

pig voornemen om 'n als 'n ouwe haan zo taai geworden collega te 'melken'... schijnbaar vergat — schijnbaar, jij geweldige fonograaf! — zag 'k op jouw gezicht, las 'k in jouw ogen, hoorde 'k in jouw stem de *echo* van de kleine — o, soms wel grote — verbitteringen, die me gemeen werden.

Ken je de geluiden, de lasterende, domme, mekaar napratende stemmen, kameraad...? Heb je 't ze achter je rug of in 't milde openbaar-leven stiekem-hardop horen zeggen: '... die Brusse van 'Onder de Menschen' is zo'n *handige* kerel!'... Heb jij vóór de paternosters je polsen pijn deden, niet even stellig en glimlachend gedacht... '... die Falkland schudt 't uit z'n mouw — de vent is van 'n ontzagelijke *handigheid*...' En heb je sinds, jaren lang werkend, tobkend, je jonge idealen offerend, blazend na 't wrede, stugge werk, niet geleerd dat de legende dier triestige 'handigheid' door de een of andere weetniet, lasteraar of onnozele broek in de wereld moet zijn geschopt? Durven wij — wij twee hoofdarbeiders — wij die nog geen maand prettige, zorgeloze vakantie kenden — durven wij, terwijl we elkaar in de ogen kijken, dat geniepige, laffe, óneerlijke woord te gebruiken...? Schudt jij je zwaar werk van 'n boom in Luilekkerland — houdt 'n literaire Sint voor jóú strooiavond — flap jij 't 'r uit in 'n vloek en 'n zucht — loop jij niet als 'n gekerkerde op en neer, je proza (hum — hoort in tijdschriften thuis!) doorploegend, keurend, veranderend, bang voor de dag dat 't als 'n verschrompelde varkensblaas zelfs geen bakvis meer zal verschalken? Heeft wat Joris Goedbloed en z'n lakei 'handigheid' noemen, je ooit één regel, één inval, één schets, één uur vrijheid bezorgd? Heb je 't niet dikwijls aan je botten gevóéld, dat wat dagen en nachten inspanning kostte en 'r door z'n vorm-van-eenvoud, gemak, bijna speels-gewrochte als 'n ding zónder geploeter uitzag, 't bedriegend masker ener nooit te bereiken, nooit uit de nood helpende *handigheid* léék?

M'n vriend: we vegeteren in 'n allerzonderlingste tijd —

'n tijd, die oorzaak en gevolg deugdelijk ontleedt, maar 'r *omheen* blijft te praten — we stikken, bij wijze van spreken, in arrogante (krantjes, weekblaadjes, tijdschriftjes van de zoveelste rang vullende, voortdurend over onze generatie heen-filosoferende en blaaskakende, doch overigens braaf-artistieke) poorters. Iedere dag baart 'n met de lippen over 'kunst' smakkend jongeling.

Op Hogere-Burgerscholen en Gymnasia, op kookscholen en fröbelinrichtingen, op toneelschool en opleidingsschip-voor-de-marine, doet men zo al niet direct aan kunst dan toch voorzeker aan 'schrijven'.

Men fokt schilders op Academies, zangers op 'n Conseruatorium, musici op tientallen Instituten, auteurs in tijdschriften en kranten. En al die massa's artiesten, die opborrelende hoeveelheden, die de straten van iedere stad-met-meer-dan-duizend-inwoners onveilig maken, verdwijnen na 'n kwart, na 'n halve eeuw.

In ieder najaar stuiven dode blaren zacht-klagend over de wegen — na iedere tien, twintig jaar blaast 'n giechelend-fluitende, met dolle draaikolken proestende stofwind, de niet te tellen ethische lampjes der scheppende 'kunstenaars' uit. Al wat door streekjes, misbaar, nijd, gift, zuurheid, klapper-tong de aandacht trok, al wat *de natuurgave*, de gezondheid, de onverwoestbare kracht miste om zich in 't gewoel staande te houden — raakt in de wanhopige, grauwe, verstikkende, eindeloze *woestenij van boeken* en *boeken* verloren. En díé, díé literatuur-woestenij, kameraad, is in waarheid in 't begin dezer eeuw erger, angstiger, voor wie erin verdwaalt, dan de reeds gecatalogiseerde Saharah of de oerwouden van Afrika . . .

Ja, en zó verbeeld ik me dat ook ónze lampjes eerlang — 'eerlang': welk 'n onvergankelijk woord uit de oude doos, amice! — 't uwe in de matrone 'Nieuwe Rotterdammer', 't mijne in 't Amsterdamse blad, door de gebenedijde toekomstwind uitgeploft zullen worden.

Beiden, m'n interviewende vrind, behoren we tot onze tijd — en van die tijd lijkt zo bitter-bitter weinig 'n geneugte, 'n waarachtige vréugde, voor de eerste of tweede generatie te zullen zijn. Laten wij, wij 'twee op onze *handigheid* drijven-den, onze hoofden niet in onsterfelijkheidshopen steken en onze testamentaire beschikkingen nog tijdens we helder-vanbol zijn, in gereedheid brengen.

Van jóú zal de Kroniek eens getuigen (als je in aanmerking komt!): 'deze man vertelde z'n tijdgenoten elke week *twéé* maal tot 't die tijdgenoten *verveelde*' — van mij zal 't heten (dito, als 'k in aanmerking kom!): 'deze man vertelde z'n tijdgenoten elke week éénmaal *met hetzelfde resultaat*. Beide mannen doorliepen de Hogere Burgerschool en het Leven. Beiden waren '*verrassend handig*'. Beiden waren getrouwd (wettig) en verwekten kroost. Beiden zouden beter werk hebben nagelaten, als ze zich méér tijd hadden *gegend*. Enz.'

Vriend, voor ons is dit troost: we worden gelezen vóór onze dood. In dát opzicht staan we opzichtelijk *boven* makkers die zich in tijdschriften levend begraven — en in datzelfde opzicht zijn wij beiden waarschuwend bakens in de door veel schepen met logge, diepgaande buiken, gehavende Waterweg. Wat baat 't 'n zeegat binnen te willen vallen, als de tonnenmaat 't verbiedt, maat? Gij *onderdemenst*, ik *falkland* (lees de twee woorden als verbum) — en 't publiek, onverschillig of 't 'n intellectueel professor of 'n materialistisch kruidenier is, heeft nog nét even tijd *ons* te snoepen. Lezen, waarlijk lezen doet alleen nog de man die ervoor betaald wordt, wiens broodje ervan afhankelijk is: 't ding criticus. De literatoren van heden pennen zich krom voor 'n miniatuur-publiekje van brood-critici — wij, brood-literatoren, baden in produktie-overvloed voor 't niet abstracte gróte publiek. Als wij door 'handigheid' ééndagsvliegen zijn, dan leven wij ten minste één dag — en als ze ons daarna

misbruiken voor pakpapier, als ze jouw 'onder-de-mensen' met zult- en metworstvlekken bevuilen, mijn 'falklandjes' voor zoetemelkse, magere lappies, verse bokking en scharren utiliseren — zijn we dan niet op 'n pittiger, reëler, uitverkorener, nationaal-Hollandser terrein dan de zelfs niet voor emballage dienende auteurskliek, die als 't ding criticus ze óók nog versmaadt, erger dan bakker-an, erger dan gecrepeerd, erger dan tot-stof-vergaan zijn — en ten einde raad, desperaat, desolaat, als laatste middel om te tonen dat 'r 'n *levende literatuur* in voorraad is, mekander de haren uit de bloedende schedels trekken . . .

Holland, mijn vriend, léést de handige Brusse, de handige Falkland, de (mits korte) kritische bepeinzingen in *kranten* en (ofschoon ook dat begint te tanen) 't hóógst-litérair, hóógst-belangrijk, hóógst-leerzaam gebakkelei der volbloedige literatoren in weekbladen en tijdschriften. Zijn *wij* eensdagsvliegen, die *talent* en *ziel* missen dan geen bevoorrechte, aromende room op de plassen der theetafel . . . ?

Zouden we méér in aanzien zijn als onze vader geen *zweep*, onze ma geen *bestaan*, onze horizon geen *arbeid* ware . . . ? Nu kameraad, schrijf jij per jaar enkel in de NRC minstens vier dikke delen, bezwaar ik de markt met 't zelfde pijnlijkwegend kwantum (Meyers Lexiconformaat) . . . Qua hoeveelheid doen we klassiek, Lope-de-Vega's, Calseroniaans — hebben we beiden meer papier beschreven dan de zwoegendste Onsterfelijke 't vermocht te bereiken — en we hebben nog . . . *toekomst!*

Jij en ik — schaam je 'r niet voor, vriend: ook café-chantant-artiesten zijn mensen en munten uit in hun vak! — jij en ik zijn 't Théâtre Variété in de literatuur — de getapte tingeltangel zonder 'souffle divin', hahaha! — in kunstzinnige theaterzalen worden we niet toegelaten . . . !

'Maar Heijermans wél,' merk je op met 'n stem vol ambitie, 'neemt die dan geen brédere stappen . . . ?'

Neen, kameraad! Want ook diens gezamenlijke toneel-

werken zijn *handigheid*. Dat ken jij zo goed als 'n ander, als je de slag maar te pakken heb. Als Heijermans geld nodig heeft, 'máákt'-ie effen 'n toneelstuk — gaat-ie 'r 'n paar weken voor zitten en floep is zo'n handig spel 'r uitgedraaid — handigheid voor, handigheid na — je klutst wat handige dramatische effecten door mekaar — je lijmt wat handige scènes die 't 'm zullen 'doen' aaneen — en in minder tijd dan 'n fatsoenlijk burger nodig heeft om zich behoorlijk te verschonen, heb je 'n drama in vier bedrijven. Dat de man 'r in tien jaar pas veertien of zo *gefabrieert* heeft, komt door z'n vadsigheid — 'n zó handige kerel had 'r 'n scheut meer kunnen 'maken'...

Stem van 't publiek én van 'n platter soort lieden?

Och vriend — 't leven is zo gemoedelijk, zo knus, zo láng met de kóрте kunst vergeleken!

Maar voor jóú, begaafd, hard werker, met je ongewatteerde paternosters, heb *ik* tenminste respect — in 't bijzonder vandaag, nu 'k met 'n jubilerend rouwrandje verschijn en jou in verbeelding aan je volgende 'onder-de-mensen' bezig zie! 'n Handdruk en weer op pad!

Je S. FALKLAND

Trots

Bezorgd, hoofdpijn-achtig van tobben nu al de héle dag, knielde juffrouw Bik voor de kachel, begon door het luchtgat te blazen. De rook sloeg zachtjes-walmend terug, drensde door de reten op zij. Rokerige stank was in de kamer.

In de kachel knetterde het alsof verse broodkorsten gekruimeld werden.

Juffrouw Bik, niet meer blazend, bleef dof naar de lege asbak kijken, de handen in de deuk van haar schoot.

Het was om je zelf dóód te wensen. Zó'n tegenspoed met 'n man, die voor elke duizend gemetselde stenen tachtig cente kreeg — ás er werk was. As.

‘Zijn jullie daar?’ — schrikte ze op.

Pietje en Jetje, nog hand in hand, kwamen de trap op, Pietje een ventje van vijf, Jetje een meisje van zeven.

Jetje droeg *niets*.

Dat had ze wel gedacht. Die gierige, vrekkege, lammenadige bakker, die nog geen twéé gulden kreeg.

‘Wat zei-die?’ vroeg juffrouw Bik, het kind half afsnauwend.

‘Hij zei: eerst de cénte . . .’

‘Heb-ie 'm dan niet gezeid dat 'k vanavond zélf zou komen betalen? Stommerik . . !’

‘Ja, dat zei ik, moe . . . En toen zei-die, zeg an je moeder da’k niks meer meegeef . . . Toen zei ik . . .’

‘Nou, hou maar je mond!’ — snauwde juffrouw Bik. ‘’k Weet al genoeg . . .’

Ze blies wéér in ’t vuur dat lustiger van knettering werd, stond op, vulde de ketel, zette die in het ronde gat, begon wat vaatwerk te wassen. Ze hilde haast. Het werd té erg, niet meer ’te dragen. God dee hard met arme mensen. Zó was ’t nog nooit geweest, zo-lang ze getrouwd was. Niks meer in huis, geen zout, geen aardappelen, geen krediet bij de bakker. Even zakte haar hoofd lusteloos weg tegen het beschot, stompte ze de warme hand tegen de ogen. Die stúmpers van kinderen. Maar in-eens schokte ze vinnig recht.

Bóven ging een deur open, dicht.

Juffrouw Eekhout, dat druktemakend *dier* van twéé-hoog, kwam de trap af. Daar had je ’r met d’r zoetsappig, vals smoel.

‘Dag juffrouw . . .’

‘Dag, juffrouw . . .’

‘Ik mot nog effen uit . . . Kijk me die slagersjongen nou is ’n gemeen stukkje klapstuk gebracht hebben . . ! Kijk me is wat ’n been . . ! Dat zal ’k ’m nou is fijntjes terug brengen . . . Wat zeg u? Heb ’k gelijk of niet . . ?’

‘Of u gelijk het,’ knikte juffrouw Bik, ‘’t is erreg onvoor-delig . . . En wat ’n vét . . . D’r blijft niks van over as je ’t braait . . .’

‘Nee, ’t is niet om te braaien . . . We eten hutspot. Daar is mijn man dol mee . . . Ja, ik laat me daar villen! Ik betáál ’r toch voor! Betáál ’k ’r voor, ja of nee? Let u nou is op met wat ’n práchtig stukkje ’k terugkom . . . O je mot zo op je tellen passen met die slagers . . . Dag Pie-ie-iet . . ! Dag Je-é-ét . . ! Kan je niet dág zeggen . . .’

Het hoofd zakte de trap af. Geprikkeld, kwaadaardig be-wreef juffrouw Bik het vaatwerk. Wat ’n *dier* van ’n mens! Met d’r stukkies vlees! Alles wat ze haalde liet ze an de bu-

ren zien, alsof 't 'n mirakel was. *Ik betaal 'r toch voor!* Ik betaal 'r toch voor! Je zou d'r zo van de trappen smijten. Met d'r Judas-smoel, net asof ze zeggen wou: *ík betaal alles en jij heb schuld.* En hoe ze rondkeek. De hele kamer nam ze in 'n wip op. En d'r gluperig kijken na de kachel waar geen één pot op stond tegen etenstijd. Dat *wijf*. Dat wijf met d'r kále bereddering. 't Vlees liet ze alleen zien om je te temteren, om je is goed te laten merken dát je niks had. En Pietje die 'r laatst op visite was geweest en drie boterhammen gegeten had omdat-ie zo'n honger had . . . En met wat 'n plezier dat *dier* 't oververteld had an al de mensen van 't huis.

In nadenken, opgehitst, verwoed, stond juffrouw Bik bij de gootsteen. Strakkies had je wéér d'r bezoek . . . Strakkies . . . Strakkies . . . Alsof ze een klap had gekregen liep ze vlug naar de kast, greep de blankgeschuurde grote ijzeren pot bij het hengsel, vulde hem met water, nam de ketel van de kachel, zette de pot op het ronde gat. Dan stak ze 'n potlepel in het water, lei het zinken deksel op de pot. En op het twééde gat van de vierkante kachel plaatste ze een kleinere pot, óók met water, dekte hem toe.

Zo. Nou most ze maar rájen wát 'r in was. Nou kon ze an iedereen vertellen dat 't twéé potten op 't fornuis stonden. Dat *dier*. Dat loeder.

Bij het raam speelden de kinderen met een dominospel van witte houtjes dat Bik zelf gesneden en geverfd had.

'As de juffrouw van boven strakkies hier komt — en 'k spreek met 'r, dan hou je je mónd versta je, Piet?'

'Ja, moe.'

'Geen woord zeggen, hoor! Anders krijg-ie voor je broek . . .'

'Ja moe . . .'

De houten stenen rammelden over de tafel en op de trap had je geloop. Net alles bijtijds. Het vrindelijk gezicht van juffrouw Eekhout verscheen het eerst. Dan kwam de bood-

schappenmand met het vlees in grauw-geel nattig papier, nóg wat zakjes *en een half brood*. O, dat halve brood, waaraan zes centen meel en een kapitaal kwaadspreken vastzat!

‘Daar ben ’k alweer . . . En nou mot u is kijken wát ’n lappie . . . wat ’n pracht van ’n lappie . . . Ze motten mijn te pakken nemen . . . Dan zijn ze net an ’t goeie adres . . . Nou . . . ? Da’s me’n verschil, he . . . ?’

Uit het papier wikkelde ze een mooi klapstuk met één enkele dunne rib.

‘Of u gelijk het,’ zei juffrouw Bik. ‘Ik ga ook altijd zelf na de slager. As je maar bréngen laat, ben je bon af . . .’

‘Niewaar? Ze doen maar raak . . . Da’s net eender of ’k zélf me suiker haal óf Annetje van juffrouw Prins, die wel is boodschappen voor me doet. Nou wéét ’k dat ’k een half pond heb, niewaar . . . ? En met brood . . . ? Als je zélf komt stopt-ie je geen oudbakken goed in je handen. Ik láát me niks in me handen stoppen . . .’

Rustig pratend hield ze de boodschappenmand onder de arm, keek naar het fornuis, ’t *dier* . . .

‘Ja ik heb me soepie vast opgezet,’ zei juffrouw Bik, genoeglijk knikkend, ‘me man is dol met soep — nou en soep kan je niet élke dag geven, wat? — as ’k zijn zin dee dan kookte ’k élke dag soep — maar ik lus geen soep elke dag. An soep eet je je zo gauw tegen . . .’

‘Da’s wel waar,’ *glimlachte* juffrouw Eekhout — (zo’n echt judaslachie waar je vingers bij jeukten).

‘. . . Maar om ’m vandaag nou is te plezieren,’ vervolgde juffrouw Bik, heel lief, heel innemend, ‘heb ’k ’n lekker soepie voor ’m klaar gemaakt, ’n rijkeluis-soepie hoor. Al zeg ’k ’t zelf, d’r is niemand die soep weet te koken as ik. ’k Heb vier jaar gediend op de Keizersgracht bij mensen die wijn an d’r dienstboeien gaven. Nou en dáár leer je ’t koken, hoor . . .’

‘Dát zou ’k ook menen,’ knikte juffrouw Eekhout naar de pot *kijkend*, ‘en wát doe u d’r zo al in . . . ?’

‘Nou van alles . . . ’n Pond mager vlees an één stukkie — en ’n dubbeltje beentjes . . . Me man is dol met ’n mergpijp . . . Daar maak ’k ’m gelukkig mee . . . Nou en dan doe ’k ’r wat gehakt bij . . . ’n onsie gehakt, begrijpt u . . . balletjes . . . en verder de soepgroentes . . .’

‘Doe u d’r zuring ook bij?’

‘Als ’t te krijgen is graag hoor . . . De groentes geven de smaak an je soep . . . Wacht ik zal is effen roeren . . .’

Juffrouw Eekhout, steeds *welwillend* glimlachend (’t mens lachte áltijd), stond in de deurpost. Juffrouw Bik, zeker van doen, lichtte het deksel op dat juffrouw Eekhout alleen het blankgeschuurd zink zag, roerde zachtjes-liefkozend.

Pietje bij het raam knuffelde plots de vuistjes tegen het gezicht, begon luidruchtig te schaterlachen.

‘O die móé . . . O die . . .’

‘Wil je je bakkes houden!’ zei moeder wit-wordend. Haar ogen bliksemde het kind tot angstig zoet-zijn.

‘Wat is d’r Piet, lieve jongen?’ suste juffrouw Eekhout. Maar juffrouw Bik, bedrijvig, viel haar in de rede.

‘. . . Die kinderen, ziet u . . ! Die kinderen kunnen nooit d’r mond houden as grote mensen praten . . . Wat is d’r nou lámmer as dat ’n kind overal z’n neus in steekt, niewaar?’

IJverig liep ze naar de keukenkast, nam de lege Keulse zoutpot, greep erin, wierp ’n *hand zout* in de soep:

‘. . . Ik hou van ’n hartig soepie, wat na de hartige kant . . . En wil u nou wel geloven dat ’k ’n half uur nodig heb om te schuimen . . . Vet op soep daar wor ’k misselijk van . . . Nou daar zal Bik an smullen . . . Soep waar-die zo verzet op is én soepe-vlees na met aardappelen en ’n slaatje . . . Daar kan-die ’t mee stellen, vin u niet . . .?’

‘Nou dat zou ’k ménen,’ zei juffrouw Eekhout *geërgerd*. (Je kon ’t ’r aanzien. Ze keek zo écht vals.)

‘Moe . . . Moe-oe-oe!’ — begon Jetje, van haar stoel op-wippend.

‘Op je plaats! Blijf zitten! En stil spelen met Piet!’ commandeerde moeder. ‘Niet overal je neus in steken! Strak-kies heb-ie ook zo stom je boodschap bij de bakker gedaan, domme meid . . . ! Niks kan ik je laten doen . . . ’t Is me ’n toer, juffrouw, om kinderen groot te brengen. U mag van geluk spreken, dat ú ze niet het . . . ’ (Nou díé kon ze in d’r zak steken. Zolang ze getrouwd was had ze geen kind gekregen.)

‘Ja. Ja,’ zei de buurvrouw. ‘Ja, ja. Nou ik ga weer is na me potje kijken. As me hutspot anbrandt is ’t hommeles as me man thuis komt . . . Nou dag juffrouw . . . Dag Jet . . . Dag Piet . . . Kom-ie weer is bij me op visite, jongen . . . ? Dág . . . !’

Grimmig keek juffrouw Bik haar achterna. ’t Varken. Met d’r streken om zo *lief* Pietje nog is te inviteren . . . !

Maar vandaag had ze ’r geen lol van gehad. Wat had ze op d’r neus staan kijken — met d’r kále bluf — asof ’t ’n wonder was ’n stukkie klapstuk te kopen — die floddermadam . . .

Stroef stond ze bij de kachel, overlegend — overlegend — As ze ’t zelf nog is bij de bakker probeerde — of Jetje naar ’n ándere bakker zond — naar ’n andere — en ’t kind d’r les goed leerde — om te zeggen, dat ze ’t geld onderweg verloren had . . .

Verbroken huwelijk

Eén uur! Eén uur! Opnieuw schoof ze 't gordijn op-zij, trachtte door de beslagen ruiten naar buiten te kijken.

Maar het was een donkere avond en de lantaarn stond te ver van het huis. Nauwelijks zag ze het zwarte huizensilhouet aan de overzij. Van de burens was niemand meer op. Alle lichten uit.

Bij Potter zag je alleen een flauw belicht zolderraam. Van de meid. Dáár moest de meid slapen.

O, wat een man! Hoe gemeen en lelijk om dát te doen. Als ze maar naar bed ging? En het licht uitblies?

Nee, niet naar bed. *Als* ze slapen ging, *dán* op de logeerkamer en de deur op slot. Maar boven was het zo donker en de gang was zo donker en de trap zo donker! En als hem iets gebeurd was. 't Was wel niet denkbaar — de mogelijkheid bestond.

Snikkend wreef ze de ademaanslag van de ruit, wachtend, wachtend. Geen geluid in de straat. Ook bij Potter was het donker geworden. Nergens licht. En de grote angst voor die duisternis, voor die ongestoorde stilte deed haar heftiger schreien, tot ze een stap hoorde en beneden de sleutel in het slot. Haastig droogde ze de ogen, balde de vuisten in de schoot, klemde de lippen saam.

‘Dag Annie. — Wat later geworden. Heb je gehuild? — Krijg ik geen antwoord? — ’k Heb er heus part noch deel an! — Karel die . . .’

‘ ’k Vraag je excuses niet,’ zei ze bits, hem afwerend.

‘Nou! Nou! — Laten we er nou geen scène over maken! — Karel . . .’

‘Ik vraag je toch niets . . ! Je had om half elf thuis zullen zijn. — Je komt om een. — Dat ’s ’n teken dat ik je nou al verveel. ’t Is ’n gemeenheid om me hier zo lang te laten wachten.’

‘Maar Annie . . .’

‘Zoen me niet! Je ruikt naar drank!’

‘Ach wat een gekheid! Laat me nu asjeblief uitpraten —’

‘Nee, ’k ga naar bed.’

‘Goed. Best. Dan zal ik ’t je boven uitleggen.’

‘Dankje. Ik slaap op de logeerkamer!’

‘Kom, begin nu geen dwaasheden!’

‘Ga jij maar weer uit!’

‘Als ik je nu vertellen mag . . .’

‘Nee! Nee! Nee!’ zei ze driftig. Ze wou ’m nú niets meer zeggen. Hij had roje ogen, rook naar cognac. O, wat was dat vies en laag! Maar hij, schuldig, hield aan.

‘ . . . Ik was bij Karel . . . en toen . . .’

‘Toen ben je blijven plakken en heb niet an mij gedacht . . .’

‘Dat heb ik wél! Maar Karel en Toon . . .’

Al haar ingehouden verbittering kwam los op ’t horen van die naam: ‘Zó, was Toon er ook? Dat dacht ik wel! Is ’t driemanschap weer bijeen geweest? Maar ik zeg je, dat je me dat geen tweede maal zult doen! Ik begin er genoeg van te krijgen! ’s Middags kom je op ’t laatste nippertje thuis! Bitteren met je vrienden in ’t koffiehuis! Eergisteravond kwam je om twaalf uur anzetten! Daar let ik allemaal wel op, al hou ik mijn mond. Maar dat van vannacht doet de deur toe! Half twee! Half twee! ’n Jonge man die nog geen

drie weken getrouwd is! En ik zijn huishoudster. Ja, je huishoudster meneer! Maar 't is uit! Uit!

Hij, lachend, trachtte te troosten, maakte er een grapje van.

'... Toe nu, Annie, schei uit met je bedsermoen! Doe dat nu als we tien jaar ouder zijn! Als ik nu toch door Karel en Toon ...'

'Maak maar geen verdere woorden vuil! Ik geloof je niet meer! En als je weten wilt hoeveel ik om mijn huwelijk maal, niet zóveel! Niet zóveel!'

Betogend gaf ze de maat aan met wijsvinger en duim.

Hij lachte ertegenin.

'Laten we naar bed gaan, opgewonden kind! We zijn toch getrouwd en ik bedriég je toch niet!'

Zij was naar de latafel gegaan, waar ze souvenirs en kleinigheden bewaarde, zocht iets.

'Wat zoek je nou toch? Kom ga mee naar boven?'

In haar handen hield ze de trouwakte en vinnig van gebaar, scheurde ze die aan stukken.

'Zo! Daar gaat je trouwakte! En nou is 't uit! Ik heb dat ding verscheurd en nou ben ik van je af!'

'O! O! Gans!' spotte hij. 'Als 't zó gemakkelijk ging, bestonden huwelijken geen twee weken!'

Schreiend wierp ze de stukken op de grond, liep de trap sloot. En op de koele sprei bleef zij snikken.

En op de koele sprei bleef zij snikken.

Hij klopte aan. Maar ze antwoordde niet. Hij klopte ongeduldiger. Ze gaf geen antwoord. Toen — beledigd — ging hij naar de slaapkamer, naastan, hoorde ze hoe hij zich uitkleedde, zijn horloge opwond, in bed stapte.

Aangekleed bleef ze liggen op de sprei, huilend, heel zachtjes, héél heel zachtjes tot ze insliep.

Om vijf uur was hij al op, ongelukkig om het gebeurde. Zij had gelijk. Toon en Karel waren ... Maar wat gaf 't dat

nóú te beredeneren. Over een paar uur stond de meid op en om acht uur kwam die wekken met een kop thee. Ongerust klopte hij aan, nóg eens, nóg eens.

‘Toe Annie! Doe open! Ik heb ongelijk! Toe nou!’

Zij, wakker geschrikt, hield zich stil.

‘Annie! Annie-ie-ie! Annie-lief! Annie ik heb ’t hier zo koud! Annie ik vat hier kou! Kom nou! Wat moet de meid wel denken! ’k Zal ’t nooit meer doen, nooit meer! Ik ben een schurk, een inbreker, alles wat je maar wilt! Toe nou!’

Ze begon medelijden te krijgen. Maar als ze nú toegaf was ’t voorgoed bedorven! En ’t was ook niet meer te verhelpen! ’t Contract *was* verscheurd en daarmee was alles uit.

‘Annie-ie! Engeltje . . ! Zeg dan tenminste of je slaapt!’
Geen antwoord.

‘Annie, als je geen antwoord geeft, ga ’k de meid roepen!’

‘Ga maar weer naar je bed!’

‘Nee! Ik blijf hier in de gang zitten!’

‘Mij goed!’

‘Toe nou! Wees niet koppig! Ik heb me laten overhalen! En nóóit, nóóit meer! Ik doe ’n eed achter de deur!’

Zij zachtjes aan het lachen. Hij dee altijd zo grappig en wist je zo in te palmen!

‘Nee! — Ik wor nooit meer goed met je!’

‘Dan blijf ik hier voor de deur zitten!’

Boven hoorde ze lopen. De meid scheen opgestaan te zijn, gewekt door zijn kloppen. Dat was me wat moois als-ie daar zitten bleef.

‘Toe ga nu weer naar je bed! Wat moet de meid denken?’ begon ze.

‘Kan me niet schelen.’

‘Je maakt nutteloos schandaal!’

‘Kan me ook niet schelen. Ik zit hier goed. Als ik kou vat in mijn hemd komt ’t op jouw geweten!’

‘Ik ga toch van je weg!’

‘Uitstekend. Maar doe de deur open!’

Aarzelend deed ze het, bang voor de meid en geen kwartier later waren zij verzoend, lei hij uitvoerig uit wáárom hij zo laat was thuis gekomen, accepteerde zij zijn leugens omdat ze zóveel van hem hield, zo álles, en hem toch niet zou kunnen verlaten.

De meid hoorden ze de trap afgaan naar beneden.

En dat gaf haar een plotselinge ontzetting.

‘O! O!’ riep ze, de gang inlopend.

‘Wat is er? Wat ga je doen?’

Ze was de trap al af, treden tegelijk afspringend. In de huiskamer had de meid de gordijnen opgetrokken.

‘Ben u op, mevrouw?’

Het was een malle ontmoeting. Zes uur ’s morgens en ál gekleed.

‘Haal eens vlug een glas water uit de keuken, Door!’

‘Ben u niet goed?’

‘Haal maar vlúg, vlúg!’

En terwijl de meid weg was bukte zij snel oprapend de snippers van de trouwakte, blij dat Door ze niet had zien liggen.

Toen ze ontbeten had, liet ze stijfsel koken en een half uur was ze ermee bezig om de stukken netjes op een vel schoon papier te plakken. ’t Zag eruit alsof een grote spin haar webbe over het contract had gelegd.

Dieven

Bij de geluwe schijn der dicht op tafel hangende lamp zaten ze zwijgend met avond-fletse gezichten.

Zacht glansden de breinaalden in moeders hard-bleke handen en een ogenblik klonk niets dan 't verlegen getikkel der elkander bevechtende naalden.

'Schei nou uit met lezen,' zei eindelijk knorrig de vader. Het hinderde hem dat Netje zo las in meegaand beweeg met de regels, méér nog dat ze terwijl de laatste kruimels van 't bord poogde te grijpen.

'Nou!' klaagde Net zeurig zonder te luisteren.

'Hoor je me niet? Dicht met je boek . . !'

'Asof ik 't kan helpen,' zeurde Jet voort.

'Vraagt iemand je wat?' snauwde driftig de vader.

Het boek klapte dicht en 't kind schokte onwillig terug in de stoel. Opnieuw benauwde gezwijg. Moeder verzette de bril en wéér haakten de maagre vingers in 't zwart, soepel-meedeinend sajete. Marian die slaapdoezelig keek naar de lamp, geeuwde nu luid, pogend te smoren 't geluid in haar hand.

'As je slaap heb, ga dan na bed!' knorde vader daadlijk bereid.

'He,' — geeuwde Marian voort, de ogen nattig van slaap, 'wat let u overal op . . .'

‘Mén geeuwt niet in gezelschap,’ redeneerde hij, blij dat-ie gelijk had.

‘Asof je ’t met ópzet doet,’ verdedigde zich Marian, verveeld-vies en kribbig de neus optrekkend.

‘Dát mot ’r nog bijkomen,’ viel hij uit, ‘jullie schijnt ’r vanavond plezier in te hebben met tegen te spreken . . .’

‘Och nee, pá, helemaal niet — u ben zelf uit uw humeur . . .’

‘Zo — dán maar,’ gromde hij, driftig de stoel verplaat-send.

Moeder, goedig, tóch met angstig gebaar — ruzie was zo éllendig as je in ellende zat — trachtte ’m zachtjens te sus-sen. Het breiwerk lei ze vrindelijk neer en óp het breiwerk de ijzeren, potige bril en kippig de geluwe lichtkegel door-tástend — ’n last as je met je ogen had — zei ze, wiegend elk woord:

‘ . . . Nou . . . óúwetje . . . misschien léit ’r nog wat . . .’

‘Nee,’ ontkende hij korzlig.

‘ . . . Laat mij nou nog is . . .’

Bij de schoorsteen doorzocht ze de grote pul én de kleine én de vaasjes waarin ze wel ’ns endjes dee als ze stofte.

Niks.

Toen snuffelde ze, zenuwachtig in de naaidoos, tussen klosjes en knopen, verlegde het brievenrekje — niks. Ze wíst ’t ook wel. Ze had gister gezocht en vanmorgen en van-middag. Uit de lucht kwam ’t niet vallen.

Vader opgestaan, liep gejaagd op en neer, de handen grimmig in z’n broekzakken.

‘Schei nou maar uit! — ’k Kan ’r wel búiten — ’k dácht ’r helemaal niet an. En nou laat jij ’t weer vóelen . . .’

Bedrukt ging ze zitten, ’t kamerbleek gelaat over de brei-kous gebogen, de bril scheef op de neus, pijnlijk-dwars náást de rode striem waar-ie altijd rustte. En de vingers gleden weer méé met ’t gladdig naalden-beweeg.

Marian geeuwde opnieuw — maar verschrikt bedenkend

dat ze 'r pás woorden over had gehad, zei ze komiek vertekkend de mond, wegslikkend 't geluid:

'... 'k Begrijp me niet pa, hoe u 'r zó verslaafd an kan zijn...'

'Nou — nou,' suste moeder, verlegen over de bril kijkend — 'ga maar na je bed.' En 't gestommel van de twee opstaande kindren gaf 'n gelukkige afleiding.

Toen moeder ook boven was, steunde hij 't hoofd in de handen. De snauwende stroefheid zakte van 't bebaard gelaat dat te vrouwelijken scheen, nu-ie alléén was, niemand hem bekeek. Dat-ie zo schrikkelijk an lager wal was geraakt — hinderde 'm niet meer. Alles werd gewoonte, al leek 't in 't begin 'n berg waar je nooit overheen zou komen. Maar nou drié dagen zonder sigaar — vroeger had-ie ze van tien en twaalf cent gerookt — drié dagen zonder de káns op 'n ordinaire, 'n érg-ordinaire, 'n gemene stinkstok. En geen pijp meer. Zo'n kleine ellende voelde je als iets gróóts. Uit 'n haal tabak kreeg je — hoe kon je 't noemen? — kreeg je weer puf, trok je nieuwe plannen, nieuwe hoop.

En nou dat misselijk, lege, onvoldane, hoofdpijnachtig gevoel, die lamme terugslag van het vroeger te veel en te zwaar roken. De hele ellende van 't ogenblik scheen naar zijn strot te groeien — 't onbetaald schoolgeld — de weigerachtige kruidenier — de last met de commensaal die 'n maand vooruit had betaald en nou télkens klaagde — uit de hoogte klaagde — alsof zijn vrouw 'n dienstmeid was — over 't eten dat slechter en slechter werd. Lieve God had-ie de pendule naar de lommerd gebracht om te zorgen dat de commensaal lappies bij z'n diner kreeg — en mórgen had je de schoenmaker voor één gulden drieëntwintig — de schoenmaker die al vier, vijf, zes maal voor niks was geweest, elk ogenblik 'n maling an de deur kon schoppen... Eén gulden drieëntwintig... Eén gulden drieëntwintig... Suizelend rees-ie op, liep de gang in naar de achterkamer,

stak de lamp an. Elke avond dee-ie 't voor de commensaal. As die thuis kwam, moest 't licht half-op zijn. Hoofdpijnachtig ging hij de tafel langs — terug — aarzelde. Naast de couurant van meneer, stond 'n kistje sigaren, het dekseltje op, de sigaren puntig en smakelijk door mekaar alsof 'r haastig 'n hand in gegrabbeld had. Schuw keek hij rond — toen in krankzinnige begeerte om te róken, 'n begeerte zó heftig dat z'n tong zacht-prikkelde en z'n ogen droog schenen te worden, nam-ie haastig, bijna bevend van angst één van de hoop. 't Was éllendig — maar nou ja — nou ja — merken dee niemand 't en as-ie weer géld had, zou-ie gewoon 'n sigaar an meneer presenteren en — quite zijn. En — en — wat betekende 't — 'n sigaar die kon je — die mocht je — die . . .

Onplezierig, nerveus, wachtte hij voor-ie 'm in de huiskamer opstak.

Dat was de érgste vernedering die 'm overkomen was in de laatste jaren — 't maakte 'm helemaal beroerd. Je voelde . . .

Maar opeens beet-ie de punt van de sigaar, streek driftig een lucifer af en in de leunstoel dampte-die zwaar, geweldige wolken blazend naar 't lampegglas, dat zoetjes en wazig de rook inzoog en weer vérder dampte naar het wiegelend dopje.

Het was een génót. Wild trok hij, het hoofd achterover geleund, de rook verwarmend in de mondholte, 'm spuiend door de neusgaten dat 't rechtstandig straalde naar de geduldig-zuigende lamp. Zo had-ie de hele nacht kunnen zitten, de hele, lieve, rustige, eenzame nacht tot de scheemring weer het geraas bracht, het schellen van de melkboer, het schellen van de krui-je-nier — het — het — ál de misère, die je huisdeur beklopte. O, de nacht, de rustige, geleidelijke nacht — de nacht bij de gezellige lamp — in de gezellige, lege kamer — bij je sigaar . . .

Met 'n schok was-ie opgestaan.

De traptreden kraakten, kraakten zoals ze deden wanneer 'r énkél voeten over liepen.

Plots waaierde z'n zakdoek de rook weg, de grijze walm om de lamp — en even plots had-ie de hete, vurig-brandende sigaar in z'n zak gestoken.

Schuw, kamer-verlegen, vreemd-kijkend nu ze geen bril op had, de rode striem over de neus, kwam ze binnen, sprak aarzelend . . .

‘. . . Piet . . . zou je niet liever naar béd . . .’

Maar dan ineens verrast, meende ze damp te zien hangen, rook ze de geur.

‘. . . Heb je tóch nog ’n endje gevonden, Piet?’ — vroeg ze blijig-verwonderd.

‘Nee,’ zei hij bot-onnadenkend.

‘En . . .’

‘Wát en?’ barstte hij driftig los.

‘Nou — ik dacht — ’t ruikt hier . . .’

‘Dan vergis je je,’ zei hij nerveus.

‘Nou — goed dan — goed dan,’ suste ze. ‘Kom je dan?’

‘Ja — dádelijk — over ’n kwartier . . .’

‘Goed, Piet . . .’

Haar voeten kraakten de trap op, zachtjens. En boven scharnierde de deur.

Stampvoetend liep hij heen en weer, van de schoorsteen naar de kast en weerom, blazend tegen de handpalm die pijn dee, rood zag. Vinnig als je je op die manier brandde. Zo echt venijnig. De málle inval om nog is na benee te komen — nooit dee ze ’t — net nóú . . .

Toen ging-ie weer bij de tafel zitten, het gelaat bleker, de ogen omwald, de baardslieren slordig verstoven over z'n jasje. En diepzinnend, grimmig gebukt, plofte hij de rookbuilen naar het licht, ze met norse stotingen smakkend.

Het ouwelijk hoofd in de warring der grijzende haren boog diep naar het tafelblad, de lippen stonden snauwend geplet, het oogwit glansde vochtig met kleine mat-stralende zwemmingen.

De hand met de sigaar lei futloos bij Netjes bord.

Dan met rukkend gebaar schoof hij de stoel op zij, sloot de ogen, bleef langzaam-genietend lurken, de handen op de buik, de benen languit.

Zó, zonder kijken, rookte hij nog, toen de buitendeur piepte en de commensaal naar achter ging. Als 't 'm niet beviel most-ie maar andre kamers nemen.

Vróég klonk de bel.

Moeder die bezig was met de voorkamer, slofte naar achter.

‘Binnen!’

‘Blijft u?’

‘Juffrouw — wie is 'r gisteravond an me sigaren geweest?’

‘An uw sigaren? Geen sterveling zou 'k denken,’ zei ze haperend.

‘Kan niet,’ zei de commensaal nijdig. ‘'k Mis er één uit 't kistje en in de asbak lei — daar kan ik op zweren — 'n sigaar die maar éven was opgestoken . . .’

‘Die één,’ aarzelde de juffrouw — da's glád onmogelijk — en — en de asbak wordt natuurlijk geleegd.’

‘Nou — en 't mot níét meer gebeuren,’ commandeerde de commensaal, ‘en ánders . . .’

Angstig trok ze de deur dicht.

En terwijl ze vóór de leunstoel wreef — vader léi nog — bedacht ze hoe dát nou kón. 't Kón níét. 't Was gósonmogelijk. An de héle sigaren was ze niet geweest. Daar wou ze 'n eed op doen. Wél had ze 't éíndje meegenomen en in de pul op de schoorsteen gelegd — voor vanavond — as-die zich weer ongelukkig voelde. Maar 'n héle . . . Nee . . . Nee . . .

Geluiden

Geluiden, schaduwen zijn dikwijls curieuze dingen.

Soms heb je moeite er de werkelijkheid aan te verbinden, ofschoon je wéét dat ieder geluid en iedere schaduw aan een realiteit vastzit.

Nóg zie 'k voor me de schaduw van de laat in de nacht achter 'n wit gordijn werkende schoenmaker, zoals ik haar voor jaren — Falkland wordt óúd — beschreef. Nóg hoor 'k de geluiden van die ándre kamer.

We woonden op één etage van het Huis, beiden ongetrouwd, beiden commensaal — ik, 'n jeugdige aap — hij 'n bejaard ambtenaar — ik op de vóór- — hij op de achterkamer.

We waren gescheiden door een suitedeur.

Hij hoorde elk hánder geluid dat er bij mij — ik 't minste wat er bij hém voorviel

Maar zien — zoals men zegt van aangezicht tot aangezicht — deden we elkander nooit.

In Amsterdam hóú je 'r niet van met kamerbuurtjes kennis te maken. Er kwam bij dat hij walglijk vroeg opstond — half acht — en ik (die — verontschuldiging — tot 's nachts drie uur op het redactie bureau werkte) dan nog geen besef had van de buitenwereld.

Er waren twee soorten geluiden — de door-de-weekse, de zondagse.

De door-de-weekse begonnen om half vijf. Op de minuut af kraakte z'n deur. Tot vier uur had-ie kantoortijd, wandelde naar de nieuwe stad, bleef verder op z'n kamer.

Een enkele maal zag ik hem de straat oversteken, 'n gewoon oud heertje, zonder baard, zonder snor. Z'n haar was spierwit — z'n trekken hadden niets bijzonders.

Wat doet 't voorkomen ertoe? De geluiden spraken.

Kwart voor vijf — terwijl 'k op m'n kamer werkte — zocht, áchter de stroef-glimmende suitedeur — een sleutel de slotopening. Er tikte een glaasje tegen 'n karaf — hij nam z'n bittertje. Nooit meer dan één. Dat kon je secuur controleren.

Vijf uur bracht de hospita z'n diner. Hij was dovig. Je hoorde élk woord — en elke dag was dat élk woord ongeveer hetzelfde.

'... Lam weertje, meneer ...'

Gebrom.

'... 'k Heb vandaag 'n kotelet voor u gebraden met andijvie en aarpele ...'

Gebrom.

En tegelijk wist 'k mijn éígen menu. Ik at om half zes.

Ik werkte. Hij at. Het mes bekraste het bord, de vork schepte, moeste.

Dán at ik — dee hij 'n tukje, verneembaar door z'n gesnurk. Terwijl hij snurkte, verliet ik hem en als ik 's nachts half vier terugkeerde, snurkte hij nóg in 't bed, dat tegen de suitedeur stond.

De door-de-weekse geluiden waren maand-in, maand-uit: bitteren, praatje-met-hospita, eten, snurken.

De zondagse — wanneer 'k thuis was — varieerden.

Hij scheen één enkle vrind te hebben, óók 'n oud ambtenaartje. Waarschijnlijk bezochten ze mekander om en om, bitterden samen, domineerden.

De bezoeker sprak weinig, de hardhorende buurman sprak weinig. Ik denk dat ze 'r door hun bureau-leven aan gewend waren niet te spreken. Alleen de dominostenen rommelden, lawaaiden — en de bezoeker kraak-hoestte als 'n roestige klok, om de vijf minuten.

Het zondags dineren en de zondagse avond waren als de daagse — hij tukte en snurkte in z'n leunstoel, snurkte in z'n bed bij m'n thuiskomen.

Ik wist dat hij 's avonds *Het Nieuws* las. Daarop was hij geabonneerd; — de juffrouw vertelde dat-ie geen advertentie oversloeg.

Zo leefden we ruim een jaar — hij achter — ik voor — zonder andere kennismaking dan de geluiden.

Toen kwam een zéér grote verandering.

'Is meneer, achter, ziek?' — vroeg 'k op 'n morgen — laten we zeggen middag — terwijl 'k ontbeet. De óngewone geluiden achter de suïtedeür — op dát uur — verrasten.

'Nee, meneer — meneer het sijn pesioen gekrege . . .'

'Pensioen?' vroeg ik verwonderd.

'En nou is-die bon-af,' redeneerde de vettige hospita (ze wás vettig óf groenzepig — 'k wil 't in 't midden laten) — 'pesioen op sijn sestigste . . . Nou het-ie niet meer te werke — nou is-die rentenier . . .'

'Dát zal-ie dan wel plezierig vinden?'

'Nou precies 't omgekeerde — hij is so sjagrijnig dat-ie je geen asem geeft as-je met 'm praat . . .'

'Heeft-ie familie?'

''n Sus in Sweden of so ies,' zei ze nadruk leggend op elke s — Amsterdamse kamerverhuursters maken van elke zus 'n zwijn¹.

'Zo,' repliceerde ik, happend — zij verdween, stappend — hetgeen zonder moedwil rijmt.

1. Latijns *sus* = zwijn.

Achter de suitedeur werden de geluiden in volgende dagen vreemd, tóch begrijpelijk.

Als ik opstond, tegen elf uur, hoorde ik hem knutselen, scharrelen.

Om zich bezig te houden, scheen-ie 'n figuurzaag gekocht te hebben en daarmee knutselarijtjes te verrichten. Of hij liep op en neer. Of sprak hardop met z'n kanarie, die niet zong omdat hij een zij was — hetgeen 'k alweer van de juf-frouw wist, die zuur 't land had an zo'n doodvreter die de kamer bemorste en geen bek open dee.

De zondag na z'n pensionering hoorde 'k een gesprek met de dominerende vriend, die dadelijk schreeuwde toen-ie binnenkwam.

'Goeiemiddág — leg jij nog in bed?'

'Niet lekker,' schreeuwde de hardhorende buurman.

'Wat scheelt 'r dan an?'

Geen antwoord.

'Versta-je me niet? Wat mankeer je?'

De woorden boorden snerpend door de zwijgende deur.

En zeurig, hard-toonloos, zoals doven spreken, klonk 't weerom:

'... Ik kan 'r niet an wénnen ...'

'An wat?' — schreeuwde de vrind.

'An zo'n leven van niks doen,' — praatte de ander, grommend en hárd. 'Wat heb 'k an me pensioen! Kon 'k me werk niet meer af ...?'

'Man wees blij,' kraakte het ouwemannetjes-geluid van de vrind.

'Nou — dat ben 'k níét. — Ik kan niet tegen niks doen ...'

En ze praatten ...

Zonder méér te weten, begreep 'k het leven van áchter de deur — 'n ambtenaar die járen en járen 's morgens opstaat, z'n werk doet, geen familie heeft, op kantoor z'n kennis-sen vindt en zich niet plotseling kan wennen aan de stilte,

de bange óngekende stilte van 'n kamer, 'n huurkamer.

En als 'k 't niet begrepen had, zouden de komende dagen 't duidelijk gemaakt hebben.

Hij kniesde of was ziek.

De sleutel zocht niet het slot van de kast waarin de klare stond, hij at niet, hij praatte niet.

Wel zeurde de stem van de hospita drenzend.

'... Mot je niet an toegeve... Ga is 'n luchie scheppe, meneer... U sal so nog siek worde...'

Hij wás al ziek. De verandering had 't gelapt.

Je went niet inééns an 'n ander klimaat na véértig jaar.

Zat ik te werken, dan hoorde ik hem kreunend woelen in z'n bed tegen de deuren.

Soms zuchtte-die zeurig: '... god... god...'

Soms at-ie 'n bordje soep op z'n bed.

Soms las-ie de krant op z'n bed.

Soms klaagde-die.

'k Wou me zus nog wel is zien vóór 'k sterf,' sprak z'n egaal-toonloze, grove stem.

'Je sterft ommers niet,' goedig-snauwde de juffrouw, 'je most niet wete hoe goed je 't heb...'

'As 'k sterf,' — praatte hij door, 'dan mag-ie alles houen wat 'r van me staat — me kanarie en wat 'r in de kast leit...'

'Maar je sterft ommers niet...!'

Toen moest de dokter komen, hoorde ik de vragen en antwoorden — dat-ie de tong moest uitsteken, z'n pols laten voelen — om 't uur 'n lepel slikken van de drank die zou komen.

Een nacht, half vier, na m'n werk klonken er stemmen, fluistrend in de stilte van de nacht. De juffrouw met 'r man waren in de kamer naastan.

'Neem de sleutels uit z'n broek...'

'As je éérs seít waar sijn broek is...'

'An 't rekkie — Daar...!'

Tinkel van sleutels klonk in de stilte.

‘Zachies wat voor meneer voor . . .’

‘Och wat — je doet toch geen misdaad — hij heit ’t je ommers toegeseid . . .’

Het slot knepte, de deur piepte.

Klere en nog is klere — en doze — neem maar vast an . . .’

‘Mórgen heb je nog de tijd . . .’

‘Dat ken je niet wete. — Pak an.’

‘Nou maar die doodvreter laat ’k staan — Daar heb je niks an . . .’

‘De kouse ken je best drage . . .’

Zonderling.

Toen ze de kamer uit waren, de voetstappen verstierven in het portaal boven, bleef er achter de deur een zo kille stilte dat het klokgetik pijn deed.

Ik stelde me voor hóé hij op bed lag, dacht aan ’t gladgeschoren ouwelijk gezichtje, bedacht de geluiden van élke dag — het rommlend geraas der dominostenen — het neerstompen der laarzen buiten de deur in de gang — het regelmatig gekets van de sleutel — het steunen — sliep onrustig, bang voor de Stilte achter de deur.

De volgende morgen kwam de vrind op bezoek.

Onhoorbre fluisterstemmen klonken.

En verdere dagen bleef ’t stil — zo nog een vólle maand.

Want ’n kamer verhuur je zo gauw niet.

Toen kwam ’r ’n juffrouw op wonen die voor apothekeres studeerde — én lessen gaf tegen vijftig cent — én ’t bed verplaatste naar ’t raam — én . . .

Maar zo zou je opnieuw kunnen beginnen.

De uitkomst

‘Voor één pop,’ zei de student.

‘Ik zou je danken,’ antwoordde Laura.

Dát verdraaide ze. Ze had hélemaal geen pijn. Nee, dán liever ’r bloes of moe d’r schoenen.

‘k Heb ’m ’r uit in ’n wip,’ hield hij studie-begerig aan.

‘Nog voor geen tién gulden! Ajuus . . !’

Knorrig liep ze de trap op. Nou begón ’t spektakel.

Moe zát in de bedstee.

‘Nou?’ vroeg ze grommend — geïrriteerd door ’t lang liggen, ’t ziekbed zonder einde.

‘Niks,’ zei Laura, de haarpen uit ’t hoedje trekkend.

Ze ging ’r moedeloos bij zitten. Geloop op advertenties gaf niks.

‘Niks,’ zeurde moeder, kregel het kussen terugduwend, ‘t Lijkt of je niet wil . . .’

‘k Zal maar niet antwoorden,’ zei Laura in de oude geduldige toon, ‘anders komt ’r weer ruzie. Heb-ie je drankie geslikt . . ?’

De zieke keek snauwerig naar de grond.

‘Hoor je niet, moeder?’

Geen antwoord.

‘Zal ’k je ’n lepel géven?’

‘Nee. La-me met rust. O, wat ’n ouwedag — hoe wor ’k bezocht!’ klaagde ze. ‘’n Dochter voor wie je je hele leven gewerkt heb — ’n dochter die te lúí is om ’n vin te verroeren . . . Kon ’k zelf maar! . . . Kon ’k me bed maar uit . . .’

Huilend, in ’t kussen snikkend, leunde ze achteruit, ’t gezicht gekeerd naar de bedsteewand.

‘’k Zal ’r ’t zwijgen toe doen, zei Laura nog eens, bedrukt-ontevreden.

Maanden en maanden had de zieke gelegen — ’n enkel dagje opfleurend, dan weer inzakkend, opnieuw bedlegerig.

Kniezend in de bedstee van ’t bedompt achterkamertje, waar nooit zon scheen, waar geen énkke bloempot ’t uithield, waar de slagschaduw van ’t overzij-dak de ganse dag als een schemer hing — was ze, als alle zieken, alleen met zich zelf bezig, met ’r weeën, pijnen en drankjes.

Maar nou Laura d’r betrekking verloren had op ’t Atelier, omdat ze mee had gedaan an de málligheid van de Naai-stersbond en de patroon daar niet van gediend was — werden natje en droogje eerst bedenkelijk klein, toen kleinér, en de laatste dagen was het zuur getob geweest om van de bakker ’n pondje gepoft te krijgen en van de groentewinkel ’n paar maten aardappelen.

Telkens als de zieke Laura ’n stuk zag meenemen naar de lommerd, keek ze met ingehouden of losbarstende kwaad-aardigheid.

’n Dochter die thuis ’n kwakkelende moeder had liggen, hád niet mee te doen met die kunsten, móst geen ruzie zoeken met ’r patroon. Nooit had ze in háár tijd van die nieuwigheden gehoord. Dat déé je niet, vooral als je moeder ziek was.

En of Laura beweerde dat ze fatsoenlijk voor ’r récht was opgekomen, dat ze eenvoudig ’r verdiende loon wou, dat ze recht had op vier gulden *zeventig* en niet op vier *vijfentwintig*, dat ze geen brutaal woord had gezegd — de zieke sloeg vinnig, geprikkeld door, ruziede van dat ze wakker was tot

ze insliep, lette 'r niet op of Láúra at, of Láúra dronk — keef als ze wéér brood met margarine kreeg en nooit is 'n stukkie zoetemelkse.

Langzaam begon Laura te ruimen. Véél was 'r niet te doen. De kommetjes spoelde ze om, de tafel zeepte ze af.

Toen, het voorhoofd geplet tegen 'n ruit, suffig-starend naar benee, waar 'n juffrouw voor 't open raam te strijken stond, dácht ze.

Wat nóú?

De blouse of de schoenen?

De blouse was vettig, de schoenen waren versleten. Anders wist ze niks. Ze verzon stiekem dingen die ze kon wegmof-felen ónder haar schort — voor de herrie. 'n Gróter stuk zág moe — dat ging niet. En 'r most geld wezen — voor van-middag — voor aardappele en reuzel... D'r móst. Stoorde moeder haar weer:

'... Wat had je te praten, benee...?'

'Niemandal...'

'Wat most die kale neet van je...?'

'Niks.'

'Je heb met geen studente op de trap te klesse...'

'Hij vróég wat.'

'Dan heb-ie door te lope...'

'Jawel,' knikte Laura.

'Die heit geen andere dingen an d'r kop — dan praatjes met die vent! — 'k Hou je in 't oog hoor!'

'Goed...'

'En as 'k iets mérk sla 'k je lám zo ziek as 'k ben...'

'Ga nou maar slapen...'

't Grenzeloos geduld dat je most hebben. 't Was om uit je vel te springen.

Steunend draaide de zieke zich af, de ogen gesloten.

As ze nou maar indutte. Stil blijve zitte. Strakkies ging ze 'r vandoor met de bloes. Die was van háár — daar mocht ze mee doen wat ze wou. Maar dee ze niet verstandiger

met . . . Ze kon bést 'n kies misse. Nou maar née hoor! 'n gezonde kies late trekke — en de pijn. Juffrouw Jansen had 't uitgegild. Sjongen, sjongen, met een gulden dee je 'n bóél. Wat 'n mal predukt van 'n dokter die cente toegaf . . . Juffrouw Jansen 'r kaak had-ie uit 't gelid getrokke . . . Née hoor . . . 't Kon altijd nog . . . Op de bloes kreeg ze licht een paar kwartjes . . .

Toch haakte ze even de kleine spiegel van 't behang, bekeek 'r gebit. Het bleek-geel kamertjes-gezicht met de rode oogranden kaatste blauw-bleek in 't glas.

Ze schrikte 'r van dat ze vandaag zo lélijk was, net of 'r neus harder puntte, d'r zomersproeten sterker gegroeid waren.

't Enig-fatsoenlijke van 'r gezicht waren 'r tanden, groot en geel. De áchterste had-ie gezegd was ziek. Dat loog-die vierkant. D'r was niks te zien. Hij dee geen pijn. Verbeeld-je 'n gulden toe betalen om 'n zieke kies te trekken. 't Bestond niet. Wat 'n leugenaar! Die most léren om tandendokter te worden en ómdat-ie léren most, wou-die an al de mensen van 't huis, an de mensen van één, twée en drie hoog tanden en kiezen trekken. Juffrouw Jansen had-ie vijftig centen gegeven om te trekken — Betje van twee-hoog had drie kwartjes an 'm verdiend. Nee — ze dee 't niet. As-die 't leren wou, most-ie 't maar bij anderen proberen. D'r waren mensen genoeg die god dankten as ze 'n zieke kies kwijt waren en 'r 'n hóóp centen voor betaalden. Née — moeder slíép nou — de bloes most 'r an.

Voorzichtig opende ze de kast, lichtte de bloes van de spijker, rolde 'r vlug op, duwde 'r onder 't voorschoot.

Bom — daar had je 't! Moeder, achterdochtig, de armen gehoekt op 't kussen, kéék wat ze deed.

'Wat voer je uit?'

'Ik ruim . . .'

' . . . Je zal me wat wijs make . . . 't *Is* weer zover . . . Alles na Ome Jan . . . Alles . . . !'

‘Zanik nou niet — we motte éte . . .’
‘Nou en je draagt niks meer ’t huis uit . . .!’
‘Me éigen bloesie . . . Mens — je bent niet meer te houe,
zó iastig as je wordt . . .’
‘Ga je gang . . . Verkoop de boel . . . Verkoop wat los en
vast is . . . God zal je ’r voor straffe . . .!’
‘Goed,’ zei Laura, bij de deur, ‘maar met klage krijg je
vanmiddag geen éten . . .’

‘Niks waard!’ snauwde ’t mannetje van de lommerd.
‘Niks waard — die bloes niks waard?’ zei de naaister.
‘Nee,’ zei-die, z’n neus buigend tot onder de rand van ’t
loket. Z’n brilleglazen glansden in ’t licht van ’t lampje.
‘Geef ’r twee kwartjes op . . .’
‘Nog geen cént. Vuiligheid! Rommel! — Wie is an de
beurt?’
‘Ik,’ zei ’n jochie met ’n pak linnengoed.

Ze probeerde ’t nóg in de gróte lommerd — wéér mis.

Toen sukkelde ze huilerig terug, stapje voor stapje, ’t ge-
laat vermoeider, de oogranden roder.

Met moeder d’r schoenen had ze dezelfde kans — de één
lekte.

Dat schrikkelijk binnenkomen met lege handen, niet eens
bróód. O, o, o, waarom lag *zij* niet in de bedstee? Zieken
hadden geen zorg, die werden voorzien.

Wat nou? Wat nou? — De kies — Dan maar de kies. Voor
haar part ál d’r kiezen en tanden, as ze maar door de dag
heenkam.

Mensen deën wel vrééslijker dingen in nood. Aan één kies
zat je leven niet vast. Zinnend, besluiteloos liep ze de trap
op, zachtjes dat moeder ’t niet horen zou, aarzelde, klopte.
De juffrouw dee open. De student was ’n straatje om. Nou,
dan zou ze terugkomen. Angstig sloop ze ’n paar treden
af, ging op de trap zitten, kijkend naar ’t lichtvlak, benee,

in het portaal. As-die maar gáúw kwam. Misschien bleef-die uit. Ach-god studente leefden zo raar. Je was 'r nooit zeker van . . . En as-die 't nog maar dóén wou. Strakkies had-ie al 'n ander gevonden die 'n kies voor 'n gulden wou laten trekken. 't Was zo makkelijk verdiend. Waarom had ze niet dadelijk já gezeid, toen-ie 't vroeg. Stom stuk vreten dat ze was. Jessus wat bleef-die uit. Was dát 'n hoekie om? Ze ging net zo lief de hele middag wandele dan boven komme zonder 'n rooie duit . . . He! Goddank . . . ! Daar hād j'm.

Driftig lei ze 'r vinger op de mond, toen-ie zover de trap op was.

'Suscht . . .'

Verbaasd keek de studerende jongeling lelijk bovenbuurtje aan.

'Wat is 'r?' vroeg-ie verwonderd.

'Súscht — voor me moeder — die ken alles hore van de trap . . . ! Zal 'k effen binne komme?'

Hij knikte, ging voor, opende de deur.

Verlegen, zenuwachtig-angstig, volgde ze, keek benauwd naar z'n nette schrijftafel, naar 'n opengeslagen boek, naar 'n doodskop met helderwit gebit, naar potten met allemaal vieze dinge.

Toen zei ze zenuw-lachend: ' 'k Kom 't late doen . . . '

Ze lei 't blousetje neer, ging zitten in de leunstoel.

Er was 'n wortel blijven steken. De student kon 't nog niet precies. Anders had-ie 'r niet voor te betalen.

Kermend liep ze 'n poosje rond, de gloeiend-geworden gulden in de hand, kocht aardappelen, reuzel en 'n drié-cents-taartje-met-confituur.

Morrege wou-die 'r nóg een trekke.

Leed

Santje *grunnekte* van pret, doch met mate en *onder* de dekens.

Tante Dribbel wás 'r nog en zolang die in de záál bleef kon je niks beginnen.

De knieën hoog opgetrokken, de deken strak achter 'r nachtmutsje, lei ze te proberen of 't ónder dek ging. De lucifer vlamde kort, doofde. Nee. Dat déé-ie niet. En 't stonk zó gemeen na, dat ze 'r 'n hoestbui van kreeg.

'Wie hoest 'r?' vroeg tante Dribbel, langs de bedden dribblend. Niet om niet had ze haar bijnaam.

'Sántje,' zei Anna, die naastan sliep.

'Scheelt je wat San?' vroeg tante goedig.

'Nee, juffrouw,' hoestte Santje, ' 'k heb me verslikt.'

Stevig hield ze de doosjes vast. Voor geen goud had ze zich verraden.

'Nou dan, meisjes, rústig zijn.'

En de lamp afdraaiend wenste ze goeienacht.

Het bleef stil op de slaapzaal van 't Weeshuis terwijl ze de wit geschuurde trappen afdribde.

De meisjes wisten precies hóé tante dee. Als ze de trap áf was, trok ze 'r pantoffels uit, liep voorzichtig op 'r kousen naar boven, controleerde zo máchtig *verraderlijk* of 'r

niet gebabbeld werd. Ook vanavond dee ze 't érg slim. D'r paarse sokken betastten de donkre trap en *plots* stak 'r sullig oud hoofd, dat die geniepigheden op hoog bevel van de Moeder verrichtte, door het deurloos deurgat.

Alles in orde.

Het maanlicht snee een effen zilverlijn over de linkse ledikanten, fris de lakens belichtend. Achterin staken spichtig de stoelen met netjes gevouwen kleren boven de bed-gladdingen uit en de lage zwarte schoentjes paarden in bedaarde regelmaat bij de rechtersvoerpoot van elk ledikant, zoals 't avondreglement van de Vader wou.

Zo. Nou over 'n uurtje nog is op je kouse naar boven. Dan had ze óók gedaan. Morgen, maandag, was 't versteldag. D'r most nog héél wat uitgelegd worde.

De deur benee klepte zachtjes.

'Weg!' riep Marie, die 't dichtst bij de trap op schildwacht lei en mét begon 't gewoon avondgebabbel van de dertig weesmeisjes, 'n gedempt heen en weer praten, dat vanavond brutaler en drukker klonk, om redenen die élk meisje wist — dát Vader en Moeder op maandvisite waren bij mevrouw Van Breed, een van de regentessen — dát 't maanlicht zo lekker scheen — dát zes van de meisjes, die familie in de stad hadden, uit waren geweest — dát . . . Enfijn dát.

Gree liep op 'r blote voeten de bedden langs. Ze was met permissie van Vader en Moeder geëngageerd met 'n weesjongen die aardig geld verdiende als bankdraaijer an 't Spoor. Nou had ze zuurtjes. Gree bracht zondags meestal wat mee om te *zuigen*. An enkel kauwen in bed had je niet veel. Maar ulevellen of balletjes of brokken of zuurtjes, he! Gree dee 't als 'n moedertje én wijs. 't Toetje met zuurtjes kwam 'r handen niet uit.

In de eerste plaats waren 'r meisjes bij die, as je *fatsoenlijk* presenteerde, in 't donker stiekem twee of drie tegelijk namen — in de tweede bliefde ze niet álles weg te geven.

'Open je mond! Hap!' — zei ze zowat bij elk bed, 'n kle-

verig zakwarm zuurtje in 'n gapende mond duwend.

'Nou, bijt me vingers niet af! He! Slaap-ie al Santje . . ?'

Santje woelde komiek, onzichtbaar onder de dekens.

Maar opeens joelde uitgelaten, doorsust gegiechel over de bedden.

Er priemde 'n vurig-lichtend puntje in de scheemring der slaapzaal, 'n vinnig rood oogje dat leuk-vlammend spetterde.

Santje had 't dek weggesmeten nou 't 'r gelukt was 'n lucifer af te strijken en de brand in de sigaret te zuigen.

Met tranende ogen zat ze róók te hijgen.

'Hèje d'r méér?' vroeg Gree, d'r eigen zuurtjes vergetend.

' 'n Hele doos vol,' hoestte San, zich verslikkend.

Ze waren al an 't grabbelen, Anna, Marie, Jet, Trees, Coba.

Dié was goed! Dié was goddelijk! Nou allemaal roken, jonges! Echt! Sigaretten met mondstukken! Hoe San 'r an kwam? Ojee — in 'r zak gehouen. D'r neef was sigarenmaker. En 't ginnegappend gekakel, 't zachtjes proesten vulde de wakker geworden zaal.

'Heb-ie 'n vlammetje, Sjors?' — vroeg Mien studentikoos. 'Dank je, zág!'

'Mag 'k is opsteke, San?'

'Nou, pas nou op! Je morst al de as op 't bed!'

Wat 'n lol! Hurkend op de bedden, hoestend, blazend, zaten ze te roken, precies negentien brandende sigaretten. Meer waren er niet in de doos geweest. In 't schemerdonker zag je de uitgelaten lachoogjes die vurig de rookwolkjes doorboorden. Hele spiralende dampen trokken naar 't maanlicht.

'Jonges,' zei Jet bij 't raam, 'wille jullie gelove dat ik 't lékker vin? 'k Wou dat je 'r nóg een had . . .'

'Ik heb is 'n havanna gerookt,' zei Trees an de overzij, 'maar da's zwáár. Puf! Puf! Ik zuig maar lekkertjes langzaam.'

'Was die goéd?' lachte Santje. ' 'k Wou 'm al ansteke on-

der 't dek toen Dribbel 'r nog was — maar 't lukte niet. He, wat lóllig! Zeg, zouen we 't raam niet effen openzetten?’

‘Dat hoort Dribbel benee — nee, waai 't maar 'n beetje weg . . .’

Ze dampten even zwijgend, met afkerige blaaslippen.

Het maanlicht bescheen de vreemde gezichten onder de witte nachtmutsjes, de bedden, de kolkende rookplofjes.

Die niet rookten zaten te lach-giechelen, druk grinnekend om de blauwe schemer die in de kamer hing.

‘Heb je wel is *gepruimd?*’ vroeg Gree, 'n zuurtje in 'r rechter mondgeheimenis en de walmende sigaret geplakt tussen de lippen.

‘Ik zou je danken,’ rilde Santje die wee begon te worden van 't vèttig gedamp.

‘Nou, *ik* wel,’ rookte Gree. ‘Eens heb 'k 'n meppie genomen uit m'n aanstaande z'n doos — net bittere amandelen . . .’

‘Ik heb,’ zei Jet — nou kwamen de heldendaden los — ‘Ik heb is 'n pijp van me vader gerookt toen die nog leefde . . .’

‘As die nog lééfde zat je hier niet,’ merkte Coba op.

‘Nou da's bij wijze van spreken,’ róókte Jet.

‘Mijn vader,’ zei Anna, ‘die had 'n rekkie met allemaal lange Goudse pijpen en dan kreeg moeder wát 'n uitbrander as ze d'r een gebroken had . . .’

‘Klesse jullie nou niet van vader en moeder,’ viel Santje uit, ‘dood is dood.’

Ze had veel van 'r moeder gehouen, ook van 'r vader — je dee 't beste 'r zo weinig mogelijk an te denken.

Ze kwamen toch niet weerom.

‘Jonges wat staat 'r 'n damp,’ waarschuwde Marie, ‘je kan 'm wel snijden. Zal 'k spuien . . .?’

‘As je 't maar stilletjes doet,’ zei Gree. ‘Puf — ik krijg 't benauwd . . .’

Ze had zich in de rook verslikt, hield zich hoestend an 't

ledikant vast. En ook in d'andre bedden der slaapzaal klonk gekuch en geschraap.

'Wat maken jullie 'n herrie,' riep Anna. 'Ik blaas *kringen*. Kijk is! Puf! Niet één die 't me nadoet . . !'

'Suscht!'

'Suscht!'

De deur benee piepte. Dribbel kwam an. De dekens vloegen over de hoofden. De sigaretten verdwenen onder dek.

Verwonderd en verschrikt liep tante de bedden langs, kijkend, snuivend. Zo'n brandlucht had ze nog zelden geroken. En 't raam open!

'Meisjes!' riep ze.

Maar de meisjes sliepen. Toen bukte tante onder de bedden, keek, tastte — nergens vuur. Ze liep van voor naar achter, overal snuffend, je zou zweren dat 'r iets gesmeuld had . . . dat 'n mán . . .

Santje lei in de benauwd-drukkende dekens, het hoofd verborgen, de glimmende sigaret in de kom van 'r hand. 't Was niet uit te houden. Wat draaide Dribbel nou! En as je opkeek of je bewoog was je 'r bij, mocht je in geen maand uit. Je stikte. Strakkies was ze al zo wee geworden, toen de rook niét uit 'r keel en 'r neus wou. Nou brak 'r 't angstzweet uit. O, wat voelde ze zich stierlijk náár . . .

De ogen wijd-open lag ze te staren in 't duister dekenbeschot, luistrend naar Dribbel in de andre hoek der kamer. Dichtbij hoorde ze Anna's gegiechel die door 'n dekontuitje blies. As Dribbel nog vijf minuten bleef zou ze 't besterven. 't Hele bed danste met 'r rond, d'r hersens gingen óp en néér, zo akelig licht . . .

'Weg!' riep Marie.

De hoofden staken puffend boven de dekens.

'Hij's nog án,' zei Gree lach-schuddend, 'maar me vingers doen pijn . . .'

‘Pas op,’ waarschuwde Co weer, ‘ze komt nog terug . . .’
‘He, ’k dacht dat ’k stikte,’ zuchtte Anna, ‘puf, wat ’n benauwdheid . . .’

‘Ze is weg, Santje!’

‘Santje!’

‘Pischt! Santje . . .!’

Maar Santje lei stil te huilen.

‘Scheelt ’r wat an?’

‘Santje húílt . . .!’

D’r tranen liepen als straaltjes op ’t kussen. Nou ze zo wée van ’t roken was, kwam ’r óúwe verdriet boven.

‘Spook! Wat grien je!’

‘ ’k Wou da’k dóód was!’

Wie het je wat gedaan?’

‘Niemand. Laat me met rust!’

‘Wil je nog ’n zuurtje?’

‘Nee — ik wil dóód . . .’

Ze begon te snikken.

In d’r leeg, licht-duizelig hoofd voelde ze verlatenheid, ellende. De hele wereld wás ellende. As je moeder dood was, stopten ze je in ’n weeshuis bij vreemden . . . O, o, wat was ze miserabel . . .!

‘Wil je drinke, Sannie?’

‘Nee — ik wil dóód — ik wil bij moeder . . .!’

‘Ben je niet goed?’

‘Nee! Nee!’ kribde ze. ‘Ik wil dóód . . .’

‘Neem dan éérst nog ’n zuurtje . . .’

‘Nee! Nee! . . . O, moedertje . . . moedertje!’

Heftig snikkend lei ze, niet verder pratend.

Gree die op was gestaan en op ’t restant van ’r sigaret *pruimde*, wat lekker most wezen, wachtte nog bij ’t bed toen tante Dribbel op ’r kousen weerom *sloop*.

‘Wat is ’r te doen! Waarom ben je uit bed?’

‘ . . . Sannie huilt zó,’ zei Gree, meelijdend, ‘ze roept om ’r moeder . . .’

'Ik wil dóód,' snikte Santje nog eens.

'Mág je niet wensen,' zei tante goedig, 'foei, foei!'

En op de rand van 't bed begon ze de plotseling-levensmoede te sussen, die niet gesust wilde wezen, maar in 'r benauwd-róókrige-duizligheid dóód wou . . .

Dag bij Sien

Om drie uur kwam Sien ons halen, Sien, de goeie ouwe Sien. Ze was jarenlang onze schoonmaakster, paste op als moeder uitging.

Sien had een mager, spichtig gelaat, een dunne gebogen neus, veel sproeten, en haar dat netjes onder de zwartwollen muts geplakt lei.

Sien deed ons 'verhalen', Sien gaf ons kaakjes die ze van de bakker cadeau kreeg, Sien onthaalde op balletjes, de goeie ouwe Sien, die dood is, gestorven in een besjeshuis.

Wij, kinderen, m'n zuster en ik, waren dol met Sien.

Zo kun je begrijpen dat, toen moeder vader van boord zou gaan halen en wij bij 'Sien thuis' zouden eten, 't gewoon een feest was.

Bij Sien thuis! Nog nooit waren we bij haar geweest, nog nooit hadden we buitenshuis 'gedineerd'.

'Zul je goed op ze passen?' zei moe, bezorgd.

'Gaaf u maar gerust, mevrouw,' zei Sien, haar neus droogwrijvend met het vlak van haar hand, 'de jongeheer en de jongeuffrouw zullen 't góéd bij me hebben. Ik zal is lekker spekpannekoeke voor ze bakke, he, kinderen?'

'Spekpannekoeke!' riep ik.

'Spekpannekoeke!' riep zus.

We dansten de kamer rond, hadden haast geen lust om moeder gedag te zoenen.

‘Kinderen, kinderen, niet zo druk,’ vermaande moeder, ‘jullie geeft me geen tijd om me behoorlijk aan te kleden! Sien — in de keuken heb ik een pakje voor je klaar gezet, hoor je?’

‘Een pakje, mevrouw?’

‘... ’n afgedragen rok, wat snippers en dan ’n heleboel benen die je verkopen mag — benen van de soep van gister.’

‘Dank u wel, mevrouw.’

Sien dribbelde naar de keuken. Wij haar na. Moeder liet haar altijd de voden en benen verkopen. Daar had ze dan ’n wekelijks extraatje van. In de keuken, netjes ingeknoopt, lag ’t pakje klaar.

‘Nou — d’r zit me heel wat in,’ zei Sien tevreden, ‘sjongen, sjongen wat ’n benen van de week! Jullie heb me aardig wat gekloven, he?’

‘Sien haast je nou wat!’

‘Ja, ja, jongeheer!’

‘Kom dan Sien!’ klaagde zus.

‘De pannekoeke!’ riep ik.

He, zo’n héle dag bij Sien, en spekpannekoecken eten, dat was me zo iets.

We lieten haar geen ogenblik alleen, holden de gangen door, zoenden moeder nóg eens — Toen op weg.

Druk-babbelen liepen we mee. Ze had ouwe, benige rimpelhanden met koperen ringen.

Eerst kocht ze balletjes, toen kregen we ’n glas melk — en zo snoepend kwamen wij bij haar ‘thuis’.

Ik weet nog op een háár na, hoe ’t er bij Sien uitzag.

Ze woonde op een kamertje twee-hoog, achter. Er stonden bloempotten voor ’t raam dat uitkwam op een binnenplaats. Er hingen prenten aan de wand met oorlogsschepen en admiraals en tegen de schoorsteen had ze het Prinsesje gespijkerd tussen een oude kalender en een reclamekaart voor

scheerzeep. Wij kinderen keken nieuwsgierig rond, bewonderden de snuisterijen op de latafel, bewonderden de prenten, speelden met ganzenbord en pepernoten.

Terwijl stond Sien te koken. Ze had 't érg druk. Eerst lei ze haar kacheltje aan, zette water op, begon het beslag voor de pannekoeken klaar te maken. De grote potlepel roerde in de roodaarden pan; de knokelige handen bewogen ijverig.

'Jongeheer én jongejuffrouw,' zei Sien, 'nou zullen jullie is smullen!'

'Krijgen we énkél pannekoeken?' vroeg zus.

'Nee hoor,' lachte Sien geheimzinnig, 'jullie zal je maagjes vól eten . . . eerst lékker soepie . . . dan vlesie met aardpels en lékkere saus . . . en dan zoveel pannekoeken as je maar lust.'

Wij speelden al geen ganzenbord meer. De soep stond te pruttelen, 't vlees lag te braden en in de roodaarden pan was een beslag voor een kazerne soldaten.

Sien liet ons voor afwisseling haar bedstee zien, een bedstee van oude kussens en gestopte dekens.

Er hing een crucifix aan het hoofdeind.

En ze vertelde van haar man, die gestorven was voor twee jaar, en wát hij gescheeld had en hóé benauwd-ie 't an z'n hart had gehad en hoe-die hartstikke dood was gebleven aan táfel.

Wij kinderen luisterden angstig, keken schuw rond. Voor de schoorsteenmantel kreeg ze een vergeeld portretje. Wij namen het griezelig in de handen — tot we voor niets anders aandacht hadden dan voor de pannekoeken. Wat dee Sien 't gezéllig. Net alsof je op de kermis was. Uit de potlepel glee 't beslag in de koekepan en dan werd 't meel langzaam bruin. Wij zaten erbij met een genot zonder einde. Soms mocht zus 't beslag oplepelen, eens mocht ik de pannekoek 'keren'.

Sien bakte er wel twintig, bang dat we niet genoeg zouden krijgen.

‘Als je moe je vanavond komt halen — moet je niet te klagen hebben, hoor!’

Zij dekte de tafel, zette het grove gerei klaar, de ijzeren messen, de ijzeren vorken, de fles azijn, het Keulse potje met zout, de bruine suiker.

En wij aten zó onbehoorlijk als wij het thuis nooit deden. Het was een prachtige maaltijd. Eerst ieder twee borden soep met kluifjes. Sien kwam met de ijzeren pot bij de tafel, lepelde in de borden.

Wij smulden. Het was een heerlijk soepje. Toen kwam het kleine stukje vlees met de aardappels. Sien sneed het stukje netjes in drieën, nam zelf de kleinste brok, telkens herhalend dat we ons ‘zat’ moesten eten, dat ze voor geen ‘geld’ wou dat we thuis zouden klagen.

Toen dé pannekoeken!

Wat een stapel! Bedrukt begonnen wij, verdrietig dat er zóveel zou moeten blijven staan. Er was geen doorkomen aan.

Sien zelf scheidde er na de tweede uit, puffend en blazend.

Wij schrokking, brachten het tot drie en vier. Toen zaten wij te kieskauwen, keken sip naar de overgeblevene, de dikke, bruine pannekoeken, die te veel waren! Sien, zuchtend, ruimde af. Wij ongemakkelijk, waren stiller geworden. Zus sliep in — ik bekeek de pijpen van de overleden man.

Vader en moeder kwamen ons tegen negen uur halen. Zus sliep nog.

‘Nou mevrouw,’ zei Sien gezellig-blij, ‘de poes zal niet met d’r maag weglopen. Ze hebben gegeten, gegeten! Gos-sie-mijne wat hebben die kinderen gestouwd! Daar sta ’k verbaasd van!’

‘Ja ze kúnnen goed eten,’ knikte moeder.

‘O, moe, we hebben zóveel pannekoeken gegeten!’ vertelde ik uitbundig. ‘Zus drie en ik vier!’

‘Zo,’ zei vader, ‘daar kun je ’t bést mee stellen. Toen *ik* jong was, heb ik wel eens minder gegeten!’

‘Nou maar, wat meen u meneer!’ viel Sien beledigd uit. ‘Denk u dat ’k de jongeheer en de jongejuffrouw alleen pannekoeken voorgezet heb? Dat zou wat moois wezen! Nee hoor! — Vertel is jongeheer wat je nog meer heb gehad!’

‘... Nou,’ zei ik, ‘we hebben eerst soep gehad en tóén vlees en aardappelen en tóén ...’

‘Maar Sien!’ knorde moeder. ‘Hoe kun je nu toch zo dwaas zijn, om voor kinderen zó’n diner klaar te maken. En nog wel soep ook! Moest je je nu zó uitsloven?’

‘Ach wat!’ lachte Sien glunder. ‘Ik heb áltijd me soepie as ’k bij u gewerkt heb!’

‘Dan heb je zeker geld te veel,’ meende moeder.

‘Welnee, mevrouw,’ lachte zij weer. ‘Ik kook de benen nog is af voor ’k ze wegbreng ...’

‘Heb je de benen van vanmiddag nóg eens in je soep gedaan?’ vroeg moeder met een enigszins onplezierig gezicht.

‘Nou óf ik!’ zei Sien secuur. ‘D’r blijft veel te veel krácht in, om as je ze eens gekluifd heb — ze zó maar te verkopen ...’

Sien is lang dood — maar dát bordje soep vergeet ik níét licht.

Wanhoop

'Nou, doe 'm maar 'r in!' riep Jonathan, het mes drogend aan de zeepdoek.

'Zál 'k?' vroeg zij voorzichtig.

'Ga je gang . . .'

't Kón nou wel. Het was bij tweeën. Dan kwam geen kip. En Frits was goed genoeg voor de níét-vaste klanten.

In de kleine achterkamer liep zij bedrijvig van de kast naar de kachel, van de kachel naar de tafel. Vis. In geen tijden gebeurd. En wát 'n vis. Zó blank als sneeuw. En 'n levertje zo wit, zo wit . . . Je kreeg 't water in je mond, énkél bij 't zien. Lief van moeder, Zo erreg lief. Zo. Daar ging-die in de kokende pan. En de boter werd al bruin. 'n Half ons natuurboter. Margarine bij vis smaakt niet. Lekkerder diner bestond niet op de hele wereld. 't Was gewoon góddelijk! Schelvis die schilverde, prachtige aardappels en gebraden boter. En vooraf 'n boterhammetje met lever. He!

'Hij kookt, Jo!' waarschuwde ze opgewekt.

'Prachtig!' riep hij.

Frits veegde in de benauwde barbierswinkel het haar bijeen van een schipper, die pas geknipt was, borstelig bruin haar dat veerkrachtig over de vloer tolde.

De jaloezieën waren neergelaten. Voor en achter was het

gezellig. Jonathan neuriede erbij. 't Was zo kwaad niet, pas getrouwd én — schelvis, schelvis met échte natuurboter.

Pien.

De schel ging over. Allemachtig! Goddank, een onbekende. In 'n wip was Jonathan achter de deur van de huiskamer. Dat kon Frits wel af. Hij verdraaide 't om gestoord te worden in z'n schelvisje.

De huiskamer grensde aan de winkel. Door de tulen gordijnen kon je iedereen zien zonder dat ze je zagen. Wat 'n lust om hier te zitten. Marie had een schoon tafelkleed gelegd. De verse mosterd stond klaar en op de kachel dampen de geëmailleerde pannetjes.

'Heerlijke vis,' zei de vrouw, ' 'n juweel van 'n vis...'

Bij 't fornuis prikte ze in de stomende pan. Ze was nog niet gaar.

'En je lever?' vroeg hij, blij de handen wrijvend.

'Zilver. Enkel zilver...'

'Geef mij vast een boterham...'

Zij, huiselijk, gezellig, prettig jong wijfje, lepelde voorzichtig in het kleine pannetje, sneed dunne boterhammen, smeerde de lever erop.

Gulzig schoof Jonathan bij, hapte erop los.

'Fijn!' smakte hij. 'Héérlijk...!'

En een zeer zalig gevoel overkwam hem. Bij schelvislever speciaal kan dat gebeuren. Johathan leunde achterover, schurkte de schouders, keek zijn huiskamer rond. Een half jaar getrouwd — een warm nestje — lever — én pruttelende boter.

'He... ' zuchtte hij.

Maar tegelijk bewolkte een grauwe schrik zijn bol blozend gelaat.

De voordeur zei 'pien'.

Driftig-kauwend keek hij door de tulen gordijnen.

'Is de patroon 'r niet?' klonk het in de winkel.

'Jawel,' zei Frits.

Die stommerik! Dat kuiken! Of die jongen 't 'r om déé.
'Meneer! Menéér! Vollek . . !'

'Hou de vis warm,' gromde Jonathan verdrietig slikkend en beleefd-grijnzend betrad hij zijn werkplaats.

'Scheren meneer?'

'Scheren en knippen . . .'

'En knippen?' vroeg Jonathan gelaten.

'En knippen,' herhaalde de meneer.

Lief-pratend begon de barbier te knippen. In godsnaam, de vis bedierf niet als-ie 'n dik kwartier in de pan bleef. Jammer alleen voor de aardappelen. Licht werden ze stijf.

De schaar knepperde in het haar des mijnheers, de kam doorschoot de pommadeharen.

'Vuil weer,' zei Jonathan.

'Of 't!' zei de mijnheer.

'Haast alle dagen zo,' zei Jonathan.

'Nou ja, dát weet ik nou wel,' zei de mijnheer ongeduldig, 'jullie mot eeuwig over 't weer praten . . .'

'Ja, dat is wel zo,' zei Jonathan geduldig.

De schaar knepperde, de kam kamde.

Frits nog steeds bezig met de andere klant, schraapte be-deesd, bang voor de onderlip die altijd zo belabberd-gevaarlijk plekje was voor 't mes.

Vanuit de geopende huiskamerdeur klonk gesuis van kokend water.

Jonathan knipte goedertierend. Hij was aan de halshaartjes. Nou vlug effen scheren en eindelijk éten.

Pien zei de deur weer.

Een klant van elke dag.

'Morgen . . .'

'Morgen . . .'

Jonathan werd bleek.

'Wil meneer door Frits geholpen worden?' vroeg hij aarz-lend. 't Duurt nog een hele poos . . .'

'Ja, laat Frits 't eens proberen . . .'

Dát viel mee. Levenslustiger zette Jonathan zijn mes aan, begon de meneer te scheren.

‘Je mes trekt . . .’

‘Trekt ’t mes? Wel! Hee!’

En opnieuw zette Jonathan aan, warmde het in de ketel, schoor voorzichtig en netjes zoals hij het alleen kon.

Afgelopen.

De mijnheer wies zich. De mijnheer liet zich wat vinaigre geven. De mijnheer vertrok.

Geen seconde later zat Jonathan voor de tafel. Er kleefden wat haartjes van de mijnheer op zijn handen. Zó precies keek hij niet.

Marie, blij dat-ie terug was, schepte de vis op. Die stoomde met lustige poffen. En de aardappels zagen er blommig uit. Prachtig!

Vlug nam hij een moot op zijn bord, mengde de mosterd met de botersaus, brokte een aardappel.

Pien.

‘Wel vervloekt!’ snauwde Jonathan.

En weer klonk gesprek in de winkel.

‘Is je patroon ’r niet?’

‘Nee — me patroon . . .’

Nóú was ’t mis. De klant die onder ’t mes zat *wist* dat de patroon wél thuis was.

Grimmig slikte Jonathan een hap, smeede de kamerdeur open. ‘Morgen mijnheer . . .’

‘Morgen . . .’

In de kamer hoorde hij Marie het bord opnemen en in de oven zetten. ’t Was om razend te worden.

‘Scheren mijnheer?’

‘Ja, scheer me vlug, één maal . . .’

De kwast zeepte het klantengelaat en met een zeldzame vlugheid gleed het mes op en neer. Niemand in de hele stad kón zo vlug en zeker halen als hij. Terwijl sprak hij opgewekt. De vis bleef warm. Je raakte aan alles gewend.

Maar het scheelde weinig of hij snééd.
De deur zei opnieuw en hárd: pien.
Er kwam een dame binnen met twee allerliefste jongetjes.
'Dag meneer ...'
'Dag mevrouw ...'
'Ik wou ze állebei geknipt hebben, meneer. 't Is vandaag
niet zo koud, niewaar ... ?'
'Best mevrouw ...'

Met een bovenmenselijke berusting poederde hij de mijn-
heer, tilde een der knaapjes op, knoopte de doek om en
knipste.

'Niet te kort mijnheer ...'

'Nee, nee mevrouw ...'

Frits die niks meer te doen had, stond in een hoek te lum-
melen.

'Kom — begin jij vast an de andere jongeheer,' zei Jona-
than kribbig, 'dan werk ik wel bij ...'

'O nee mijnheer,' protesteerde de dame, 'dát heb ik lie-
ver niet. Die jongens zijn zo onvoorzichtig ...'

'Nét zoals u wil, mevrouw ...'

De schaar knepperde woest. Je hoorde slaagjes alsof 'r
gehamerd werd. Frits geeuwde. 'Vooruit! Allo! Sta niet te
luiëren!' gromde Jonathan. 'Ga jij vast éten ...!'

Gelukkig schoof Frits de kamer in. Het werd stil in de win-
kel. De schaar bewoog driftig. Achter de tulen gordijnen
klonk het geraas van vorken en lepels. Zij áten. Zij áten. Hét
was om 'r bij neer te vallen ...

Hij viel evenwel niet, knipte ijverig zoals het een zorgzaam
barbier betaamt. Het liep druk. Het werd een gezegende
dag. Wel twintig maal scheren en vijf maal knippen ...

Eerst tegen vijf uur zat Jonathan voor z'n warmgehouden
eten. De aardappels waren bruin-stijf — de vis bruin-taai.

'... Bij tijden krijg je lust om je mes in 'n keel te zetten,'
zei hij dof; zenuwachtig begon hij te kauwen.

Basje

'Brom,' begon de directeur, 'k heb je nog eens laten roepen, omdat 't zó niet langer gaat. Wat heb je tegen Nachtegaal?'

'Niks,' zei de kleine bassist, de lippen om het tabkaspijpje persend.

'Zo. Nou maar 'r mot 'n end an komme. Ik heb je al is eens gewaarschuwd en daar schijn je niet veel om te malen. Gister-avond heb je weer malle gezichten staan trekken...'

'Dat kán wel.'

'Dat kan wel? Als 't je hier niet anstaat, dan weet je 't gat van de deur.'

De bassist bezoog nijdig zijn pijpje en tussen kwaadaardige dampertjes door klaagde hij zijn nood.

'Dat heb je mákkelijk zeggen... 't Gat van de deur kennen we allemaal... Maar je mot consideratie gebruiken. 't Is niet uit te houden.'

'Wát is niet uit te houden?'

'... 't Is hier niet te houden met die kerel. Die maakt je gék. Zes maanden 't zelfde moppie, zes maanden die vent z'n grimassen an te zien, daar hou je je geduld niet bij...'

'Dan ga je maar heen!' snauwde de directeur. 'Jij heb mijn zaken niet te beoordelen. Jij heb te spelen. Daarvoor

betaal ik jou! En zolang 't publiek 'r niks tegen heeft kan ik júllie kletspraatjes missen . . .'

't Is geen komiek. Zo kan de eerste de beste 't . . . !'

'Dat ráákt je niet! Ik betaal je en je heb te gehoorzamen. 't Wordt op zo'n manier hier 'n janboel! 't Is je laatste waarschuwing, hoor — als je weer fratsen in 't publiek maakt, geef ik je je congé!'

Basje bromde wat langs zijn pijp, zette z'n hoed op, liep het gangetje door naar de stemkamer. De andere muzikanten waren al bezig te stemmen. Driftig nam hij zijn bas en zwaar-dampend streek hij op en neer.

Máánden duurde de herrie. Ruim een half jaar, avond aan avond, trad in het Café-chantant, dat modern ingericht was voor dames en heren, een zeer-geliefd komiek op. Aan wat hij zijn geliefdheid te danken had kunnen we moeilijk vermelden. De man had een behoorlijke schreeuwstem en zijn geestigheden waren van een benauwd gehalte. Ook was zijn répertoire beperkt tot vijf, zes voordrachten. Het publiek slikte zijn moppen evenwel zonder enig verzet en er ging geen avond voorbij of Nachtegaal had succes.

Basje, van zijn jeugd af gewend in orkesten mee te werken, scheen op zijn oude dag gevoelig te worden. Vanaf het eerste optreden des geliefden komieks, had hij zijn neus opgetrokken. Dat wás geen *artiest*. Dat wás geen komiek. Zo gingen er honderd in 't dozijn. Enfijn, voor hem 'n ander. De contracten duurden hoogstens een maand. Na 'n maand was je hem kwijt. Maar ná een maand werd het contract van de geliefde komiek hernieuwd. Basje haalde z'n schouders op. Zo een directeur had hij nog nooit bijgewoond en hij hád wat van de wereld gezien. Je zou er wat van beleven. Op zo'n manier dee je je zaak verlopen. 't Zou eindigen met uitfluiten. Basje vergiste zich. Het publiek floot niet. Het Hollandse publiek fluit nooit of 't moet bar de spuigaten uitlopen en bij 'n Hollandse komiek *kan* dat niet. Avond aan avond speelde Basje de drie nummers van de komiek. Hoe meer de men-

sen lachten, hoe snauwender de trek om zijn mond werd, hoe somberder hij keek. Bah, wat 'n mensen! Lachen om zúlke misselijke flauwiteiten, lachen om die *kerel*, die elke avond dezelfde gezichten trok, precies op dát ogenblik de grote mond van Solser nabootste en nog preciezer op dát ogenblik an z'n lege zakken draaide! D'r waren geen goeie komieken meer en 't goeie publiek was ook al lang dood. Wreed bestreek hij zijn bas om zijn woede te luchten. Goddank, nog een páár dagen en dan hoepelde de vent op! Mis! Wat nooit gebeurd was, gebeurde nu: de komiek werd voor de derde maand geëngageerd. 't Sloeg je met stomheid.

Basje begon uiterlijke tekenen van ongeduld te geven. Zulk een kwibus, zulk een komiek van de koude grond te begeleiden was moordenaarswerk. Je vrat er je zelf bij op. Als de orkestmeester aftikte voor het ritournel des geliefden komieks, keek Basje de zaal rond, vroeg met minachtende ogen: 'Wat zeggen júllie dáárvan? Daar heb je 'm waarachtig wéér. . .' Het publiek reageerde niet, nam geen notitie van de kleine bas. Hij streek woest mee en als Nachtegaal toevallig *zijn* richting uitkeek, haalde Basje zijn neus op, 'trok lelijke gezichten . . . Niemand lette het op. Het was een goedkoop plezier. De komiek hád succes en woedend zei Basje: ' . . . Stommelingen . . .' Dat kon hij doen. Het werd niet gehoord.

Maar toen Nachtegaal ook de vierde en vijfde maand geëngageerd werd, verloor Basje zijn geduld. In de stemkamer schold hij op de komiek. De andere muzikanten lachten hem uit. Of je nou die of die begeleiden moest: wat dee 't 'r toe, as je je cénten maar kreeg! Nou, dat moesten ze hém zeggen. Hij maakte *degelijk* onderscheid. Als-ie 't ritournel van Nachtegaal hoorde, werd-ie kwaadaardig. Weer die prulkerel! Weer dezelfde moppen van vijf maanden lang. En dat vervloekte publiek! Een avond waren ze verstandig geweest. Toen had je studenten in de zaal gehad en die hadden meegeschreeuwd en *gefloten* nét zo lang tot de kerel

weg was. He, wat 'n plezier! Achter z'n bas had-ie gegnuifd. Hét begon. Hij had gelijk. Maar de volgende avond was alles weer bij 't oude, zong Nachtegaal, applaudisseerde de zaal, streek Basje...

Eindelijk werd het hem te machtig. Eens bij een rustpunt op het toneel en een zacht spelen der violen, geeuwde hij hardop... hoho!... Er keken een paar mensen in de voorste rijen naar Basje — en die lachten. Nachtegaal beklaagde zich bij de directeur.

Basje werd berispt. Basje geeuwde niet meer, maar elke avond had hij nu iets ánders. Dán vroeg hij hardop: 'Mooi he? Mooi he?' — dán gromde hij zó dat de mensen dichtbij het verstaan konden: 'Daar láchen ze om, die ongelukken!' Het ritournel maakte hem korzelig, zenuwachtig. Over de honderd vijftig maal te moeten horen over de kieswet, over de vrije vrouwen, over Atjeh, over de nieuwe Beurs, over margarine — daar raakte je ondersteboven van! Bah! Bah! En opnieuw trok hij malle gezichten, bromde, haalde de schouders op...

Het was die avond erg vol. 'n Excentrieke sneltekenaar had de mensen doen lachen — er was een Duitse salon-humorist opgetreden, een troepje parterre-acrobaten en hand-equilibristen, een Engelse juffrouw 'song and dance' — én — de orkestmeester tikte af.

Hét ritournel, hét vervelende, lammenadige ritournel.

Stroef keek Basje naar de grond. Het verse standje van de directeur zat 'm dwars. Het gat van de deur! Het gat van de deur! Daar kon je mákkelijk mee dreigen as je wist dat 'r 'n vrouw en kinderen in 't spel waren. Tideriderideride-rombombom! O! O! En daar hadje 'm wéér. Als-ie naar de voorgrond kwam, kon je 'm zien! Nou hóórde je alleen z'n dikke stem. Altijd had-ie 'n aardappel in z'n keel. Misselijke vent!

Hoe brak 'r niet eens 'n plank, dat-ie wegzakte! Hoor:

nou loopt-ie weer af... — Precies nou lácht-ie ook! Beurs... Nóú mot-ie lachen — Precies nou lácht-ie ook! Werden ze 'm dan nooit beu? Hadden ze nóg niet genoeg van 'm? Je zou zo over de balustrade van 't orkest willen schreeuwen dat 't niet uit te houden was, niet úit té hóúen!

Basje zaagde woest de deunen van 't orkest mee. Z'n onderlip stond grimmig vooruit, z'n ogen glinsterden onder de harige brauwen. Telkens keek-ie naar het publiek, naar de lachende gezichten, naar de lichamen bóven die in aandacht over de balustrade hingen. God gaf dat 'r een begon te fluiten! Als-ie geld had gehad, had-ie al lang fluiters besteld. Kijk ze nou lachen om die moppen die elke avond hetzelfde bleven! Kijk ze klappen nou de eerste voordracht klaar was! Kwaadaardig bestreek hij de bas. De orkestmeester keek om. Hij was eruit. 't Kwam er wat op an. Die kerel kon toch geen maat houden. Soms zong-die wel drie tonen te laag!

Voor zo'n stem most-je je kostelijke bas mishandelen. 'n Harmonika was nóg te goed voor 'm, voor die stumper, voor die ongelukkige komiek, die je avonden verpestte, die je de tering op je lijf joeg, die je...

Plotseling lei hij z'n strijkstok neer. Hij *verdraaide* 't. Voor de tweehonderdste maal dezelfde flauwiteit, voor de tweehonderdste maal de Italiaanse liefdesverklaring... 'In 't schoon Italio... groeit macaronio...', voor de tweehonderdste maal die dikke stem, die moppen van 't jaar nul! Dank je! Dan maar geen brood! Liever hongerlijjen dan nóg langer je zenuwen op te vreten!

De kapelmeester tikte nijdig. De bas was zeker dronken. Jawel, tik jij maar! Je kan 't best met de anderen af! Zo'n mispunt heeft geen *bas* nodig! Kijk 'm aardig doen! Sjongen wat slooft-ie zich uit! Tik maar! Ik verdraai 't! Geen streek doe 'k meer voor díe kerel! Rechtschapen komieken wil 'k begeleiden. Maar dát is geen *rechtschapen* komiek! Die heet Nachtegaal! Kip most-ie heten of kraai! Tik maar! Ik heb maling an jullie allemaal, an jóú én an jóú en an 't hele

publiek. Kijk ze kijken, de muzikanten! Dat noemt zich artiest. Stel je voor, dat wil *artiest* zijn en over de tweehonderd maal die vent begeleiden! Lekker! Al barsten jullie van nijd — ik speel niet meer!

Basje werd in de pauze ontslagen. De directeur bibberde van kwaadheid.

‘Kan me niks schelen,’ gromde Basje, rookwolken blazend in de stemkamer, ‘*ik* speel niet voor iedereen, *ik* ben geen pias. Dan maar droog brood. ’n Artiest zonder káráker is geen artiest . . !’

Zo ging hij de winter in.

Schande

Een uur nadat de begrafenis was afgelopen, kwam Coba in de-winkel-op-de-hoek.

Er was een hele volte. Je had er Jo, de dienstmeid van no. 10 én de vrouw van de schoenmaker én 'n juffrouw-uit-de-buurt én 'n meissie van 'n jaar of twaalf.

De kruidenier achter de toonbank was bezig met 't wegen van groene zeep, 'n half pond.

Zó dat ze in de winkel kwam, hielden ze allemaal d'r mond, alsof ze over háár gesproken hadden.

De bascule ging op en neer en de vrouwen keken toe.

Toen begon de kruidenier.

'Nou — hij is zeker érg ondersteboven?'

'Of-ie!' knikte Coba, die nog rooie ogen van 't huilen had.

' 't Is me een héél verlies,' zei de juffrouw-uit-de-buurt, ' 't zal je níét gebeuren.'

'T-ja,' stemde de vrouw van de schoenmaker toe, 'nog geen veertien maanden getrouwd he?'

'Nee nog geen veertien maanden,' herhaalde Coba, 'en zo'n líéf mens! Zo'n goeie dienst!'

'Ja, dat zál wel,' zei de schoenmakersvrouw, ' 't is ongelukkig. 't Is verschrikkelijk ongelukkig.'

Ze zwegen. De kruidenier duwde het papier dicht waarin

de zeep was. Het meisje telde de centen op de toonbank, een voor een, in een precies lijntje, nam het pakje, liep de winkel uit.

‘En wat ú?’

‘Geef mijn ’n ons Leidse kaas, gesnejen.’

De homp kaas lag op het plankje, het mes gleed handig op en neer. De vrouwen keken met aandacht.

‘’t Was me ’n kléine stoet,’ zei de meid van no. 10.

‘Ja niet véél rijtuigen,’ bevestigde de schoenmakersvrouw.

‘Ze hadden niet veel familie,’ lei Coba uit, ‘mevrouw d’r vader en d’r broer en meneer z’n twee broers. Anders niet.’

‘Da’s ’n schijntje,’ zei de kruidenier, ‘ik heb wel is begravenissen met twáálf koetsen gezien.’

‘Nou, méérmalen,’ zei de schoenmakersvrouw ernstig, ‘máár twee koetsen! Ik dacht dat ze zo dik in d’r familie zaten . . .’

‘Nee,’ ontkende Coba, ‘meer hebben ze niet. En nou zitten we alleen thuis, Bet en ik.’

‘Is h́j dan weggegaan?’

‘Hij is net met z’n broer weggerejen. Wij motten op ’t huis passen, zolang die uit de stad blijft . . .’

‘Wel jee, wat ’n gékke boel,’ zei de meid van no. 10, ‘en wanneer komt-ie terug?’

‘Dat weet ik niet. Hij was zo ondersteboven dat-ie haast niet spreken kon. ’t Is me ’n slag! Veertien maanden! En zo’n líéve mevrouw . . .’

‘Gut, mot u daar nóú nog om huilen? We motten allemaal sterven . . .’

‘Da’s wel waar. Maar ’t was zo’n lief mens. Gister zegt meneer: Co, jij mag ’t linnengoed van me vrouw. Nou, ik maakte ’n pakkie van d’r rokken, van d’r lijfies . . . Maar toen ’k ’r mee bezig was, toen kon ’k niet verder. Meneer, zei ik: *ik* wil ’t niet hebben. Nee hoor! Ik zou d’r geen stukkie van durve drage!’

‘Nee. Goed van ’n dooie zou ’k niet an me lijf willen,’ zei de schoenmakersvrouw.

De kaas was ingepakt. Maar de meid van no. 10 had niks geen haast. Ze stonden zo knus.

‘Weet je wat ík geloof,’ smoezelde de juffrouw-uit-de-buurt, ‘ík geloof dat-ie niet veel van d’r hield.’

‘Meneer van mevrouw? Hoe kom je d’r op?’

‘Nou — d’r was niet één krans op de kist — geen énkele bloem. As je van je vrouw houdt, dan koop je toch allicht ’n boeket of ’n krans of zo iets . . .’

‘Ach kom mens,’ zei Coba gepikeerd, ‘denk je dat die man z’n hoofd d’r naar stond!’

‘Nou,’ merkte de kruidenier op, ‘dát hóór je niet te vergeten. Daar móét je hoofd naar staan. Je vrouw sterft maar ééns in d’r leven . . .’

‘Ja ’t stond máchtig kaal,’ zei de schoenmakersvrouw, ‘de hele buurt heeft ’r over gepraat.’

‘Wat gaat ’t de buurt an!’ viel Coba snibbig uit. ‘Laat elk na zich zelf kijken!’

‘Dát mot je niet zeggen,’ zei de juffrouw-uit-de-buurt, ‘as ’r ’n begrafenis dichtbij is, dan doe je natuurlijk je ogen open. Daar heb je ze voor. En as je ’t mijn vraagt, dan vin ’k ’t ’n schande, ’n geméne schande om je vrouw zo te begraven. En dát ’n kerel die stinkt van ’t geld!’

Ze was even warm gelopen.

‘Ja,’ knikte de schoenmakersvrouw, ‘ík vin ’t óók ’n schande. We stonden ’r net over te praten toen je binnenkwam . . .’

‘Nou, ik zou wel is willen weten wat ’r voor schande in steekt,’ ruziede Coba, ‘as je zo bedroefd ben as meneer, dan vergeet je die dingen, dan staat je hoofd ’r niet naar!’

‘Ja, dat kan je wel zéggen,’ hield de juffrouw-uit-de-buurt vol, ‘maar zo árm as we zijn, zo kwalijk zou ’k ’t me man nemen, as die geen blommen op me kist meegaf. D’r mot toch een beetje treurigheid an verbonden zijn. Op zo’n manier

steekt 'r in niks meer poëzie. Wat zeggen jullie? Zo maar enkel onder 'n zwart laken te leggen en zonder boe of ba onder de grond te worden gestopt en geen enkele bloem op je graf! Hoor is, ik mot zeggen: hoe meer 'k 'r over nadenk hoe gemener ik 't vind! Ik vind 't 'n beestachtige schande!'

Het zakje soda drukte ze heftig tegen zich aan en met een verontwaardigd zetje schoof zij de deur uit.

'Da's voor 't eerst van me leven da'k zo iets hoor!' zei Coba verbluft. 'Jassus wat 'n opgewonden standje! Alsof de dooien 'r wat om malen of ze blommen op d'r graf hebben! En asof je bij zo'n verlies an álles mot denken!'

'Gelijk heit ze,' zei de kruidenier. 'Ik moet je eerlijk zeggen d'k me ogen stond uit te kijken! Zuiniger kon 't al niet!'

Bedrukt deed Coba de boodschappen in haar mandje.

'En blommen van niemand,' begon de meid van no. 10 opnieuw, 'geen blommen van d'r man, geen blommen van d'r vader, geen blommen van d'r familie. Toen mijn vorige mevrouw stierf heb 'k 't ánders gezien! Toen mosten we met z'n allen de blommen de trap afdragen. En toen hebben wij, me kameraad en ik, uit ons eigen 'n krans gegeven. Die mocht gezien worden. Maar zo'n ongelukkige begrafenis as bij jullie — nee — da's in lange niet vertoond. De hele buurt spreekt 'r schande over . . .'

'Mijn me zorg,' zegt Coba kattig. 'Nou ik groet jullie!'

Maar op straat liep ze over het schandaal na te denken. Hoe dom van meneer om de kransen te vergeten. Hoe dom van de familie. En hoe dom van haar en Bet. Enfijn 't wás gebeurd. 't Was niet meer te verhelpen.

Bet zat te wachten met de koffie.

'Wat ben jij uit gebleven! In die tijd doe ik 'm drie maal.'

'D'r was me nog al niks te doen,' verhaalde Coba en uitvoerig zei ze wat er in de winkel was voorgevallen.

'Waar de mensen al niet naar kijken!' zei Bet stug. 'Ik

zou voor meneer door 't vuur gaan. En dán al die kletspraatjes die je mot verdragen!'

'Helemaal ongelijk hebben ze niet.'

'Welja, geef ze nog gelijk!'

'Ik vin 't jammer dat 't gebeurd is. En 'k wou dat 'k 'r wat an kon doen . . .'

' 't Komt 'r wat op an!'

'Dat zei ik eerst ook. Maar hoe langer 'k 'r over nadenk, hoe lammer ik 't vin. 't Is nou wel geen schánde, maar 't had toch 'n boel beter gestaan.'

Ze begonnen koffie te drinken, spraken over de dode, over al 't goede dat ze van mevrouw — een uit duizend — ondervonden hadden.

Toen kwam Coba nóg eens op het schandaal neer.

'As wij nog 'n krans gaven?'

'Dat helpt wat!'

'Dan zien de bureu in elk geval, dát 'r bloemen kommen.'

Zij peinsde erover. Het was wel 'n beetje erg geweest dat geen sterveling 'r an gedacht had. Voor vreemden leek 't precies alsof niemand om de dode maalde. En wat 'n affront voor de familie as 'r nóg meer napraat van kwam.

Coba redeneerde, Bet redeneerde. Toen, als een heel natuurlijke zaak, haalden ze van boven, de een, een groen spaarvarken, de ander, een doosje met fooien, telden 't samen. Er was óver de twaalf gulden. Zonder enige sentimentaliteit, zonder veel praten besloten zij hiervoor een krans te bestellen. Als meneer in de stad gebleven was, zouden ze er met meneer over gesproken hebben, hem verteld hebben van de 'schande', waarover de buurt sprak. Nu deden ze het eenvoudigweg van eigen spaarduiten. Coba bestelde 'm. Drie uur later werd-ie bezorgd. Dadelijk daarop verlieten ze het huis met de dure fraaie krans.

De kruidenier stond juist voor de deur.

Plezierig dat dié 't nou net zag. Die zou wel zorgen dat 't onder de mensen kwam.

'Sjongen, wat 'n pracht van 'n krans,' zei-die.

'Hoe toevallig,' verklaarde Coba, 'hoe toevallig dat we d'r vanmorgen net over spraken . . .'

'Mot die naar 't graf?'

'Ja. We motten 'm voor meneer gaan brengen . . .'

'Nou, da's ook laat.'

'Wie kan d'r voor?' zei handige Bet. 'Ik ben 'm gister zélf wezen bestellen. Daar wist zij niks van, toen ze vanmorgen hier was. Maar die stomme bloemist had 't uur verkeerd verstaan. Komt me net volle 5 uur te laat. Meneer was wóédend!'

'Enfin, ás ze 'm maar krijgt!' zei de kruidenier. ' 't Graf is hoofdzaak.'

'Ja, niewaar? Je begrijpt, meneer had 'r natuurlijk an gedacht. Maar zo'n suffe bloemist!'

Langzaam wandelden ze op met de frisse, grote krans — nagekeken door de mensen van de straat.

Naschrift

De herdenking van het feit dat Herman Heijermans honderd jaar geleden werd geboren is hoog uitgegroeid boven de in wezen weinig betekenende aanleiding. In de schouwburgen werd eclatant bewezen dat zijn toneelwerk nog springlevend is en ook een nieuw, jong publiek boeit en enthousiasmeert.

En hoe staat het met zijn korte verhalen?

Dit boekje moge een antwoord geven op die vraag. Het bevat in de eerste plaats de in 1908 gepubliceerde novelle 'Wat niet kon'. In de tweede plaats vindt de lezer een bescheiden keuze uit de Falklandjes.

Het eerste feuilleton dat Heijermans onder het pseudoniem Samuel Falkland jr. schreef verscheen op 15 december 1894, het laatste op 3 februari 1917. Tussen die twee data ligt een produktie van 800 stuks, die de schrijver zelf selecteerde in 18 bundels. Het pseudoniem had hij van zijn vader, een hooggewaardeerde journalist aan de Nieuwe Rotterdamse Courant, bijgenaamd 'de prins der reporters', die onder de naam Falkland (zij het zonder jr) bijverdienstenstukjes placht te schrijven in het Humoristisch Album.

Het doorlezen van de 18 bundels Falklandjes was voor mij een aangename reis door het verleden. In mijn jonge jaren had ik ze, omdat ik Heijermans diep bewonderde, ook alle-

maal gelezen. Het weerzien werd geen ontgoocheling. Alleen de causerie-achtige stukjes maken een verouderde indruk omdat men voor dit genre tegenwoordig een andere toon heeft. Maar als Heijermans mensen oproept, behouden zijn verhalen hun glans volkomen. Dat zijn stijl de eigenaardigheden van zijn tijd vertoont, doet daaraan niets af.

Deze kleine bloemlezing heeft m.i. niet alleen literaire, maar ook documentaire waarde. De Falklandjes voeren ons terug naar een wereld vol misère. Hoe mensen, nog niet zo lang geleden, aan het bestaan leden heeft Heijermans vastgelegd met meedogen en met humor.

S. CARMIGGELT